ఎల్లోరా

బుచ్చిబాబు

దర్శగ్రంథమండలి, విజయవాడ

ఆదర్శ ప్రచురణ
తొలికూర్పు
1959

ముద్రణ :
విక్టరీ ప్రెస్
విజయవాడ–1

ముఖచిత్రం :
శ్రీ గోపాలకృష్ణ

వెల : రు. 1–25

ఇందులో

ఎల్లోరాలో ఏకాంతసేవ

తీర్పు చేసిన వాడికే శిక్ష

"ఎల్లోరాలో ఏకాంతసేవ"

రైలు కదలడానికి ఇంకా అరగంటుంది. ఎలిఫెంటా గుహాలో ఉదయం చూసిన త్రిమూర్తి శిలావిగ్రహాన్ని గురించి ఆలోచించడం మానేసి, పక్క సర్దుకుంది జ్ఞానసుందరి. శిలా ప్రతిమ చాలా ఎత్తైనది; మధ్య్యే బీటతీసినా అందంగానే వుంది. అందంకాదు—చూస్తున్నంతసేపూ ఎంతో ప్రశాంతంగా వుంది. ఆ మూర్తిపాదాలపైనపడి నమస్కరించాలనిపించింది. స్నేహితురాండ్రు నవ్వుతారేమోనని ఆపని చెయ్యలేదు. ఆ సావిత్రి మరీనూ — వొకటే విరగబడినవ్వడం ... వాళ్ళింతా వరి? ఇంకా ప్లాట్‌ఫారంమీద పచార్లుచేస్తున్నారు. మరో పదినిమిషాలు టైముంది. చెల్లెలు నాగరాజ్యలక్ష్మి వ్రాసిన ఆ ఉత్తరం మళ్లా గబగబ చదివి తలగడకింద పెట్టేసింది జ్ఞాన సుందరి.

చటుక్కున ఆమె కో విషయం స్ఫురించింది. ఆ త్రిమూర్తిప్రతిమ పెద్దమెడ, కనుబొమ్మలు, మొత్తం వైఖరి ఎవరిలోనో చూసినట్లనిపించింది. ఇంకెవరు? మధుసూధనం. చెల్లెలుభర్త. అంతపెద్దమెడ, పెద్ద కనుబొమ్మలు ఏం బాగుం టాయి! మధు అంటె తనకి గిట్టదు. ఆ రాతివిగ్రహంఛాతీ పైన వెంట్రుకలు లేవు. మధుకీ అంతే. మొగాడి కల్లావుంటే ఏం బాగుంటుంది? మరి త్రిమూర్తివిగ్రహం తన కెందు కంత బావుంది? అట్లాంటివన్నీ పెద్దబొమ్మల్లో, పెద్ద ప్రతిమల్లో బాగుంటాయి కాబోలు!

"ఇట్లా రా, మూండు మొహాలమనిషిని చూపిస్తా." అంది గంగూబాయి చివాలున తలుపుతోసుకొచ్చి. జ్ఞాన సుందరి అదిరిపడింది. కిటికిలోంచి తలకాయ బైటపెట్టి ప్లాట్‌ఫారంకేసి చూసింది.

"ఏమోనని హడిలిపొయ్యాను. కొంచెం మెల్లగా చెప్పరాదు."

దూరంగా నో మనిషికేసి చూపించి గంగుబాయి నవ్వుతోంది.

"ఎవరది? నాకేం కనిపించడంలే."

"కండ్లజోడు పెట్టుకో...ఇంకనైనా— వో వయ్యారి భామా..."అంటూ గంగు నాట్యభంగిమంలాంటిది ప్రదర్శించి, మళ్ళా ప్లాట్‌ఫారంమీదికి నడిచింది.

ఉత్తపుణ్యానికి నవ్వేవారిని చూస్తే ఆమెకి తలనొప్పి. అయినా, తను వారిచేష్టలకి కోపగించుకోకూడదు. వినోదించడానికి కదా, వారందరూ ఉత్తర దేశయాత్రకి బైలుదేరుత. తను వాళ్ళంత చదువుకోలేదు. వాళ్ళకి ఎక్కువ తెలుసు—అందుచేత ఎక్కువగా వినోదించి, ఎక్కువ నవ్వుతారేమో. వాళ్ళతోకూడా కలిసి యాత్రిచేసిరమ్మని తనని ప్రయాణం కట్టింది, అన్నయ్య 'ముఖ్యప్రాణ్'. వాళ్ళతో కలిసి వచ్చినందుకు తన కేం విచారంలేదు. వారి సరదాలతో, షికార్లతో చాలా కులాసాగా గడిచిపొయ్యాయి రోజులు. కాని ఆ ఉదయమే, త్రిమూర్తిని చూసి లాడ్జికిచేరుకోగానే, చెల్లెలు ఉత్తరం చదవడంతో మనోవ్యాకులత ప్రారంభమైంది. ఆ ఉత్తరంలో సంగతులు పేళ్ళెవరితోనూ చెప్పడానికిలేదు.

బెంగ, బాధ, సందేహాలు అన్నీ లోలోన పడాల్సిందే. ఏయే తేదీల్లో ఏయేవూళ్ళల్లో వుంటారో, అన్నీ చెల్లెలికి అన్నయ్యకి తెలుసు. చూసినవింతలు, విశేషాలనుగురించి తను వారికి వ్రాస్తూనేవుంది. వారివద్దనుండికూడా ఇంటిదగ్గర వార్తలు అందుతూనేవున్నాయి. ఆ ఉదయంవొచ్చిన ఉత్తరంలో వివరాలు లేవు.

మధుసూధనం ఏ ఊరో కాంప్ కెళ్ళాడుట, నాలుగు రోజుల్లో వొస్తానని. వారం గడిచింది; అతను తిరిగిరాలేదుట. అతనితో కలిసి కాంప్ వెళ్ళిన వొకరిద్దరు, అతన్నిగురించి భోగట్టా ఏమీ చెప్పలేకపొయ్యారుట. ఏదో కొండమీది రాళ్ళని చూసొస్తానని వెళ్ళాడుట. అంతే. మళ్ళీ కనబడలేదు. నాలుగురోజులైంతర్వాత, స్వంతపనులు చూసుకునే నిమిత్తం వో నెల శెలవుయివ్వవలసిందిగా ఆఫీసుకి శెలవుచీటి చేరింది. అత నెక్కడికివెళ్ళింది, ఏమైంది, జాడ తెలీక చెల్లెలు బెంగెట్టుకుంది. కలకత్తాలో ఉద్యోగంచేస్తున్న అన్న ముఖ్యప్రాణ్ కి యీ విషయం వ్రాసింది. ఆరాలుతీసి మధుసూధనం ఎక్కడున్నా . ఇంటికి తీసుకొచ్చేభారం నాదని హామీయిస్తూ వ్రాసిన ఉత్తరంవల్ల చెల్లెలికి కాస్తంత ధైర్యంకలిగిందిట. కూతురు మధురభక్తి నాన్నకోసం బెంగెట్టుకుందిట. తనని వెంటనే రమ్మంటుంది. అదీ ఉత్తరం.

స్నేహితురాండ్రబృందం వొచ్చిపడ్డారు. వాళ్ళొస్తే ఆలోచించుకునేందుకు వ్యవధి కుదరదు. ఏవో కబుర్లు పెడతారు. అందుచేత నిద్రపోతోన్నట్లు కళ్ళుమూసుకుని పడుకుంది జ్ఞానసుందరి.

రైలు కదిలింది. వాళ్ళ నవ్వులు, కబుర్లు, వొకర్ని వొకరు తోసుకోడాలు— పరాచికాలు. వాళ్ళని విసుక్కో కూడదు. వాళ్ళంతా పెళ్ళికాని పిల్లలు. వారిఉత్సాహం, సంతోషం, తనకీ ఎంతో ఉత్సాహాన్ని, సంతోషాన్ని కలగ చేశాయి. తనకి చిన్నతనంలోనే వైధవ్యం ప్రాప్తించింది. తన కర్మ తాను అనుభవించాలి గాని, చుట్టుపక్కలవాళ్ళని చీద రించుకుని, మూతిబిగింపులతో వారి ఆనందాన్ని పాడు చెయ్యడం ఏమంత బాగుంటుంది. తన వయస్సు ముప్పై— వాళ్ళంతా తనకంటె పదేళ్ళు చిన్న. కాని అస్తమానూ, సంతోషంగా,హుషారుగావుండటం తనకి చేతకాలేదు. కాసేపు అల్లా వుండగలదు. మళ్ళీ కాసేపు, వొంటరిగా ఆలోచించు కుంటూ, దిగులుగావున్నట్లు వుండడంకూడా, ఆమెకి అలవా టైన వొక వింత అనుభవం.

నాగరాజ్యలక్ష్మి తనని వెంటనే ఇంటికి రమ్మంటుంది. తనువెళ్ళి చేసేదేమిటి? ఓదార్పు. ఏమని ఓదార్చడం? 'పోతే పోయ్యాడులే, పీడ విరగడైంది' అనబుద్ధేస్తుంది. అట్లాగంటే ఓమిస్తుందా? భర్త లోటుపాట్లన్నీ తను పదిమందిలోనూ యాకరువుపెట్టొచ్చుగాని, మరెవరైనా కాస్త ఆక్షేపించా రంటే మండిపడుతుంది 'నాగులు'. భర్త పూర్తిగాతనవాడు. ఆ ఇల్లూ, అందులో వస్తువులూ, అమ్మాయి 'మధురం'— అంతా తనకి చెందిన సొత్తు. నుంచోమంటే నుంచోవాలి. కూర్చోమంటే కూచోవాలి. స్త్రీని ఆటవొస్తువుగా, ఆస్తిలో ఒకభాగంగా, బానిసగా వాడుకుంటున్నారు యీ మొగా ళ్ళంతా అంటూంటారుగాని, వీళ్ళెవరికీ అసలువిషయం తెలీదు.

స్త్రీయే పురుషుణ్ణి పెద్దహాల్లో మధ్య బల్లమీద పూలతొట్టి లాగా చూచుకుంటుందని ఎవరూ పైకనరేం ? ఆ తొట్టిలో రోజూ కొత్తకొత్త పూలు పెట్టి వాసనచూసుకుంటూ,— హాల్లో చోటులేక బల్ల జరిపినప్పుడు, ఆ పూలతొట్టిని దూరంగా దొడ్లో పడెయ్యడం జరుగుతూవుంటుంది. ఎప్పుడైనా కోపంవస్తే దాన్ని నేలకేసికొట్టడం—అది ముక్కలవడం, కోపంతగ్గింతర్వాత, మళ్ళీ అతికించి, దుమ్మంతా దులపడం. డబ్బున్నస్త్రీ కొత్తతొట్టిని కొనుక్కుంటుంది!

కళ్ళుమూసుకున్న జ్ఞానసుందరి పెదవులు నవ్వుతో వొంకరతిరిగి మళ్ళా సర్దుకున్నాయి. ఏడాదిలో రెండుమూడు నెలలు చెల్లెలిగారింట్లో గడిపినప్పుడు తాను చూసినవాటిని బట్టి, అట్లాంటిఅభిప్రాయం ఏర్పడింది. మిగతరోజులు కలకత్తాలో అన్నగారిదగ్గర గడుపుతుంది. అక్కడ మరోలావుందా? లేదు. అక్కడా అంతే-భార్య ఎంతచెబితే అంత అన్నయ్య. హాడలు. ఇంట్లో రోజూ ఎవరో ఓ గెస్టుని తెస్తూవుంటాడు. ఆవిడ మండిపడుతుంది. ఎప్పుడూ తనముందు కూర్చోమంటుంది. అతిథివున్నప్పుడు తననిగదమాయించే అవకాశం లేదు గనుక, ఎవళ్ళోవొకళ్ళు పరాయివ్యక్తి ఇంట్లో వుంటూండడం మంచిదమ్మా చెల్లాయి, అంటాడు అన్నయ్య. మధుసూధనం వో నెలరోజులైనా యీ గొడవలోంచి పారిపోయి, ఏకాంతంగా, స్వేచ్ఛగా గడపాలని ఎక్కడికో-ఎవరితోనో పోయుంటాడు. ఎవరితోనో పోతాడా? ఎందుకుపోడు? అతన్నిగురించి అంత మంచిగా చెప్పుకోరు; చిన్నతనంవేషాలు వేస్తుంటాడుట. వాళ్ళూ వీళ్ళూ అన్నారనడం ఎందుకూ, తనకి తెలీదు! ఇంట్లో

వంటకి ఆడదుండటం ప్రమాదం. పనికి పడుచుపిల్ల నెట్టుకోడం ప్రమాదం మగాళ్ళేమిటో చిత్రంగాఉంటారు. అన్నయ్యకూడా అంతే. వాళ్లాఫీసులో టెలిఫోన్ అమ్మాయి ఎవరో వుందిట. దానితో స్నేహంకుదిరిందిట-షికార్లు, సినిమాలు. వ్యాపారం ముదురుతోందని తెలియగానే ఆ అమ్మాయిని మరోచోటికి బదిలీచెయ్యడం,—— ఏవేవో గొడవలు జరిగినట్లు చెప్పుకున్నారు.

మరిది మధుసూధనం అంటే తనకి భయం. ఎందుకో? మనిషేమంత బాగుండడు. చామనచాయ, పెద్దగుండ్రటిమెడ-పెద్ద దట్టంగా అర్ధచంద్రాకారం కనుబొమ్మలు——ఆకాశం అంతా తెల్లగావుండి, ఆమధ్య నల్లటి అర్ధచంద్రుడుంటే ఎల్లావుంటుందో అట్లావుంటుంది. ఆ క్రాపింగ్‌కి నూని పట్టించడు. ఇన్ని నీళ్ళుపోతడిపి, చేత్తో నొక్కుతాడు. తల దువ్వుకోడు——దుబ్బులా పెరిగిపోయిన వుంగరాలజుట్టు. పొట్టిముక్కు——చిన్నినోరు. అందులో మాటలు పట్టనట్లుగా——మౌనంగావుంటాడు. అప్పుడే నవ్వుమానేసినట్లుగా వుంటుంది అతనినోరు. అతనిచేతులూ, ముఖ్యంగా వేళ్ళస్వరూపం తల్చుకుంటే భయమేస్తుంది——సన్నగా, పొడుగ్గా——సన్నములక్కాడలా, కణుపులు స్పష్టంగా కనబడుతూ, చుట్టబెట్టడానికి సిద్ధపడినట్లుగా వుంటాయి. వేళ్ళతో 'కబళింపు'——అంటే అవే గుర్తొస్తాయి. తన కింకా జ్ఞాపకం. రెండేళ్ళక్రితం అతనూ, 'నాగులూ', తనూ కేంప్ కెళ్ళారు. బంగళాలో బస; సాయంత్రం కొండవైపు నడుచుకుంటూ వెళ్లారు. అక్కడ రాళ్ళు తవ్వి పోగుచేస్తున్నారు. తనూ, చెల్లెలూ నీడలో కూర్చు

న్నారు. రమ్మని సంజ్ఞచేశాడు — తననో చెల్లెలినో తెలీదు.
'నిన్నే నే' అంది నాగులు. 'నేనెందుకు — నువ్వేవెళ్ళు' అంది తాను.

"నే చూసినవేలెద్దు — యీ రాళ్ళు రప్పలు — నిన్నే పిలుస్తుంట." అన్నది నాగులు.

ఆఖరుకి తనే వెళ్ళింది. చీకటిపడుతోంది. తమ నీడలు ఆ రాతినేలమీద పొడుగ్గా పడుతున్నాయి. అతను ముందు నడుస్తున్నాడు — తను వెనక. మరో రాళ్ళగుట్టదగ్గరకి చేరుకున్నారు. అతను రెండడుగులు లోతుగల నేలలో దిగి, చెవి రాయికి ఆనించి వింటున్నాడు.

"ఏమిటది."

"వినండి" అంటూ ఆ వేళ్ళతో తన మెడనిబిగించి, తలని నేలమీదికి వొంచి, చెవి రాతికి ఆనించాడు.

"ఏమీ వినబడటంలేదూ?"

"ఏం వినబడాలి?" అంది తను.

"ఈ రాయివయస్సు ఎనభైవేల సంవత్సరాలు. చూడండి, యీ చారలు — వొక్కొక్క చార పదివేలసంవత్సరాలకాలం జరిగిపోయినట్లు చూపెడుతుంది, నుదిటిమీద గీతలు మనిషివయస్సు చూపెట్టినట్లుగా. మానవచరిత్ర ప్రారంభానికిముందే ఎన్నో వేల సంవత్సరాలుగా వింతమృగాలు తిరుగాడిన గాథను చూచింది యీ రాయి. ఏ నేలజంతునో యీ రాళ్ళమధ్యపడి చచ్చింది. దానికళేబరం గుర్తులు యుగయుగాలుగా అల్లానే వుండిపోతాయి. ఆ ఎముకలు పొడుమై రాతిలో జీర్ణించిపోతాయి. మనిషికిముందు యీ భూమిమీద

జరిగిన ప్రాణుల నాటకం, చరిత్ర, అంతా యీ రాయిలో చూస్తాం, వింటాం. ఏ వింతమృగమో భూకంపంలో కూలిన రాళ్ళమధ్య నలిగి చచ్చిపొయ్యేముందు చేసిన ఘోష, మరణ వేదన, యీ రాతిలో వినబడుతుంది." అని మధుసూధనం, తన మెడ లేనకుండా, వేళ్ళతో చెవిమీదిజుట్టుని కదుపుతూ, చెంపమీదికి వుంగరంవ్రేలిని ప్రసరింపజేస్తూ తన శరీరాన్ని స్పృశించినప్పుడు తనలో రేగిన యేవగింపు యిప్పటికింకా అల్లా నిలిచిపోయింది.

"నాకేమీ వినబడటంలేదు." అన్నది తాను. తనని లేవదియ్యబోయినట్లుగా, చేతిని తనగుప్పిటలో నొక్కిపెట్టి, వొక్కసారి బలంగా పైకి లాగాడు.

మరోసారి మరోటి జరిగింది. తను స్నానంచేసి చీరకట్టు కుంటూవుండగా తలుపుతోసి లోపలికొచ్చి—

"మీరా, నాగులనుకున్నా" అంటూ వెళ్ళాడు.

తనేదో పత్రిక చదువుకుంటూ కుర్చీలోకూర్చుంది—ఎవరివో వేళ్ళు తన తలమీదపడి, జుట్టుని రేపుతున్నట్లైంది—వెనక్కి తిరిగిచూస్తే మధుసూధనం.

"మీరా—అదేమో ననుకున్నాను" అన్నాడు. ఇవన్నీ నిజంగా జరిగినపొరబాట్లేనా—చెయ్యాలనిచేసినవా? తనకి తెలీదు.

కార్లో కూర్చున్నప్పుడు, ఏదోవొంకని తెలీక జరిగి నట్లు అతనిచెయ్యి తనబుజంమీదనో, నడుంమీదనో వేసి తీరతాడు. తను కోపంగా చూస్తుంది—జాలిగా, దిగులుగా, 'క్షమించండి' అన్నట్లుగా చూస్తాడు. ఏమిటిచెయ్యడం?

నాగులుతో చెబితే? ఏమిటిప్రయోజనం దానివల్ల? మళ్ళీ మాట్లాడేటప్పుడు తనని 'అండి' అని సంబోధిస్తాడు. భలే వాడు! బాగోగులు తెలీవా, మంచిచెడ్డలు లేవా? అభం శుభం వుండొద్దా—రాళ్ళు పరిశోధించేవుద్యోగం—జియాల జిస్టు—రాతిబొమ్మలా వుంటాడు. రాతిగుండె. తగిన ఉద్యోగమే లభించింది.

మాట్లాడుతూ మధ్యలో నిలిచిపోయి, తన కళ్ళల్లోకి తేరిపారిచూస్తూంటాడు. తనకి అది చాలాబాధగా వుంటుంది. అతనిదృష్టిని తన కళ్ళనుండి మరల్చి, పమిటికేసి ప్రసరింప జేస్తాడు. తనకి సిగ్గేసి అక్కడనుండి వెళ్ళిపోతుంది.

జ్ఞానసుందరి ఆ సిగ్గుని జ్ఞాపకం తెచ్చుకుని పమిటి బాగా సర్దుకుని, దుప్పటి రొమ్ములపైకి లాక్కుని, చేతులు గుండె మీద బిగించి పడుకుంది. చేతిమీది వాచ్ కేసి చూసుకుంది. నల్లటి డయల్ పై, ఎర్రటి అంకెలుగల రిస్ట్‌వాచ్—మధుసూధనం పుట్టినరోజునాడు భార్యకిచ్చినది. తనని పెట్టుకెళ్ళ మంది చెల్లెలు. అప్పుడప్పుడు తను పెట్టుకునేది. ఓ రోజున తను కిటికీలోంచిచూస్తూ నిలబడింది. మధుసూధనం ఆగదిలో కొచ్చి తనచేతిని పట్టుకుని టైముకోసం వాచిని చూసినట్లుగా చెయ్యి వేళ్ళతో బిగించాడు. తను విసుగుతో విదలించుకుని బైటకొచ్చేసింది. ఇట్లాంటివి జరిగినప్పుడల్లా తనేదో సాకు చెప్పి, కలకత్తా అన్నదగ్గఱకు ప్రయాణంకట్టి వెళ్ళేది. తనకి భర్త లేకపోవడంబట్టేగా యింత చౌకవగా ప్రవర్తించడం! తనకి మళ్ళా పెండ్లిచెయ్యాలని ఎందరో ప్రయత్నంచేశారు.

అన్న పట్టుదలతో తిరిగి సంబంధాలు చూశాడు. మధు సూధనం 'చేసుకోండ'ని సలహాలిస్తూవొచ్చాడు. తనని స్కూలులో చేర్పించారు. అక్కడ మొగపిల్లలు గోడలమీద వ్రాతలువ్రాయడం, ఉత్తరాలువ్రాయడం - ఏవో గొడవలు జరిగితే భరించలేక తను చదువు మానేసింది. కొంతకాలం ఇంట్లో వీణ చెప్పించారు. తనకి సంగీతం అబ్బిందికాదు— సంబంధాలు కుదరలేదు. తనదృష్టి ఏ పురుషుడిపైనా పడలేదు. జనార్దనం పద్యాలు వ్రాసేవాడు- కొంతకాలం స్నేహంగా వుండేవాడు. తర్వాత రఘురామయ్య బాగా చదువుకున్న వాడు, తనని ఆదరణతో చూసేవాడు. ఇప్పుడవన్నీ తల్చు కుంటే బెంగగావుంటుంది. ఏదో సిగ్గు, భయం, న్యూనత. బాల్యం, పెళ్ళి, భర్త అనన్నీ తల్చుకుంటూ, ఆ దిగులు, ప్రపంచంతో పంచుకోకుండా తనలో దాచేసుకుని ఏకాం తంగా గడపడమే తనకి బాగుంది. కలకత్తాలో స్త్రీలసంక్షేమ బృందంతోకలిసి, దగ్గరలోవున్న సన్లైటూళ్ళకివెళ్ళి, అక్కడి వారి ఇల్లు వాకిలి పరిశుభ్రంచెయ్యడం, కుటీరపరిశ్రమలకి తోడ్పడడం మొదలైన సంక్షేమ కార్యకలాపంలో తనబాధ మరిచిపోతుంది.

పదకొండైంది. లైట్లు ఆర్పేసి అంతా నిద్రపోతున్నారు. లైటు వేసి తలగడకింద దాచిన చెల్లెలుఉత్తరం తీసి చదవడం మొదలెట్టింది జ్ఞానసుందరి, ఆ వాక్యాలు సరిగ్గా చదివితే, ఏదేనా కొత్తఅర్థం స్ఫురిస్తుందేమోనన్న ఆశతో. ఎక్కడికి వెళ్ళుంటాడో తను ఊహించగలదా? ఎందుకు వెళ్ళుంటాడో తనకి తోచినకారణానికి ఆ ఉత్తరంలో ఆధారాలేమైనా

వున్నాయా ? చారుమతి చటుక్కున లేచి ఆ దీపంకాస్తా ఆర్పేసింది. పోనీ ప్రొద్దున్నే చదవొచ్చు. మళ్ళా దుప్పటికప్పు కుని పడుకుంది జ్ఞానసుందరి. రైలు వొకక్రమంతో వేగంగా నడుస్తోంది. యాత్రకి రైలు దేరిన విద్యార్థినులబృందానికి యజ మాని షీలా లాజరస్. పెద్దామె. నెమ్మదైంది. అనుభవంగలది. ఆమెతో చెల్లెలికి జబ్బుగావుందని సాకుచెప్పి తను తిన్నగా ఇంటికివెళ్ళడానికి నిర్ణయించుకుంది. విచారంకూడా వో రక మైన జబ్బేగా– మానసికమైంది. ఆమె ఎన్నోపుణ్యక్షేత్రాలు, ప్రసిద్ధకట్టడాలు, చారిత్రకస్థలాలు చూసింది యీ యాత్రలో. అన్నీ వొకలాగే వున్నాయి. వాటినిచూస్తే భయమేస్తుంది. అంతంత పెద్ద సౌధాలు, శిలాప్రతిమలు ఎందుకు నిర్మించారో పూర్వంవాళ్ళు ! ఏదిచేసినా భారీకృషి. పూర్వంవాళ్ళు యిప్పటివారికంటె ఎత్తుగా, లావుగా వుండేవారా ? తనకి తెలీదు. క్రితంసంవత్సరం గుంటూరులో బంధువులపెండ్లికి వెళ్ళినప్పుడు, తనూ, నాగులు, మధుసూధనం మరికొందరు పెండ్లివారితాలూకు అమరావతిలో స్థూపాలు, చెక్కడాలు చూసివొచ్చారు. తిరిగి తిరిగి అలిసి తనో మూల స్తంభంవెనక బండమీద కూలబడింది. మిగతవాళ్ళు ముందుకి సాగి పొయ్యారు. ఓ పావుగంటకి మధుసూధనం వచ్చి మంచి చిత్రం చూపిస్తాను రమ్మని బుజంమీద చెయ్యివేసి లేవదీశాడు. తను విదిలించేసింది. ఏంపన్లవి ? అక్కడ ఓ స్త్రీవిగ్రహంముందు నిలబడ్డాడు. ఆ బొమ్మస్తనాలమధ్య చెవి ఆనించాడు.

"ఏంపన్లవి" అని మందలించింది తాను.

"ఇది ఎర్రరాయి—రెడ్ స్టోన్. రక్తమాంసాలుగల స్త్రీమూర్తి ఇది. ఆ చీరలేకుంటే మీరు ఇట్లాగేవుంటారు." అని మళ్ళీ అతనిచూపు తన రొమ్ముమీదకి, నడుంవైపుకీ మరల్చాడు. తను వెనక్కి తిరిగిపోయింది.

"ఇప్పుడు మరీ అచ్చంగా ఇల్లాగే వుంటారు"

"ఊరుకో."

"ఈవిగ్రహం వెనక చరిత్రలో ప్రేమకోసం విలపించిన స్త్రీలరోదన వినబడుతోంది. లోపల ఆవేశ త్తిడికి తట్టుకోలేక రక్తం చర్మంపైన చిందినట్లు చిత్రించాలని ఎర్రరాయి వాడారు, అమరావతీ శిల్పులు. అమరులు."

"ఇదంతా నాకెందుకు చెబుతావు?"

"మీరు వినరుగనక"

నవ్వుని బలవంతాన ఆపుకుంది తాను. ఆ మనిషినోటికి శుద్ధీబద్ధీ లేదు—నైతికచింతనే వున్నట్లులేదు.

"నాగులుతో చెప్పనా ?"

"ఎందు కంత కఠినశిక్ష?"

"మరేంమాట్లాలవి?"

"కాసేపేనా మన నిజస్వరూపాలు బైటపెట్టుకునే అవకాశాలు కల్పించడమే యీ కళాఖండాల ప్రయోజనం."

"మంచివాడివే."

"కాసేపు ఆ మంచిచెడ్డల ప్రస్తావన మాన్పించలేకపోయిందంటే ఈ అమరావతీ శిల్పాలసృష్టి వృథా."

తాను వెళ్ళిపోయింది. వెనకాల నడుస్తున్నాడు. తనకి ఆయాసంగా వుంది.

"ఆయాసంగావుందా?"

"అదే సర్దుకుంటుంది. నువ్వెళ్ళు."

"తీసుకెళ్ళనా ?" నడుంచుట్టూ చేతులు బిగించ బోయ్యాడు—తోసేసి వెనక్కి తిరిగింది.

"వొద్దు— నువ్వెళ్ళిపో—లేకుంటే కోపంవస్తుంది. ఇంకెప్పుడూ మీవూరికి రాను ఇట్లాచేశావంటే-కలకత్తాలో వుండిపోతాను."

"ఆ శిలేనా కరుగుతుంది—మీరుమాత్రం..."

తాను గబగబ నడిచివెడుతోంది. అతను నిట్టూర్చి నట్లనిపించింది. వెనక్కి తిరిగిచూడలేదు.

జ్ఞానసుందరికి నిద్రపట్టేసింది. బరువుగా గుండెమీద ఎవరో రాతిచెయ్యిని ఆనించినట్లయి, పక్కకితిరిగింది. తాను కదిలిపోతోంది. రైలునడకతో లయకల్పుతున్నట్లు గుండెలు అదురుతున్నాయి. తనెక్కడికో కిందికి రాతిగుహాంతరాళాల లోకి జారిపోతోంది.

తెల్లవారింది. స్టేషన్‌లో రైలునిలిచింది. అంతా సామాన్లు సర్ది దిగుతున్నారు. సావిత్రి ఆమెను పక్కమీద నుంచి లేవదీసి, పక్క లుంగచుట్టి ప్లాట్‌ఫారంమీదికి గిరవా టెట్టింది. తనూ దిగింది. పక్కచుట్ట సర్ది లోపల్నించి చెల్లెలి ఉత్తరంతీసి బాగ్‌లో పెట్టుకుంది. అందరూ హోటల్‌కి చేరు కున్నారు. స్నానాలు, ఫలహారాలు అయినాక ముందు ఏది చూడాలో వాదించుకుంటున్నారు. కొందరు ఎల్లోరా గుహ లన్నారు. ఇరవైమైళ్ళు-చూసి సాయంత్రానికి తిరిగిరావొచ్చు. మరికొందరు అజంతాకి పోదామన్నారు. రాత్రి అక్కడ గడిపి

మర్నాడు తిరిగిరావొచ్చు. రాత్రి అజంతాలో గడపడం మంచిది కాదన్నారు. అక్కడ వసతి, తిండి సదుపాయాలు లేవన్నారు. ఈ తిండి, సుఖాలు రోజూ వుండేవే, యీ ఒక్కరాత్రి కష్ట పడదాం అన్నారు. షీలాలాజరస్ సాయంత్రానికి వచ్చితీరా లని తీర్మానించింది. అప్పుడే జైలుదేరి, భోజనాలు పట్టుకు పోయి, రాత్రికి తిరిగివచ్చే ఏర్పాట్లుచేసుకుని బస్సులో అజం తాకి జైలుదేరారు.

మధ్యలో ఏదో చిన్ననది. అక్కడ బస్సునిలిపి ఆ నదిని చూశారు. మళ్లీ కొంతదూరం వెళ్లాక ఓ వూరు. చుట్టూ పెద్దగోడ—బురుజులు. మరోవూరు. దానిపేరు 'అజంట'ట. బొత్తుగా పల్లెటూరు. అనాగరీకులుగా కనిపించే మనుషులు. రోడ్డుప్రక్కన కంప ఏరుకుంటూన్న ఓ నల్లపిల్లని చూపించి "అదే అజంటాసుందరి" అని ఆక్షేపిస్తూ నవ్వుతోంది గంగూబాయి.

"సుందరిగారూ, మీకు నల్లరంగువేస్తే అచ్చంగా అజంతాబొమ్మలా వుంటారు." అన్నదిసావిత్రి. సావిత్రి నల్లగా వుంటుంది. గంగుబాయి నలుపు. నల్లవాళ్ళకి, మిగతాఅందరూ నల్లగావుండాలని వుంటుంది కాబోలు!

చారుమతి మాట్లాడుతోంది. ఆమెకూడా నలుపే— మరీ నలుపుకాకపోయినా.

"బుక్కులో చదివా. ఎర్రరాళ్ళు పొడుంచేసి రేగడి మట్టితో కలిపి మొదట గోడమీద పూస్తారుట. దానిమీద సున్నం వేస్తారుట. రంగులకేమో—అక్కడ చెట్ల బెరడు,

నార, ఆకులు కలిపి తొక్కి, కాస్తంత ఆవుపేడకూడా పట్టించగా వొచ్చిన రంగుని పూస్తారట. ఆవుపేడ నలుపేగా.”

షీలా లాజరస్‌కి యీ సంభాషణ నచ్చినట్లులేదు.

“కాసేపటిలో చూడబోతున్నాంగా– వ్యాఖ్యానాలు అప్పుడు మొదలెడదాం.” అని నవ్వుతూనే మందలించింది.

ఎత్తుగా కొండ—చాన్నిండా పెద్దపెద్ద చెట్లు. మలుపుల్లోంచి పోతోంది బస్సు. అవతల పెద్ద లోయ—అందులోకి దిగుతోంది. మరో కొండ. తిరిగితిరిగి కిందికి వచ్చేసింది బస్సు. జనంఅలజడి. ఒకటి రెండు టీ దుకాణాలు. వింతదుస్తులతో రకరకాల మనుషులు వొస్తూ వెడుతూవున్నారు. దూరంగా పావురంగూళ్ళల్లా వున్నాయి అజంతాగుహలు. కుడివైపున చాలాదూరాన వున్నది యాత్రీకుల వసతిగృహంట. పదకొండైంది.ఒంటిగంటవరకూ కొంత చూసి, వసతిగృహంలో భోజనాలుచేసి మళ్లావొచ్చి మిగత గుహలు చూసి, సాయంత్రం ఏడింటికి తిరుగుప్రయాణం నిర్ణయించారు.

కొంతదూరం మెట్లమీదుగా నడిచి గుహలకి చేరుకున్నారు. ఎదురుగా వున్నది ఇన్‌హ్యాద్రి కొండలు. దాని దిగువభాగం గుహలుగా దొల్చారట. గుఱ్ఱపునాడా ఆకృతిలో వున్నాయి గుహలన్నీ.

ఎదురుగా చిన్నసది—వాఘోరా. చిన్న జలపాతం కూడా వుంది—సత్కుందంట పేరు.

గుహల్లోకి ప్రవేశించారు. లోపలంతా చీకటిగావుంది. ఎవరో ఒకాయనొచ్చి గోడమీది చిత్రాలనుగురించి చెబుతున్నాడు, ఇంగ్లీషులో, ఉర్దులో. మధ్యమధ్య ఒకపెద్ద

డైనమో దీపం చిత్రాలపై ఫోకస్ చేస్తూ వర్ణిస్తున్నాడు. పదవ గుహ అతిప్రాచీనమైనదిట. సాక్యముని ఆరాధనాచిత్రం తనకి ఆకర్షణీయంగా వుంది. పదహారవది నాగరాజమందిరం. అందులో చనిపోతున్న ఒక రాకుమార్తె చిత్రం వుంది. ఆ రాకుమార్తెనుగురించి ఒక గాథ చెప్పాడు. ఆమెకి సరిగ్గా అర్థం అవలేదు. ఆ రాకుమార్తె పేరు 'సుందరి'ట.

"అందుకే నిన్ను అజంతాసుందరి అంటా—ఎటొచ్చీ నువ్వు మొహానికి కాస్త నల్లరంగు పూసుకోవాలి." అని చారుమతి తనని హేళనచేస్తోంది.

"నీపేరు జ్ఞానసుందరి—పేరుకూడా సరిపోయింది." అంది గంగుబాయి. అందరూ నవ్వారు. వర్ణిస్తున్నవ్యక్తికి ఏమీ అర్థంకాక, ఏదో తెలిసినట్లు తనూ నవ్వుతున్నాడు. జ్ఞానసుందరికి సిగ్గేసింది. తనకి భర్త లేకపోవడంవల్లనేగా వీరందరికీ తనంటే పరిహాసం.

"ఆ రాకుమార్తెకి భర్త వున్నాడాండి?" అని గైడ్‌ని అడిగింది సావిత్రి.

"ఆమె నందునిసతి. నందుడు సిద్ధార్థుని పినతల్లి కుమారుడు."

"పాపం" అంది చారుమతి. మళ్లా అందరూ బిగ్గరగా నవ్వారు. జ్ఞానసుందరికి కోపంవచ్చింది—తగినంత కారణం కనబడకపోయినా. ఏదో వినోదించాలిగనక, వీళ్ళంతా తెచ్చిపెట్టుకుని, బలవంతంగా అసహజంగా నవ్వుకుంటూ, అదంతా అనుభవంగా పరిగణిస్తున్నారు. తన కిది నచ్చలేదు.

ఒంటిగంట కావొస్తోంది. బసకి పోదామన్నారు. జ్ఞాన సుందరికి అలసటగావుంది. ఆకలేస్తోంది. తనింక తిరగలేదు. ఎవరేనా మోసికెళ్లి ఆమెను బస్సులో పడేస్తే బావుండును. లోపల గాలిలేదు. ఉక్కగావుంది. చెమట్లుపోస్తున్నాయి. చీర కొంగుతో తుడుచుకుంటోంది. చలికి తెచ్చుకున్న శాలువ మడిచేసి బుజాన వేసుకుంది. వెనక్కితిరిగి మెల్లగా మెట్లుదిగి బస్సుదగ్గరకి చేరుకుంది. మరోపావుగంటలో మిగతవారంతా వొచ్చారు. బసలోకి వెళ్ళారు. భోజనాలయ్యాక ఓ అరగంట విశ్రాంతిగా కబుర్లుచెప్పుకుని మళ్లా బైలుదేరారు.

జ్ఞానసుందరి తనకి తలనొప్పి, ఆయాసంగా వుంది, రాలేనంది. తలనొప్పికి ఒకమాత్ర యిచ్చింది సావిత్రి; తను నడిపించి తీసుకెడతానంది చారుమతి. తను రాకపోతే నేనూ వెళ్ళనంది గంగు—

బస్సులో అక్కడిదాకా వచ్చి వ్రూరికేచూస్తూ ఎక్కడో ఓచోట కూర్చోవచ్చు రమ్మంది షీలా లాజరస్. బయలు దేరారు. గుహలదగ్గరకి చేరుకున్నారు. జ్ఞానసుందరి బస్సులో పడుకుంటానంది. మిగతవాళ్ళు లోపలికెళ్లారు. కాసేపు కళ్ళు మూసుకుని పడుంది సుందరి. అరగంటైంది. టీ దుకాణం దగ్గర కెళ్ళి కాస్త టీ పుచ్చుకుంది. నదివొడ్డున నడుచుకుంటూ వెళ్ళింది. అన్నీ రాళ్ళు, చిన్నవి పెద్దవి—సిమెంటురంగువి, ఎఱ్ఱవి—చిన్నరాతిగుట్టలు. జలపాతం సన్నదారలుగా, చీర నేతలో మధ్యలో వదిలేస్తే మిగిలిన దారాల జారునేతలా, తిన్నగాపడి రాళ్ళమీద నాచుపై చిత్రాలుగీస్తూ, రేకుమీద

వర్షించినుకులుపడ్డ చప్పుడుచేస్తూ—అదే చప్పుడు, అవే చిత్రాలు—విసుగు కలిగిస్తున్నాయి ఆమెకు.

మరికొంచెందూరం నడిచింది. ఐమదాటింది. చెట్ల వెనకనుంచి సంధ్యవెలుగులో అతిశయోక్తిగా పరిభ్రమిస్తూ వున్న పొడుగాటినీడలు, పల్చబడి, రాళ్ళరంగుల్ని వెలిగించి, ఆకృతుల్ని మార్చి దిగజారుతున్నాయి. ఆకులమధ్య కిరణాలు వనదేవత కుట్టుపనిలో సూదులలా వెనక్కీ ముందుకీ కదులు తున్నాయి. గాలి తగ్గింతర్వాత అగ్నిదేవుడు వేసిన గాలిపటం కిందకి పడిపోతూన్నట్లు, నీడలు వెనక్కి వెనక్కి వెడుతు న్నాయి. ఆ దూరపుకొండ ముసుగుతీసేసినట్లయింది. కొండ మళుపులో పచ్చికబయళ్ళు - వొస్తూవున్న జుట్టులా కనిపిస్తు న్నాయి. కన్నుమెదిపినట్లు సూర్యబింబం గుహలవెనక జారు కుంది. చివరికిరణాలు, అలిసి పరున్న ప్రకృతిని, జలపాతంనీటిని, మేఘాలని, రాళ్ళసమూహాలని, ఒక్కసారి వెన్నుమీదచరిచి లేపినట్లు బంగారం కరిగి, ఎర్రరాళ్ళమొహాన జారిన కుంకుమ బొట్టులా మారి, మందారంమధ్యలో ముదిరిన ఎరుపులో నలుపులా, ఇంద్రజాలికుడు పరికరాల్ని బుట్టలో వేసుకుని వెళ్ళి పోతే వీడ్కోలివ్వడం యిష్టంలేక సంధ్యాకాంత ముసుగు బిగతన్ని పరున్నట్లనిపించింది. జ్ఞానసుందరి శాలువా తీసి నెత్తి పైనుంచి, మెడచుట్టూ తిప్పి, బుజాలమీదికి లాగి చేతులు బిగించి కప్పుకుంది. వాళ్ళంతా ఈపాటికి వొచ్చేస్తూవుంటారు. తనకోసం వెదుకుతూవుంటారు. కాసేపు వెదికి, కనబడక వెళ్ళి పోతారు, అంతేగా! వాళ్ళకి తనపై అంతకంటే ఏముంటుంది? ఇక్క డెవ్వరూ లేరు. తనొక్కత్తే— ప్రకృతిలో ఒకభాగం.

ప్రకృతి కదలదు. తనగుండెలు బాధతో కొట్టుకుంటూవుంటే, ప్రకృతి చెవులు నిక్కబొడిచి చోద్యంగా వింటూంది. సాయంత్రానికి అలిసినట్లు, నీరు వడితగ్గి, చప్పుడులేకుండా దొర్లుతూ వుంది. నీటికింద రేగడి– మధ్యలో ఎఱ్ఱటిఇసుక– కిందికి దిగింది. ప్రక్కన ఏవో బట్టలు కనిపించాయి. ఎవరోవున్నారు. వెనక్కి వచ్చేసింది. రాతిబండ వెనకనుంచి ఎవరిదో తల కనిపించింది. వొళ్ళుతుడుచుకోడం అయింతర్వాత మొహం కనిపించింది. మరిది మధుసూధనం! ఆశ్చర్యపడింది.

"రండి" అన్నాడు.

గడ్డం పెరిగింది. అక్కడక్కడ తెల్లవెంట్రుకలు– కళ్ళకింద గీట్లు, దుబ్బులా వుంగరాలజుట్టు. గుండ్రని పొట్టిమెడ– వెంట్రుకలులేని ఛాతీ—సంశయంలేదు, మధుసూధనమే.

"ఇక్కడున్నావా?"

నవ్వుతున్నాడు.

"స్నానంచేస్తారా ?"

"ఇంత చల్లోనా ?"

"చలిలో చన్నీటిస్నానంలోనే వుంది మజాఅంతా."

"ఇంట్లో చెప్పకుండా వొచ్చావెందుకు?"

"చెబితే రానిస్తుందా, మీకు తెలీదూ?"

"ఉత్తరంవ్రాసింది. మధురభక్తి బెంగపెట్టుకుందిట. నువ్వెక్కడికెళ్ళావో తెలియక చెల్లాయి బాధపడుతోంది."

"ప్రతిప్రాణీ బాధపడాలి. అది సృష్టిలోనేవుంది."

లాల్చి వేసుకున్నాడు. తువ్వాలుపిండి రాళ్ళమీద ఆరబెడుతున్నాడు. జుట్టు కాడలలాగా నుదిటిమీద, కళ్ళ

ల్లోనూ పడుతోంది. నాగరాజ్యలక్ష్మికి వెంటనే టెలిగ్రాం యివ్వాలి. మనస్సు పదిలపడుతుంది.

"ఇటు నీళ్ళల్లోకి దిగండి."

కిందికి నీళ్ళల్లోకి దిగింది- ఇసుక నీళ్ళలో కనిపిస్తోంది- వింతవింత రంగులచేపలు పరుగులెడుతున్నాయి. బట్టలు సంచీలో వేసుకున్నాడు మధుసూధనం.

"ఏమేం వూళ్ళు చూశారు.చూసినవింతలు చెప్పండి."

చెబుతోంది, తనమనస్సు వొకచోట, శరీరం మరోచోట వుండి, శరీరం చూసినదాన్ని మనస్సు చెబుతోన్నట్లు- తనకి వర్ణించడంరాదు;ఏది బాగుందో,ఏది బాగాలేదో చెప్పలేదు. యాత్రలో చూసిన దృశ్యాలకి తనమీాద ఏ ప్రభావమూ లేకపోవడం ఒక్కటే విశేషం.

"అజంతా బావుందా?"

తనకి తెలీదు. అన్నీ చూడందే.

"తలనొప్పి—ఒంట్లో ఎల్లాగో వుంది. అంతా చూడలేదు"

"ఈ నీళ్ళలో మొహం కడుక్కోండి."

కడుక్కుంది. చల్లగావుంది- హాయిగా, తేమకున్నట్లు, ప్రశాంతంగా వుంది. పూర్ణచంద్రుడు నిశ్చలంగా మెరుస్తున్నాడు. రాళ్ళనీడలు, చంద్రునివెలుగు నీళ్ళల్లోపడి అలలుగా సాగిపోతున్నాయి. చెట్లఆకులు ఆకలి తీరింతర్వాత ఆటకు బైలుదేరినట్లు రాలిపడుతున్నాయి. దూరంగా మనుషుల కేకలు, ఏవో అరుపులు. జలపాతం జాలిగా రోదిస్తోంది.

"వాళ్ళు నాకోసం వెదుకుతూవుంటారు. వెడతాను. నువ్వు ఇంటికి రావ్వూ?"

రానన్నట్లు తల పంకించాడు. మనిషి శుభ్రంగా కన బడుతున్నా, ఆ జుట్టూ ఆ వాలకం చూస్తే ఆమెకి రోత పుడుతోంది.

"ఎప్పుడొస్తావు?"

"ఏమో!"

"ఏమో ఏమిటి?"

మాట్లాడడు.

"ఇక్కడేముంది?"

నవ్వుతాడేం!

"చెప్పు. ఏమి టా వాలకం, ఆ అవతారం?"

"ఈ ప్రపంచంపై రోతపుట్టినప్పుడల్లా దేవుడు ఓ అవతారం దాలుస్తాడంటారు పెద్దలు. ఆ యుగం అంత మొందుతుంది. మళ్ళా కొత్తయుగం, మరో అవతారం. అల్లా పది అవతారాలు జరిగాయట. నా వుద్దేశం ఏమిటంటే ప్రతిమనిషి యీ పది అవతారాలు, తనజీవితంలో దాలుస్తూ వుంటాడని. మనిషి ఆయుర్దాయం వంద సంవత్సరాలను కుందాం. పదేళ్ళజీవితం ఒకయుగం. పదేళ్ళకోసారి మరో జీవితం మొదలెడతాడు. కొందరి అవతారాలు బైటకి కని పిస్తాయి. కొందరు లోలోన మార్పులకి గురవుతారు. తల్లి గర్భంలో శిశువుకూడా పదినెలలు పదవతారాలు దాలుస్తూ వుంటుంది"

నవ్వొస్తోంది యీ మాటలకి.

"నీ దే అవతారం యిప్పుడు?"

"వరహావతారం."

నవ్వుకున్నారు.

"ఎప్పుడొస్తావని చెప్పను?"

"మీరు నన్నిక్కడ చూసినట్లు అసలు చెప్పకండి. అదొక్కటే నే కోరేది."

"అబద్ధం నావల్ల కాదు. ఎంతో ఆతృతతో నీకోసం ఎదురుచూస్తూవుంది. అన్నయ్య దేశంఅంతా గాలిస్తున్నాడు. ఆఫీసువాళ్ళుకూడా వాకబులుచేస్తున్నారు. ఈపాటికి పోలీసులకి ఫిర్యాదుచేసేవుంటారేమో కూడా. నీ కేం వారినిగురించి పట్టలేదా ?"

"ఇన్నాళ్ళూ పట్టింది."

"ఇప్పుడేమొచ్చింది?"

"స్వేచ్ఛ."

"చట్టుబండలు."

"ఇక్కడవే వున్నాయి. వాటిమధ్యనే స్వేచ్ఛ."

"ఇంటిదగ్గర స్వేచ్ఛకాక పీక్కుతిన్నారా నిన్ను."

"సందేహం ఏమిటి—తప్పకుండా పీక్కుతిన్నారు."

"ఎవరైనా తీసుకొచ్చావా?"

తను ఈ ప్రశ్న అడగకుండా వుండాలనుకుంది. కాని అడిగేసింది. వాక్కుపై ఆమెకి అధికారం లేకుండాపోయింది. ఇప్పుడు నాలుక కొరుక్కుని ఏం ప్రయోజనం!

"ఆ."

తలపంకించి, నవ్వుతున్నాడు. అనుకున్నంతపనీ చేశాడు దుష్టుడు. కోంపమునిగింది. ఈ వయస్సులో, ఆ రేళ్ళ కూతురుండగా, శుభ్రమైన ఇల్లు, భార్య, ఉద్యోగం, సిరి, సంపద వుండగా, ఇవేంపోకిళ్ళు! ఈ మొగాళ్ళు మంచివాళ్ళు కారు. స్వేచ్ఛంటే- స్వేచ్ఛగా నలుగురితో పోవడం కావాలె వీళ్ళకి. ఏం చెయ్యడం ? ఏమనాలి? చెంపమీద కొట్టాలనుంది.

"ఎవర్ని?"

మాట్లాడడు. నవ్వుతాడేం.

"చెప్పు?"

అయినా తనకెందుకు? ఏమిటో కుతూహలం, తెలుసుకోవాలనివుంది. మాట్లాడడు.

"ఇట్లా రండి."

దగ్గరగా రమ్మంటాడేమిటి, తప్పు కాదు?

"కాసేపు అన్నీ మరిచిపోయి, వెన్నెట్లో ఈ ప్రాచీన రాతిబండపై పడుకుని ప్రశాంతంగా కొన్ని క్షణాలు గడుపుదాం."

ఛీ. ఛీ, అవేంమ్మాటలు.

"ఈ అందం మళ్ళా మనకి దొరకదు. పూలపరిమళం క్షణికం, బాల్యం క్షణికం, కీర్తి క్షణికం—అన్నీ క్షణికాలే- అంతమాత్రంచేత వాటిని మనం వొదులుకోలేము. క్షణికం గనకనే, వాటిని కాంక్షిస్తాం కూడా."

ఏం సమాధానం చెప్పాలి—ఏం మాట్లాడాలి?

"నే వెడుతున్నాను."

"కాసేపు కూర్చోరూ?"

అతన్ని చూస్తే జాలిగావుంది. పాపం! కాసేపు కూర్చో మంటాడు. అతని చూపులు ఆ మెనడుంమీదకి ప్రసరిస్తు న్నాయి. అట్లా చూస్తాడేం; సిగ్గేస్తుంది. శాలువా బాగా దగ్గరగా లాక్కుని, చేతులతో బిగించి పట్టుకుంది.

"ఎందుకూ?"

ఒకడుగు కిందికి దిగి రాయిమీద కూర్చుంది. రాయి చల్లగావుంది.

"ఇది ఎర్రరాయి. భూమిపైన వున్న రాళ్ళు సెడిమెం టరీ రాక్స్ అంటారు. ఒకప్పుడు సముద్రగర్భంలో వుండేవి. భూగోళం పరిభ్రమిస్తూ, ముడుచుకుపోయినప్పుడు ఆ సముద్ర గర్భంలో రాళ్ళు పైకొస్తాయి. వాటికింద ఇగ్నియస్ రాక్స్ వుంటాయి. భూమిలోపల బ్రహ్మాండమైన వేడి వొత్తిడికి భాగాలు ఛీకొని, కదిలి, పైకి ఉబికొచ్చిన రాళ్లు. వాటికింద అసలుభూమి- అంతా ఇనుం. క్రీస్తుపూర్వం 4014 సంవత్సరం భూగోళం పుట్టిందని వెనక కొందరు నమ్మేవారు. భూగర్భ పరిశోధకులు భూగోళం వయస్సు కొన్ని లక్షల సంవత్సరాలు తేడాగా నిర్ణయించగలిగారు. దీనిప్రకారం భూమివయస్సు 350,000,0000 సంవత్సరాలు. మీరు కూర్చున్న రాయి ముసిలిది. ముప్పైలక్షల సంవత్సరాలక్రితంది. అజంతా చిత్ర కారులు, ఆనాటి సుందరాంగనలు దానిమీద నడిచారు, విహ రించారు. రంగులకోసం దాన్ని పొడుంచేసేశారు. దానిలో రక్తంలేదు. ఎరుపుతగ్గి పడ్చి, క్షీణిస్తోంది. చూడండి ముట్టు కుంటే ఎట్లా పొడుమైపోతోందో."

రాతిని వేళ్ళతో నొక్కుతున్నాడు—వ్రాడి, విరిగి పొడుంగా రాలుతోంది.

"దానిమీాదనుండి లేచి ఇల్లా పడుకోండి."

పడుకోమంటాడేమిటి—ఎంత తెగించాడు! ఏకాంత ప్రదేశం—ఎదుగున్నవాళ్ళు ఎవ్వరూ లేరు. అందుకనే అంత చొరవ! మైముచూసింది. ఏడుదాటింది. ఏడున్నర. వాళ్లంతా ఏమైనారో. ఏడింటికి తిరిగి వెళ్ళాలని ప్రోగ్రాం.

"నాకీ సొదంతా ఎందుకు చెబుతావు?"

"మీారు వినరుగనక."

ఇదివర కిల్లాగన్నాడు. నవ్వొస్తుంది.

"భూమి నోరులేనిది. దాని సొద ఎవ్వరికీ అక్కర్లేదు. మళ్ళా మనుషులు అందులోంచి పుడతారు. అందులో కలిసి పోతారు. దానికథ వింటే దానిపై జాలి కలిగి, దాని దురంతాలను క్షమిస్తారని చెబుతున్నాను. సీతాదేవి భూమిలో కలిసిపోయింది మీాకు తెలుసుగా. దానికెంతో అర్థంవుంది."

ఆకాశంలోకి చూస్తూ రాతిమీాద పడుకున్నాడు.

"ఇది తలకింద పెట్టుకోండి."

అని తువ్వాలు, సంచీ ఆమెతలకింద రాతిమీాద పెడుతున్నాడు. గుండెలు దడదడ కొట్టుకుంటున్నాయి. ఇదేం పరిస్థితి? పాపం! అతని తల రాతిమీాద చెయ్యిమీాద ఆనించాడు.

"మరైతే నువ్వెవరో..."

"మాట్లాడకండి. చూడండి, భూమిలోంచి వింత ధ్వనులు మీా వెన్నుగుండా శరీరంలోకి తరంగాలుగా ప్రవే

శిస్తాయి, వినండి—అదే విశ్వగానం అంటే—అదుగో రాతి మీద చెవి ఆనించండి. యుగయుగాలక్రితం తిరుగాడి చని పోయిన జీవుల అంతిమబాధ, మృత్యుఘోష, పగిలిన హృద యాల చప్పుడు—అదొక నాదం..."

కీచురాళ్ళరొదలో తన కేమీ వినబడటంలేదు. ఇతని కేమన్నా పిచ్చెత్తదుకదా ? ధోరణి, వాలకం అల్లాగేవుంది.

అల్లా నక్షత్రాలకేసి చూస్తూ పడుకుంది. అతనివైపు నుండి ఏదో వింతవాసన—మొగాడి వాసన. తనకి తెలుసు. రైల్లో మొన్న అంతే. అప్పుడు-పదేళ్ళక్రితం తిరణాలలో అట్లాంటి పరిమళం. కలకత్తాలో రోడ్డుమీద రాళ్ళు కొట్టే వాళ్ళని చూసినప్పుడు, చెల్లెలిగారింట్లో మధు సాయంత్రం ఆఫీసునుంచి వొచ్చినప్పుడు - తనకి తెలుసు. తన కిష్టంలేదు. అయిష్టత రేపేవాటిపట్ల కలిగే సానుభూతి లేకపోతే, యిట్లాంటివి భరించలేం కదా.

ఆమెకి ఆకలేస్తోంది. టైము ఎనిమిదైంది. వెన్నెల స్ఫుటంగా, నిశ్చలంగా మెరుస్తోంది. చలి తెరలుతెరలుగా శాలువాలోంచి కవ్విస్తోంది. అతను చెప్పేది తన కేమీ అర్థంకావడంలేదు. ఇంటికి ఎగిరివెళ్ళి చెల్లెలు కూతురు మధురభక్తిని కౌగలించుకుని ఏడవాలనుంది ఎందుకో. ఆమెకి స్పర్శకావాలి—మానవశరీరంలో వేడి, దగ్గరతనం కావాలి. ఇక్కడన్నీ రాళ్ళు—ఇక్కడింకావుంటే తనూ ఒక రాయిగా అవగలదు. ఆమెకి భయమేసి లేచింది.

"అమ్మో చాలా పొద్దుపోయింది."

అతనులేచి సంచీ సర్ది నడుస్తున్నాడు. మాట్లాడకుండా

నడుస్తున్నారు—ఆలయంలో రాతి స్తంభాలలాగా, దగ్గరగా వుండికూడా కలుసుకోలేరు. అతను ముందు, ఆమె వెనక; వేగంగానడుస్తూ తను ముందు కెళ్ళింది, అతను వెనకపడ్డాడు- ఇద్దరూ వొకరిపక్కన వొక రుండడంలేదు. ఇంక ఆలోచన లేదు. అలసినశరీరం ఆలోచించదు. టీకొట్లదగ్గరకి చేరు కున్నారు. జనం లేరు. పాకలో నో చిన్ని దీపం గాలిలో గిలగిల తన్నుకులాడుతోంది. దాన్ని కీటకాలు వోదారుస్తున్నాయి. అజంతాగుహల్లో చీకట్లో వెన్నెలమధ్య భీకరంగా మెట్ల ముందు స్తంభించివున్నాయి. గుహాలలో ఎంతోసౌందర్యం- గతించినగాథలు, విన్యాసాలు, సొగసులు, రంగుల కలయిక, ఆ యుగంలో సజీవులైన శృంగారం, భక్తి, దీక్ష, తృష్ణ, వేట, జననమరణాలు శాశ్వతంగా చీకట్లో చైతన్యంపొం దాయి. ఆమెహృదయంలో మాత్రం ఆ చిత్రాలు పరివర్తన తీసుకురాలేదు. దేశదేశాలనుంచి వొచ్చి చూసిపొయ్యే యాత్రికులు, కళాకారులు, చరిత్రకారులు, సంస్కర్తలు, వాటి సౌందర్యం స్తుతించి పోతారు. తన కా అనుభూతి కలగలేదు, ఎందుకో?

ఆకలేస్తోంది—అందుకు. నవ్వొకుంది. నడుస్తున్నారు.

"వాళ్ళెవరూ కనబడరేం?"

అత నేమీ మాట్లాడలేదు. అతనికి కోపంవొచ్చిందా. పాపం వొంటిగా, దిగులుగా వున్నాడు. కాస్తంత బుజ్జగిస్తే- తనలో ఔదార్యం, కారుణ్యం - ఏవేవోవున్నాయి. వాటిని వుపయోగించే అవకాశాలులేక, ఇంద్రియాలు ఎండి, ఎత్తు నుంచి పారుతూ వొంపుదగ్గరదాకా ప్రవహించి నిలిచిపోయిన

పెద్ద జలప్రవాహంలా తనలో అల్లా వుండిపోయ్యాయి. అతని పక్కగా నడుస్తోంది. అతనింకా వేగంగా నడుస్తున్నాడు.

ఏం మాట్లాడాలి?

"మరిప్పుడు నే వెళ్ళడం ఎల్లా?"

"ఇప్పుడు వెళ్ళలేరు. రాత్రికి భోజనంచేసి పరుండండి. రేపుదయం స్టేషన్‌లో దింపుతా జీపులో. ఔరంగాబాదులో నా స్నేహితుడొకడున్నాడు. అతను ఓ నెలరోజుల శెలవు పెట్టి వాళ్ళవూరు వెడుతూ, కావాలంటే తన జీప్ ఆ నెల రోజులు వాడుకోమని వ్రాస్తేనే, నే ఇల్లా వొచ్చింది." అన్నాడు.

బసలోకి చేరుకున్నారు. ప్రొద్దున్న వారొచ్చిన బస్సులో కండక్టరో ఎవరో, అక్కడ నిలబడివున్నాడు. తన కోసం వారంతా ఓ గంట వెదికారట. అరగంట క్రితమే వెళ్లారుట. అతన్ని అక్కడ వుండి, తన వయనం తెలుసుకుని స్టేషన్‌కి తీసుకురమ్మన్నారుట. ఔరంగాబాద్‌లో పోలీసులకు ఫిర్యాదుచేసి మరికొంత సిబ్బందితో మళ్ళా ఉదయాన వొచ్చి వాకబుచేస్తారట. ఎంత గొడవ జరిగింది! తను వొచ్చెయ్య కూడదూ—ఎందుకల్లా ఆ రాళ్ళమీద పడుకునివుండటం? ఇప్పుడు చేసేదేముంది? ఆవరణలో పెద్ద భవనం. ఎదురుగా మూలనో చిన్న గదుంది. దానిముందు వరండా. ఎత్తుగా, లావుగా, నల్లగా ఎవడో వో వ్యక్తి వొచ్చి, దుప్పటి పరిచాడు. భోజనం ఏర్పాట్లుచేశాడు.

ఆకలిగావుంది. భోజనాలుచేశారు. ప్రాణం కుదుట పడింది. వెన్నెల అందంగా రాళ్ళముందుపడుతోంది. ఆ నల్లటి,

ఎత్తువ్యక్తి వంటవాడులాగున్నాడు. 'షూజా' అని పిలుస్తున్నాడు. పొట్టినిక్కరు—నెత్తినటోపీ—వొంటిమీద చొక్కా లేదు. వెన్నెట్లో అతని కండలు, వొంటిలో నునుపువొంకరలు, నీడలు తీర్చుకుని కదుల్తున్నాయి. కండక్టర్ కూడా భోజనంచేశాడు. పదకొండింటికి ఒక లారీ అటు వెడుతుందిట. అందులో వెడతాడుట తననికూడా ఇష్టమైతే రమ్మన్నాడు. తనకి వెళ్ళాలనివుంది. అర్ధరాత్రి, భయమేస్తుంది. మధుకూడా వస్తాడా ?

"వొస్తావా, నువ్వుకూడా?"

రానన్నట్లు తలపంకించాడు.

"మరి నే వెళ్ళేదా ?"

"ధైర్యంవుండి, వెళ్ళాలనివుంటే వెళ్ళొచ్చు."

అతనికి కోపంవొచ్చిందని నిర్ణయించుకుంది. తనేమన్నానని అంత కోపం ? ఆమె ఎవరో చూడాలన్న కుతూహలం పీడిస్తోంది. రాత్రి వుండి, ఏంజరుగుతుందో, యీ కథేమిటో కనుక్కోవాలి. చెల్లెలు అడిగితే ఏంచెప్పడం? అంతు చూడాలి. తను బంధువొకడు తటస్థపడ్డాడనీ, అతనితో కలిసి తిన్నగా ఇంటికి వెడుతున్నాననీ, జరిగినదానికి క్షమించవల్సిందనీ కోరుతూ షీలా లాజరస్‌కి ఓ ఉత్తరంవ్రాసి, కండక్టర్ చేతికిచ్చి, వాడిచేతిలో ఓ రూపాయి పెట్టింది. వాడు శెలవు తీసుకుని వెళ్ళాడు.

షూజా భోజనంచేస్తున్నాడు. ఆమెకి అలసటగావుంది. నిద్రవొస్తోంది. పక్కచుట్టకోసం చూసింది. ఏదీ కనబడదేం?

అరరె—వాళ్ళు తీసుకుపొయ్యారా? లేక మధుసూధనం తాలూకుమనిషి తస్కరించిందా! వెదుకుతోంది. కనబడదు. ఎట్లా పడుకోడం? మధుసూధనం గదిలో పక్క అమర్చాడు. తనపక్క - ఎట్లాగబ్బ! పరాయి మొగాడిపక్కమీద పడుకోడం? గత్యంతరంలేదు.

"ఆమె కనబడదేం?"

అడిగేసింది తెగించి. అతను బిగ్గరగా నవ్వుతున్నాడు.

"ఆమె ఎల్లోరాలో వుంది."

"అదేమిటి?"

"అవును. రేపు నాతోవొస్తే అక్కడ చూపిస్తా, ప్రస్తుతం ఆమె భర్తను చూడొచ్చు మీరు. అదుగో వాడే షూంజా." అన్నాడు.

భర్తతోకలిసి ఆమెను లేవదీసుకురావడ మేమిటి, ఎక్కడా వినలేదే తను! భర్త వొప్పుకుంటాడా! ఏమో, డబ్బుకి ఆశపడిన మొగాళ్ళు ఏదిపడితే అదేచేస్తారు కాబోలు, తనకేం తెలుసు.

"ఎల్లోరాలో ఒంటెిగా ఎందుకుంది?"

"రేపు చూస్తే మీకే తెలుస్తుంది."

ఆవులింత ఆపుకుంది.

"మీరల్లా గదిలో పడుకోండి."

"నువ్వో?"

"నే నిక్కడ—ఈ వరండాలో. షూంజా జీప్‌లో."

"నాకొక్కదానికి లోపల భయమేస్తుంది."

"అల్లా అన్నందుకు నాలిక కొరుక్కుంది జ్ఞానసుందరి.

"నే నిక్కడే వున్నాగా. పైగా మీకు వెంటనే నిద్ర పట్టేస్తుంది, అలిసివున్నారేమో."

లోపలికెళ్ళి పడుకుంది.

"చలిగావుంటుంది, తలుపులు దగ్గరగా వేసుకోండి" అన్నాడు.

తలుపు దగ్గరగా వేసి పడుంది. ప్రాణం హాయిగావుంది. నిద్రవొచ్చేస్తోంది. తనకి మధుసూధనం అర్థంకావడంలేదు. ఇదంతా గంద్రగోళంగా వుంది. తనిల్లా రాత్రి వుండిపోవడం పొరబాటు. వెనక అతను చేసిన చేష్టలు, చూపిన వికారాలు అనుభవం అయివుండికూడా, తను కుతూహలానికి లొంగి పోయి యీ పరిస్థితిలో చిక్కుకుని వుండకూడదు. మధుర భక్తి జ్ఞాపకానికొచ్చింది. చాలా అందమైనపిల్ల—బొద్దుగా వుంటుంది వాళ్ళ నాన్నకిమల్లె. కలకల్లాడేమొహం. దాన్ని తనదగ్గరే వుంచుకుని చదువు, నాట్యం చెప్పించి, మంచి కుఱ్ఱ వాడిని చూసి పెండ్లిచేసి, పెద్దతనంలో తను వాళ్ళదగ్గరే వుండిపోవాలి. జ్ఞాపకంవొచ్చింది. వెనకోమారు తను మధుర భక్తి ఛలాకీనీ, తెలివినీ మెచ్చుకోటం విని మధుసూధనం వో మాటన్నాడు.

"దానికి అచ్చంగా మీపోలికే."

అర్థంలేని మాట. తనపోలిక దానికెల్లా వొస్తుంది? ఏమో, పింతల్లి, పెత్తల్లుల పోలికలు రావడం అసహజం కాదు. ఆమాట పీకుతోంది. ఏదేమైనా మధురం అంటే అతనికి ఎంతో ప్రేమ.

'ప్రేమ'—అంటే తనకేం తెలుసు ?

భర్త, ప్రియుడు, పిల్లలు లేరు తనకి. పుస్తకాల్లో, సినిమాల్లో, నాటకాల్లో, ఇతరుల సంసారాల్లో చూసి ఆనందించడమే తనకి పరిపాటైపోయింది. ఎవరో తలుపు తెరచినట్లనిపించింది. దీపం ఆరిపోయింది. ఎవరిదో చెయ్యి — ఆ వేళ్లు, ములక్కాడల్లాంటి అతని వేళ్లు తనజుట్టుని నిమురుతున్నాయి. తన నడుంచుట్టూ జ్వాలలా పెనవేసుకుంటున్నాయి. మెత్తగా, పదునుగా, వెచ్చగా తన శరీరాన్ని వేళ్ళమధ్య ఇముడ్చుకుని, బంతిలా చేసేసి, నలిపివేస్తున్నట్లు...శాలువాలో గుండెలమీద తన చేతులే — ఏమీ లేదు. లేచి కూర్చుంది. గాలికి తలుపులు తెరుచుకున్నాయి. లేచి బైటకొచ్చి చూసింది. మధుసూధనం ముసుగుతన్ని నిద్ర పోతున్నాడు. మాట్లాడాడు. ఉలిక్కిపడింది.

"లోపల నిద్రపట్టడంలేదా?"

"లేదు - లేదు—ఏదో చప్పుడైనట్లుంది. దాహంగా వుంటే లేచాను."

అతను లేచి మంచినీళ్ళగ్లాసు తెచ్చాడు. చల్లగా వున్నాయి — పళ్లు సలసలమన్నాయి.

"ఇక్కడ వొక్కళ్ళకే భయంగావుంటుంది.

"మరొకళ్ళు వున్నప్పుడే భయంగావుండేది. ఒక్కడికీ ఏభయమూ వుండదు. భాగ్యవంతుల మధ్యలో వున్నప్పుడే బీదవాడి, బీదతనం తెలిసొస్తుంది. మరొకరి సమక్షంలోనే, పోలికలు, కొలతలు, హెచ్చుతగ్గుల విలువలు కట్టడాలు."

ఆవలిస్తున్నాడు. వెన్నెల ఉంగరాలజుట్టులో ఇరుక్కుని గాలికి తన్నుకులాడుతోంది. లోపలి కెళ్ళి పడుతోంది.

అతను పక్క గదిగుమ్మందగ్గఱగా లాక్కుని పరున్నాడు. తలుపుసందులోంచి చూస్తోంది. మళ్ళా లేచాడు. అటూ యిటూ వెన్నెట్లో పచార్లుచేస్తున్నాడు. ఆకాశం లోకి చూస్తున్నాడు. కూర్చున్నాడు—తనగదికేసి చూస్తున్నాడు. చూపులు తన నడుంమీాద, వక్షంపైనా ప్రసరిస్తున్నాయి. కళ్ళు పెద్దవిచేసి చూసింది. తన కేసి చూడ్డంలేదు. అతని వెనకభాగం తనవైపుకుంది. నక్షత్రాలకేసి చూస్తున్నాడు. గుండెలు వేగంగా కొట్టుకుంటున్నాయి. ఏదో జరగబోతోంది—తాను సిద్ధంగావుందా? నరాలు, రక్తం వొక్కసారి చెలరేగినట్లు, శరీరం తృష్ణతో బిగిసి, విడి, విడి బిగిసి, సర్దుకుని, సిద్ధమై, స్థిమితపడి, ఉదయించని సూర్యుని వైపు చేతులుజోడించిన ఋషి ప్రశాంతత తనలో కమ్ముకుంది. చలిస్తున్న స్తనాలని చేతులతో నొక్కిపెడుతోంది. యోగి జోడించిన చేతివేళ్ళల్లా పైకి నిలబడి, లోతుకేసి చూడని శిఖరద్వయంలా, తన రొమ్ములమధ్య అజంతా గుహల చీకటికి చోటు దొరక్క, మొనలచుట్టూ, చంద్ర బింబం చుట్టూ అలుముకున్న కాంతిపుంజంలా, నలుపు కరిగి, గుండ్రంగా కమ్ముకుంది. చర్మంలో కోటి అణువులు పిల్లలై, జీవుడు ఆడక, సృష్టిని వెదుకుతూ తొంగిచూస్తున్నాయి. అమ్మో—శరీరానికి ఎంతశక్తి, ఎంతవో త్రిడి, ఎంతబలం— యుగయుగాలుగాభూగర్భంలోఅణగారినశక్తులువొక్కసారిగా భూకంపంద్వారా ప్రేలి బైటపడ్డంత శక్తి, సముద్రగర్భాన్ని

కలిచివేసి నెట్టి, బైట వొడ్డున మద్దికింద ఎండించి పడేసినంత వొత్తిడి, మహత్తర శిఖరాలని కూల్చి అధోలోకంలోకి లాక్కుపోయినంతటి బలం, అన్నీ ఆమెశరీరాన్ని మర్దించి వేస్తుంటే, శాలువాలో శరీరం నగ్నశక్తిని దాచివెయ్యాలి. అందుకే దుస్తులు, శరీరానికి సంకెళ్ళు. — ఈ కొత్తరకం బ్రేషియర్లు — చారుమతి బొంబాయిలో కొంది — ఛ ఛ, ఏమి టీ ఆలోచనలు — కనురెప్పలమీద బరువు. కళ్ళల్లో మైకం, శరీరం తృష్ణతో పొంగి, విముఖతతో కుంగి మనస్సుని కనురెప్పల వెనక, అలిసిన అణువుల వెనక నొక్కిపడేసి, దుస్తులు తీసేసి, తన చీకటి శరీరంలోకి లాక్కుపోతోంది నిద్రాదేవత. ఆమె శ్వాస, ఆమె చీకటి మందహాసం, ఆమె ఏకాంతనగ్నసౌందర్యం...ఎక్కడికో, ఎందుకో, ఎప్పుడో... అజంతాగుహాలో సమాధైన రహస్యానుభవం...మరి...... అంతే......

* * *

లేచేటప్పటికి ఏడైంది. మధు లేడు. తను మొహం కడుక్కుని స్నానంచేసేప్పటికి షూజా టీ తయారుచేసి వొకప్పు తెచ్చాడు.

మధుసూధనం ఎక్కడికెళ్ళాడో. అల్లానడుచుకుంటూ వెళ్ళింది కాలిబాటమ్మటే. అన్నీరాళ్ళు, ఎర్రవి, పచ్చవి, రంగురంగులవి. చెట్టుకింద కూర్చుంది. ఎండ తీక్షణంగావున్నా గాలిలో చలితెరలు కవ్విస్తూనేవున్నాయి. ఔరంగాబాద్ వెళ్ళగానే నాగులుకి టెలిగ్రాం యివ్వాలి. ఇంటికి వెళ్ళి ఏమిటి చెప్పడం? రాత్రి అల్లా ఏకాంతంగా గడిపినా,

ఏమీా జరగలేదంటే చెల్లెలు నమ్ముతుందా? ఆమెమనస్సు నిర్మలమైంది. లోపల ఏ ఆలోచనలున్నా ప్రవర్తనలో లోపం లేదు. తొమ్మిదిదాటుతోంది. మళ్ళా బంగాళావైపు వెళ్ళింది. వరండాలో మనుషులఅలజడి లేదు. గది తలుపులు వేసి వున్నాయి. కిటికీసందులోంచి లోపల చూసింది. మధు లోపల వున్నాడు. షూజా మూలగా నిలబడి వున్నాడు. మొల చుట్టూ చిన్నిగుడ్డ మినహా వొంటిమీాద దుస్తులులేవు. తాడు అతని చుట్టూవేసి, ఏవో కొలతలు తీసుకుంటున్నాడు మధుసూధనం. రెండడుగులు వెనక్కివేసి చతికిలబడ్డాడు. ఏదో దబ్ దబ్ మని చప్పుడవుతోంది.

"ఎవరది?"

"ఎవ్వరూ లేరు."

బైటికొచ్చాడు మధు.

"మీారా!"

"అవును. ఇంకెవరుంటారు?"

నవ్వుతాడు.

"స్నానం అయిందా?"

"ఆహా, ఏమిటి లోపల?"

"మరో అవతారం."

నవ్వుతూ లోపలికెళ్ళి తలుపులు మూశాడు. ఆమెకి కోపంవొచ్చింది. పక్కచుట్ట వరండాలోకి లాక్కుని పడుంది.

పన్నెండింటికి భోజనా లేర్పాటుచేశాడు షూజా.

భోజనం చేశాక, అజంతా గుహాలకి బైలుదేరారు. ఆమె వెనక, అతను ముందు—ఆమె ముందు-అతను వెనక.

జనం వెడుతూ వొస్తూ వున్నారు. ఒకాయన గుహ ముందుమంటపంపైనున్న చిత్రానికి రంగులతో నకలు తయారు చేస్తున్నాడు—ఎవరో దొరలా వున్నాడు. బుగ్గల్లో చుట్టూ రంగులు పెట్టుకున్నాడు. మధుసూధనం చాలాసేపు అక్కడ నిలబడి చూస్తున్నాడు. వాళ్ళేనో మాట్లాడుకుంటున్నారు. పదోగుహ అతిప్రాచీనమైంది — క్రీస్తు పూర్వం రెండు వందల ఏళ్ళనాటిదిట. స్తంభానికి ఆనుకుని ఆమె నిలబడింది. అతను కాస్తదూరంగా వెళ్ళి ఆమెశరీరాన్ని పరీక్షగా చూస్తున్నాడు. సిగ్గేస్తుంది, అట్లా చూస్తాడేం—

"ఏమిటది - అట్లాగెందుకు చూస్తావు?"

"మీ వెనక గోడమీదవున్న ఆ మూర్తిది అచ్చంగా మీలాంటిశరీరమే. మీ పేరేమిటి?"

"నాపేరా - నీకు తెలీదు?"

"తెలుసు, జ్ఞానసుందరిగారు. మీరు అజంతా సుందరులు."

"ఏం మాటలవి?"

"ఎన్నాళ్ళనుండో పీడించిన సమస్య ఈనాడు తేలి పోయింది"

"ఏమిటది?"

"ఇప్పుడు చెప్పను. చెప్పకూడదు. కుతూహలం ఎక్కువవుతోంది. విషయం ఏదో వుంది. తనలో ఆందోళన పెరుగుతోంది,

"నే వెళ్ళిపోతా చెప్పకపోతే—"

"మీరెక్కడికీ వెళ్ళలేరు" ఒకతల. మళ్ళా బొమ్మలు చూస్తున్నారు. నాలుగుశరీరాలుగల లేడి చిత్రం. నల్లరాళ్ళో మూర్తె—వొంకరకాలు స్త్రీమూర్తి. ఏనుగులవేట—ఆబోతుల పోట్లాట—అలంకరణ—రాగోదయం—ఏవేవో. తను బైటకొచ్చేసింది. టీ దుకాణం దగ్గర టీ తాగింది. షూజా అక్కడే వున్నాడు—నల్లగా, ఎత్తుగా, కండలుతిరిగిన శరీరం వాడూను. నవ్వుతాడు. పళ్ళు తెల్లగా మెరుస్తున్నాయి. టోపీ—వాడి వాలకం, అజంతా గుహాల్లో నో చిత్రంలా వున్నాడు.

రెండు కావొస్తోంది బంగళాకెళ్ళి, సామాను జీప్‌లో జేరేసి, ప్రయాణంఅయ్యారు. షూజా ఒక పొడుగాటి బుట్టలో ఏదో పెట్టాడు. దాని చుట్టూ గుడ్డ చుట్టి వొళ్ళో పెట్టుకున్నాడు. ఔరంగాబాదు చేరేప్పటికి నాలుగు దాటింది. పోష్టాఫీస్‌కెళ్ళి టెలిగ్రాం యిద్దామంది. ఒద్దన్నాడు. టిఫిన్ తీసుకుని బజారుకెళ్ళి తనో చీర కొనుక్కుంది.

హోటల్లో షీలా లాజరస్‌కి మరో చీటీవ్రాసిపెట్టింది. అన్నయ్యా—కలకత్తా అడ్రెస్‌కి నో వుత్తరం వ్రాసింది. ఎల్లోరాకి బైలుదేరారు. రోడ్డుమీద దుమ్ము సంధ్యలో ఎఱ్ఱగా మందంగా లేగుతోంది. దుమ్ముకి రంగుపోగొట్టుకున్న చెట్లఆకులు, మ్రానులు మంచానపడ్డట్లు చలనంలేక వ్రేళ్లాడుతున్నాయి.

ఎల్లోరాగుహాలకి చేరుకున్నారు. మళ్లా మనుషుల అలజడి. గుహాల్లోంచి బైటకొస్తున్నారు. అక్కడో టీదుకాణం.

పూజా, సామాను. నో పెద్ద బంగళా ఆవరణలో దిగారు. వాడు ఆ సామాన్లు తీసుకెళ్ళి మూలనున్న ఓ పాకలో పడేశాడు.

"నువ్విక్కడే వుండు—ఓ అరగంటలో వొస్తాం" అన్నాడు. మధుసూధనం జీపు నడుపుతున్నాడు. తను వెనక సీట్లో కూర్చునుంది. అతని ఎదురుగా అద్దం ముక్కలో తన మొహం కనబడుతోంది. అతని జుట్టు కనబడుతోంది. తన మొహం దుమ్ముతో ఎఱ్ఱబడింది. చీదరగావుంది—ఏదేనా జలపాతంవుంటే దానికింద నిలబడి స్నానంచెయ్యాలనివుంది. మళ్ళుతిరిగి, కొండమీదికి వెడుతోంది జీప్. సంధ్యలో కొండపీపుమీద రాళ్ళు ఎఱ్ఱగా ప్రజ్వరిల్లుతున్నాయి. ఒక్కొకదృశ్యాన్నే దుస్తులుతీసి లైటు ఫోకస్ చేసినట్లు, వొంపుల నీడల్ని కడసారి కిరణాలు వెలిగించి వీడ్కొలిస్తున్నాయి.

జీప్ నిలిచింది. అతను దిగాడు.

"దిగండి- తొందరగా రండి."

ఆమె గుండెలు వేగంగా కొట్టుకుంటున్నాయి. ఎందుకు? ఎవరు ? ఏముందక్కడ? కొండపైభాగం—కాస్త మేర చదునుగా వుంది. దూరంగా ఓ చెట్టు ఆకులులేకుండా, నగ్నంగా ఒంగివుంది—పెద్ద గాలికి వూడి లోయలో పడిపోతుంది. లోయలోకి చూస్తోంది. దాని వేళ్ళ పరంపర చివ్వర ఒక్క ఆకు కొనవూపిరితో అల్లల్లాడుతోంది—సముద్రంలో మునిగిపోతున్న పడవ తెరచాప కొసలాగ. జీప్‌లో గోనిపట్టా

చెట్టుముందు రాతిమీద పరిచాడు. ఏమి టిదంతా ? ఏం చేస్తాడో ?

"అల్లా పడుకుని పడమటి ఆకాశం కేసి చూడండి."

అతను పక్కన మరో బండమీద కూర్చుని ఆకాశం లోకి చూస్తున్నాడు.

"అది సూర్యాస్తమయం. అపూర్వదృశ్యం. అది చూడటానికే ఆస్ట్రేలియానుండి మనం అజంతాలో చూసిన దొరగారు వస్త. ఆయన గొప్ప చిత్రకారుడు. ఇక్కడి సూర్యాస్తమయం చూడ్డానికి తాను అంతదూరాన్నుండి చేసిన ప్రయాణం వృథా కాదన్నాడు."

సూర్యబింబం ఆకాశంఅంచున దిగుతోంది. కిందంతా లోయ—అంతా మసగలో గుండ్రని బైలుగా కనబడుతోంది. అక్కడక్కడ శిథిలభవనాలు. బురుజులు, పమిట కొంగు అంచులా కోటగోడలు. అక్క డేదో తిందామని పోతున్న పక్షులగుంపులు, ఆకాశంలో చెమట బిందువుల లాగ. ఎర్రవి, ఊదావి, బంగారంవి, రంగురంగుల మేఘాలు పుష్పాలతో ఆలయానికెడుతున్న కన్యలకిమల్లే, సూర్యుడి చుట్టూ ప్రదక్షిణాలు చేస్తున్నాయి.

చెట్లు, కొండలు చోద్యం చూడ్డానికి అటు వొంగి నట్లున్నాయి. దిగిపోతున్నాడు వేగంగా—కిరణాలు పొడుగువి, పొట్టివి, హాస్యంకోసం కన్యలకి చక్కలిగింతలు పెట్టి నట్లు, మేఘాలలో దూరి, దాగిలిమూతలాడుతున్నాయి. సిగ్గుతో, నవ్వి, బిడియంతో మేఘాలు పైపైకి పరుగులెడుతున్నాయి. అలిసిన కన్యల నుదుటిమీద చెమటబొట్లకిమల్లె

పక్షులగుంపులు. అక్కడక్కడ రిబ్బన్ వూడిన పిల్లజడకిమల్లె గాలిపటాలు దారం సడిలి పడిపోతున్నాయి.

తనకేసి చూస్తున్నాడు — అతను. గమనించినట్లు సూర్యుడికేసి చూస్తున్నదామె. మెడకింద జాకెట్టు మధ్యలోకి చూస్తున్నాడు. సూర్యకిరణాలు స్థనాలమధ్య సందులోపడి గుండ్రటి నీడద్వయంగా విడిపోవటం చూస్తున్నాడా! అటు యిటు కదిలింది. పమిట బొత్తిగా జారిపోయింది. నేలమీద వస్త్రాన్ని ఆనించి పడుంది. ఇప్పుడు ఫరవాలేదు.

"అది వీనస్‌గ్రహం. దానిప్రతిభ, ప్రభ ఒక్క గంట మాత్రమే తర్వాత అంతర్థానమౌతుంది. ఆ గ్రహం సూర్యుడి సంతానం. తండ్రిచుట్టూ తిరుగుతూవుంటుంది. అల్లా తిరుగు తుంటే చూస్తూ కూర్చోవాల్సిందే కాని. 'అయ్యో నాబిడ్డా' అని దగ్గరకి తీసుకుని కౌగలించుకోలేడు సూర్యుడు పాపం! అంతే సృష్టి శాసించింది. మనుషుల జీవితాలూ అంతే. ఒకర్ని ఒకరు చూస్తూ కూర్చోవాలి. వారి సుఖదుఃఖాలు, ఖ్యాతి అపఖ్యాతులు, జననమరణాలు—దగ్గరగా తీసుకొని అది తమదిగా తమలో లీనంచేసుకుని ఏడవడానికీ, నవ్వడానికీ లేదు. గతులుతప్పనివి మానవహృదయాలు. అదే కొట్టుకోడం, తన్నుకోడం, అదే లయ, క్రమం—ఆ చర్మం, ఆ రక్తం, ఆ ప్రేవులు, ఆ నరాలు—వాటిల్లో అల్లా యిరుక్కుపోయి తన్నుకులాడాల్సిందే—ఏ రెండు గుండెలూ గతులుతప్పి,దగ్గర కొచ్చి, లీనమై ఒకటి కావు. అతన్నిచూస్తే జాలిగావుంది. అతనికేంకావాలి? అతనిపై తనకి జాలిలేదు. నిజంగా తన పైననే తనకి జాలి. చెల్లెలు అందమైంది. ఇద్దరూ అన్యో

న్యంగా వుంటారు. అతనికి కావల్సింది ఏదో ఆమెలో లోపించి వుండాలి. అదేమిటో తనకి తెలీదు. ప్రక్కన గడ్డికాడలను తెంపుతూంది. అతని చెయ్యి అక్కడ వుంది—వేళ్ళమధ్య గడ్డి కాడలున్నాయి. అక్కడికి తనచేతినిపోనిచ్చి, గడ్డిని కోస్తోంది. అతను చేతిని ప్రక్కకి లాగేశాడు.

సూర్యుడు దిగిపోయ్యాడు. ప్రకృతి తేరుకుంటున్నట్లుగా నిశ్శబ్దంగా వుంది. లేచాడు. తనూ లేవడానికి యత్నిస్తూ చేతిని పైకి ప్రదర్శించింది చేయూత నిమ్మన్నట్లుగా - మోచేతిని పట్టి, లేవదీశాడు — గట్టిగా, వెడల్పు తీగలాగా పెన వేసుకున్న అతని వేళ్ళంటే తనకి భయం. జీప్‌లో ఎక్కాడు. తను అతని ప్రక్కనే కూర్చుంది. ఒద్దనలేదు. ఐదునిమిషాల్లో కిందికి మళుపులో బంగళాకి చేరుకున్నారు.

బంగళావున్న ఆవరణలో నోమూలగా పాకలాంటి దుంది. అందులోకెళ్ళారు. ఖూజా కుండలతో నీళ్ళు తెచ్చాడు. చలేస్తోంది. ఎల్లాగ స్నానంచెయ్యడం? ఒళ్ళంతా దుమ్ము, చీదరగావుంది. ఖూజా టీ పెట్టాడు. స్నానంలాంటిదిచేసి, కొత్తచీర కట్టుకుని టీ త్రాగి పక్కచుట్టని ఆనుకుని వరండాలో స్తంభం పక్కన కూర్చుని ఆకాశంకేసి చూస్తోంది. మధు స్నానంచేస్తూ సంగీతం మొదలెట్టాడు. పావుగంటలో వొచ్చాడు. సన్నదీపంనీడలో అతని మొహం చూసింది. ఆ గడ్డంఎందుకు? క్షౌరంచేసుకోరాదు!

"బంగళాలో వుండకూడదూ?" అంది తాను.

"అందులో చోటులేదు. పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగులకే దొరుకుతుంది. ఈ పాక నేనే వేయించాను."

"ఎప్పుడు?"

"అప్పుడే ఇక్కడికొచ్చి ఇరవైరోజులు దాటుతోంది. రెండువారాలు ఇక్కడ గడిపి అజంతా వెళ్ళాను. మీ రొచ్చారు."

"ఇక్క డేం బాగుంది?"

"ఎవరిపిచ్చి వారి కానందం."

"కాలక్షేపం అవుతుందా?"

"అనదు"

"మరి?"

"కాలక్షేపం కాకూడదనేగా యిక్కడికి వస్తి.ఎల్లోరా శిల్పాలలో సోమరితనం చూస్తాం. ఏదీ వున్నచోటనుండి కదలదు; ఎదగదు; ముసిలితనం తెచ్చుకోవు. అల్లానే వుండి పోతాయి."

"బాగుంది — అవి రాతి బొమ్మలు."

"వాటికి గుండెలున్నాయి — కాని చలించవు, కొట్టుకోవు—పగలవు కూడా. కాసేపు అల్లా వెళ్ళొస్తా..." అని లేచివెళ్ళాడు. తనని రమ్మనలేదేం ? కళ్ళుమూసుకుని పడుకుంది.

తొమ్మిది దాటింది. షూజా చపాతీలు తయారు చేశాడు.

"ఇక్కడ మజ్జిగ దొరకదు."

అన్నాడు మధుసూధనం.

రెండు గుంజలకి తాడు వేళ్ళాడదీసి దానిమీద దుప్పటీ పరదాలా వేశారు. దాని ప్రక్కన ఆమెపక్క.

వరండాలో స్తంభంవెనక అతనిపక్క. అతనిపాదాలమీద వెన్నెల పడుతోంది. గాలికి పంచె పైకి కదిలింది. అతని కాళ్ళకి వెంట్రుకలు లేవు — ఆడదానికాళ్ళలా — అల్లా వుంటే ఏం బాగుంటాయి! స్నానంచేసి రాగానే అతని ఛాతీ చూసింది — బొడ్డుకింద సాఫీగా, చప్టాలాగున్న పొత్తికడుపు కనిపిస్తోంది. ఆ గడ్డంలో మధ్యమధ్య తెల్ల వెంట్రుకలు. అప్పుడేనా—తనకంటే ఆరునెలలో ఏడాదో చిన్నవాడంటుంది చెల్లెలు. అతనే అంత పెద్దవాడైతే, తనెంత పెద్దదిగా కనిపిస్తుందో! ఎవరిది వారికి తెలీదు. బైట వాళ్ళు యీ విషయాల్లో పొరబాటు చెయ్యరు. వయస్సు, తిథి, వారం, గంటలు నిమిషాలతోసహా నిర్ణయించివేస్తారు. 'అమ్మాయి,' 'అమ్మాయిగారు' 'అమ్మ' 'అమ్మగారు' 'అత్తయ్యగారు' 'పెద్దమ్మగారు'...తన అవతారం సంబోధనలో నిర్ణయమైపోతుంది...తనని అత్తయ్యగారు అనడం దగ్గర కొచ్చింది. జడ ముడిగా చుట్టి, కొంగు జుట్టుమీద కప్పు కుని, చేతులు తొడలమధ్య బిగించి పడుకుంది.

"మరి ఆమె ఎక్కడ?"

అని అడిగింది తాను ఆవలింతని ఆపుకుని.

"రేపు చూపెడతా?"

"ఎక్కడుంది?"

"చూస్తారుగా."

ఆమెను వూహించుకోటం చేతకావటంలేదు–నలుపా, ఎరుపా, పొడగరా? ఏ కులం?, ఎంత వయస్సు? ఎవరి

తాలూకు ? ఎన్నో తెలిస్తేగాని వూహించలేం. మధుసూధనం గురించి తనకి కొంత తెలుసు. దాన్నిబట్టి వూహించగలదా? ఎత్తుగా, సన్నంగా వుండాలి. నడుందగ్గర స్ఫుటమైన వొంపు వుండాలి. పొట్టిమెడ కింద రొమ్ములపైన మెరుపుండాలి - అవి, మరి అవి... పెద్దవిగా, బరువుగా సిగ్గేస్తుంది - ఏమిటీ ఆలోచనలు. చేతులని గుండెలపై కట్టేసుకుని, చీర పాదాల కిందికి లాగి, ఏదో రహస్యాన్ని ఆ శాలువాలో దాచినట్లు ఉంగచుట్టుకుని పడుంది. నిద్రపట్టేసింది. ఎవరో లేపితే, తను లేవదు. అది నిశ్చయం.

తెల్లారి ఐదింటికే మెళకువ వొచ్చింది. మధుసూధనం లేడు — ఎటో వెళ్లాడు. కుర్రాడు పూజా మంచివాడు. క్షణంలో టీ తయారుచేస్తాడు. ఎప్పుడు కావాలో అడక్కుండా తెలుసుకుంటాడు. మరి స్నానం? మళ్లా యీ చన్నీళ్ళే. అందులో కుండలోవి. తప్పదు. ఎల్లాగో వుగ్గపెట్టుకుని స్నానంచేసింది. మనస్సు, వొళ్ళు నిర్మలంగా, నిశ్చింతగా వున్నట్లుంది. అద్దంలో చూసుకుంది. కొండ వెనక సూర్యుడు లేస్తున్నాడు - అప్పుడే నిద్రనుంచి లేచిన మత్తుతో మిళితమైన ఎరుపుని ఆకాశంలో కడుగుతూ, చెట్ల ఆకుల్లోంచి కిరణాలు తన జుట్టుని, మొహాన్ని వెలిగించాయి. అద్దంలో మెరిసిపోతోంది. నిర్మలమైన మొహం — పల్చటి చెక్కిళ్ళు. ఉదయకిరణంపొడిచి, పొదిగి గుడ్డులోంచి బైటపడేసిన పక్షిపిల్ల రక్తంముద్దలా ఎర్రటి పెదవులపై తడిఆరని చారలున్నాయి. వాటివెనక తెల్లటి పళ్ళ తళతళ - తన మొహం ఎందుకో యీపూట కొత్తగావుంది. లంకణాలుచేసి పథ్యం

పుచ్చుకున్న తర్వాత, ఏదో కొత్తచోటునుంచి తిరిగొచ్చిన తర్వాత, ఎవరి మొహాన్నో ఎదురు తెచ్చుకున్నట్లు, ఆ క్షణిక వికాసం అద్దంలో ప్రతిబింబించింది. ఆ అందం అద్దంలో వుంది – తనలో కాదు. ఒక్కొక్కరకం అద్దంలో మొహం వికృతంగా కనబడుతుంది. కొన్నింటిలో లేనిచక్కదనం కన బడుతుంది. తను నుంచున్న చోటు, వెలుగుపడే వైపు, వెలుగు తీక్షణం – ఎన్నింటిపైననో ఆధారపడుతుంది అద్దంలో బింబం. రాత్రంతా నిద్రపట్టక తెల్లారి బరువుకళ్ళతో చూసుకుంటే ఎంత అందంగా కనబడుతుంది. అదేంచిత్రమో !

వెనక్కితిరిగింది. మధుసూధనం.

"రండి వెడదాం"

ఆమె కేసి చూడ్డంలేదు. బట్టలు మార్చుకుంటున్నాడు. తన కేసి చూడడేం ? చూచవల్సిన సమయం ఇదే. అతనిపైన కోపంవొచ్చింది. చూడకుండావుంటాడూ ? తను చూడ నప్పుడు చూసి, మళ్లా తను చూసినప్పుడు, చూడనట్లు – గంద్రగోళంగా వుంది.

జీప్‌లో మళుపుల రోడ్డంట దిగుతున్నారు. ఐదు నిమి షాల్లో ఎల్లోరాగుహల దగ్గర చేరుకున్నారు. జనం అట్టే మంది లేరు. ముందు రోడ్డు వూడుస్తున్నారు. టీ దుకాణం దగ్గర కొందరు చేరారు — స్త్రీలు పురుషులు. ఆమెవరో పార్సీ స్త్రీ — నల్లటి సన్‌గ్లాసెస్ పెట్టుకుంది. బుజాన కెమేరా. లోపల ఫోటోలు తియ్యకూడదుట. లోపలి కెళ్లారు.

మరో ఇద్దరు వారిముందు నడుస్తున్నారు. వారిని వెళ్ళ

నిచ్చి చూస్తూ వెడుతున్నాడు మధుసూధనం. ఇట్లాంటి శిల్పాలు తను ఉత్తర హిందూదేశంలో చాలా చూసింది. దిల్వారా ఆలయం, భువనేశ్వరం, కుజరాహో—ఇవి అల్లాగే ఉన్నాయి. కైలాసం ప్రసిద్ధశిల్పం. అతి ప్రాచీనమైనది—పదహారువందల సంవత్సరాలక్రితంది. ఇవన్నీ బౌద్ధశిల్పాలు. పెద్దవి, భీకరంగా వుంటాయి. మధు చేతులతో శిల్పాలని తడుముతున్నాడు.

"మీకు చదరంగం నేర్పనా?"

"నాకు చదరంగం ఎత్తులు తెలుసు—ఏది ఎట్లా నడుస్తుందో—"

"ఇట్లా రండి."

అక్కడ చీకటిగావుంది. భయమేస్తోంది. స్తంభాన జేర్లబడింది. అతను దూరంగావెళ్ళి తన వక్షంకేసి చూస్తున్నాడు. లాల్చీజేబులోంచి టేపుతీశాడు. దగ్గరకొచ్చాడు. నిలువునా టేపు వేళ్ళాడేసి కొలత చూస్తున్నాడు. బుజాల వెడల్పు కొలుస్తున్నాడు.

"ఏమిటిదంతా?"

నవ్వేతాడు.

"వెఱ్ఱి."

మెడచుట్టూ కొలుస్తున్నాడు. అతని శ్వాస తనమీద పడకుండా మొహం తిప్పేశాడు.

"ఇంక రండి."

వెడుతున్నారు.

"ఇక్కడ నిలబడండి. మోకాలు మడిచి నిలబడండి."

తనకి చేతకావడంలేదు. తనపాదంపైన చేతులుపెట్టి పైకి వొంచుతున్నాడు.

"ఏంపనది?"

"శివుడు, పార్వతి చదరంగం ఆడుతున్న శిల్పం ఇది. జన్మరాహిత్యం అయ్యేవరకూ మనిషి జన్మలెత్తుతూఉంటా డంటారు మనపెద్దలు. పదహారువందల సంవత్సరాలక్రితం మీరు ఇక్కడే కూర్చున్నారు. చదరంగం ఆడుతున్నారు. ఆనాటిశిల్పి మీ చిత్రం రాతిమీద చెక్కేశాడు. దైవం పేరిట వారి సౌందర్యతృష్ణ తీర్చుకోవాలి పాపం పూర్వం వాళ్ళు. అదో దగా. అందరూ మెచ్చుకుంటారు. ఆ శిల్పిని నేనుమాత్రం కాను."

"ఇది నాలా ఉందంటావా?"

"అనను."

"మీరు దానిలా అయ్యేవరకూ జన్మలు ఎత్తుతూ నే ఉంటారు."

"పిచ్చి."

"తప్పకుండా పిచ్చే. కాని అందమైనపిచ్చి."

మళ్ళా వెడుతున్నారు.

"నదీదేవత—ఆమెకళ్ళల్లో కన్నీరుజారి నదిగా ప్రవహిస్తోంది" అంటున్నాడు.

"నాకేం కనబడ్డంలేదు."

"ఊహ పురుషుడు-శరీరం స్త్రీ. దేవత నదీప్రవాహం-పురుషుడు వొడ్డు. మట్టిముద్ద స్త్రీ- శిల్పి పురుషుడు..."

"భ్రమ."

"భ్రమ కాదని ఈ భైరవుడి మూర్తిని చూస్తే తెలుస్తుంది."

రాత్రి భైరవుణ్ణి చూస్తే భయమేస్తుంది. మధు మళ్ళా మొదలెట్టాడు.

"మెడలో పుర్రెలమాల. మృత్యువు తాండవించినట్లు-పుర్రెలు మద్దెళ్ళు; దారం వీణతీగె; సృష్టి సమర్పించిన రక్తం, మాంసం, కండ, ఎముకలు—పీల్చి పిప్పిచేసి, ఆ మెరిసి పోయే నేత్రాలు పీకేసి, రెండుకంతలు మిగులుస్తాడు భైరవుడు. ఆడా మగ వ్యత్యాసాలు లేవు. మనస్సు కనబడదు. ఊహించాలి. ఊహించేశక్తి ఒక్కటే మానవుడి సొత్తు."

పన్నెండు బౌద్ధగుహలు తిరిగేటప్పటికి తనకి అలుపొచ్చింది. చెమటబిందువులు నుదిటిమీదనుంచి జారుతున్నాయి. బైటకొచ్చి నిలబడింది. పన్నెండుదాటుతోంది. మహిషాసురుణ్ణి చూస్తున్నాడు అతను. ఏవో కొలతలు కొలుస్తున్నాడు. వొచ్చాడు. జీప్‌లో బైలుదేరారు. పాకలో కెళ్ళారు. భోజనం ఏర్పాట్లుచేస్తున్నాడు షూజా. లోపల్నించి ఓ అమ్మాయి వొడ్డనకొచ్చింది. నల్లగా, పొట్టిగా వుంది. చింపిరిజడ. మెళ్ళో ఎర్రపూసలహారం—పచ్చగాజులు. నీచు కొస్తుంది. స్నానంచేసిందా? ఆ ఉదారంగు చీరెక్కడ దొరికింది?

"ఆమె ఎక్కడ అని అడిగారు. ఈమే ఆమె." అన్నాడు, ఆ పిల్ల వెళ్ళిన వేపుచూపుతూ.

ఆశ్చర్యమేస్తుంది. ఇదెక్కడ దొరికింది? తన కక్కడి నుండి వెళ్ళిపోవాలనుంది. ఛి, ఛి!

"పేరు—తుక్కమ్మ" అని నవ్వుతున్నాడు.

"తగిన పేరే."

తనూ నవ్వుతోంది. ఇద్దరూ విరగబడి నవ్వుతున్నారు.

"తుక్కమ్మది ఔరంగాబాద్ దగ్గర ఓ పల్లెటూరు. గొర్రెలు కాస్తుంది. వొస్తూంటే కనబడింది. ఆపని యీపని చెయ్యడానికి రమ్మన్నా. ఒప్పుకుంది. షూజాని పెండ్లి చేసుకో మంటున్నా. వాడు తనకి నచ్చలేదుట. షూజా దేవపురుషుడు—అంటే వాడి శరీరం."

"ఛీ, ఛీ!"

"శరీరంపట్ల మనకి గౌరవంపోయింది. శివలింగ పూజ ప్రాధాన్యతని పూర్వులు పొగిడినా, యీనాడు శరీరంశక్తి పట్ల ఆదరణ లేదు. ప్రతిభాశాలులైన ఒకరిద్దరు శిల్పులు రాయి ద్వారా యీ సూత్రం చాటుతున్నారు. ఆధునిక శిల్పానికి మొహం ఉండదు—స్ఫుటమైన ఆకారంలో ముఖ్యమైన కోణాలుమాత్రం ఉంటాయి. అట్లా ప్రదర్శిస్తే, కళ్ళు తెరిచి శరీరం చూస్తారని. కాని చూడ్డంలేదు. ఎగ్జిబిషన్స్‌లో పెడుతున్నారు. శిథిలాలయాలకింద జమకట్టి. పురవాస్తు శాఖవారికి వప్పగించేస్తారు. మరొకరి శరీరం చూడలేనివారు, తమ శరీరాలు చూసుకోలేరు."

తుక్కమ్మది చిన్నిముక్కు—చేపపిల్లల్లాంటి చిన్ని కళ్ళు—నల్లజిగురుచెట్టు బెరడులాంటి ఛాయ.

"నల్లరాతిలో చెక్కిన స్వప్నం." అన్నాడు మధు

ఆమెను వుద్దేశించి.

ఛి, ఛి అట్లాగంటాడేమిటి ? గబగబ భోజనంచేసి చెయ్యికడుక్కుంది. పక్కచుట్ట అమర్చింది తుక్కమ్మ— దానిచేతులతో తాకిన పక్కమీద ఎల్లా పడుకోడం?

షూజా సరుకులు తెస్తానని వెళ్లాడు. నిద్రొస్తోంది. పడుకుంది జ్ఞానసుందరి.

రెండైంది. మెళకువొచ్చింది. ఏదో చప్పుడు, సుత్తితో రాళ్ళని కొడుతోన్నట్లు. లేచి చూసింది. ఎవ్వరూ కనబడరు. పాకలో మధ్య పరదాలా అమిర్చిన గుడ్డవెనక ఏదో చప్పుడు. కిందనించి చూసింది. ఆ పిల్ల- తుక్కమ్మ- వివస్త్రఅయి నిలబడింది. అటు తిరిగింది. కదలకండా నిలబడింది — నల్లరాయిలా. మధు కొలతలు కొలవడం, మళ్ళా ఎదురుగా ఉన్న ఎర్రరాయిమీద సుత్తితోకొట్టడం— తెలిసింది. ఆమె శరీరం ఆధారంగా, రాతిమీద శిల్పం చెక్కుతున్నాడు. గబగబ వెళ్ళి పడుకుని కళ్ళు మూసుకుంది.

రాతిమీద సుత్తితో కొడుతున్నాడు—చప్పుడు ఆమె నరాలని కోస్తోంది—శరీరంలో ఏదో వేదన, లోపలనుంచి గుండెలు శరీరంపైన కొడుతున్నట్లు—ఉద్రేకాల విప్లవం— దొడ్లోకివెళ్ళి మొహాన చన్నీళ్ళు జల్లుకుంది. అవతల చెట్లు ఎండలో మాడుతున్నాయి. రాళ్ళు గుడ్లెర్రజేసినట్లు కాలుతున్నాయి. అంతా వేడి—కాఠిన్యం—జ్వాల.

టీ తాగాలనివుంది. షూజా లేడు. తనే పాలడబ్బా కోసం వెదికి, టీ పెట్టుకుంది.

"మీ కెందుకుశ్రమ, ఆపిల్ల పెడుతుందిగా" అన్నాడు.

మధు లోపలికొచ్చి.

"దాన్ని పంపించివెయ్యి."

"అదేం చేసింది?"

"నాకేదో చిరాకుగావుంది."

అతను వెళ్ళాడు. లోపల ఏవో గుసగుసలు. మళ్ళా సుత్తిదెబ్బలు. రాతిముక్కలు నలుదిక్కులా ఎగిరిపడుతున్నాయి. తనముందొకటి పడింది. నల్లరాతిపెంకు. తడిమితే వేడిగా వుంది. తొందరగా లోపలికెళ్ళింది.

"కాసేపు ఆపు" అని గర్జించింది. నిలిపాడు.

"ఇదంతా ఏమిటి ?"

"మీకేం కష్టం?"

"ఆ పిల్లతోనా...?"

"ఏదో వొక ఆకృతి వుండాలిగా."

"పెండ్లాం వుందిగా."

"మీలాగే దానికీ ఇట్లాంటిపనులు చిరాకు. ఈపనిలో డబ్బు, హోదా లేవు. నిరుపయోగమైంది. అట్లా కూర్చుంటుందా, నిలబడుతుందా, ... మీకు తెలీదు?"

"దాన్ని పంపించివెయ్యి."

దగ్గరగా వొచ్చాడు. చెవులో రహస్యంగా చెప్పాడు.

"ఛ, ఛ—నేనా — ? మంచివాడివే—నీకు మతిపోయిందా?"

"కోపమైతే అడగను లెండి..."

"సిగ్గులేదూ?"

"సిగ్గువల్లే నిజమైన శక్తుల్ని హరింపజేసుకుని వికాసం

లేని వృథాజీవితాలుగా తయారవుతున్నాయి మన బ్రతుకులు. ప్రాచీనులకివి లేవు. ఉంటే అజంతాచిత్రాలు, ఎల్లోరా శిల్పాలు ఉండవు. ఆ పిల్లకి రూపాయి కావాలి. ఇంకేమీ వొద్దు. మరి నాకెవ్వరూ దొరకలేదు ఏంచెయ్యాను?"

"నువ్వు శిల్పివా? ఎప్పుడూ ఇట్లాంటివి ఇంటిదగ్గఱ చెయ్యలేదే!" అన్నది తాను.

"శిల్పినికాను. నే నెవర్నీకాను. నాకు వ్యక్తిత్వం లేదు. భార్యకి డబ్బుగడించిపెట్టే నౌకర్ని. పిల్లల్ని స్కూలుకి తీసికెళ్ళే ఆయాను. జ్వరంవొస్తే టెంపరేచర్ చూసే నర్సుని. రాళ్ళపరిశోధన నా ఉద్యోగం. ప్రొమోషన్ లేదు. నేనొక రాయినయినాను. శిథిలమయ్యే స్థితిరాకుండా, నే నేర్చుకున్న ఆ ఒక్క పాఠాన్ని ప్రకటించాలంటే రాళ్ళే అనువైన పరికరం. శిల్పం చేతకాదు. రాయితప్ప మరొకటి నా కర్థమవదు. ఆస్ట్రేలియానుండొచ్చిన ఆ దొరగారిదగ్గిర పద్ధతి తెలుసుకున్నా; పరికరాలు కొన్నా. ఆయన సహాయంతో కొన్ని సూత్రాలు ఆచరణలో పెట్టాను. చూడండి."

మూలనున్న బుట్టపైన కప్పిన గోనిసంచీ తొలిగించాడు. ఎరుపురంగు మూడడుగులఎత్తు బొమ్మ, పురుషుడు మోకాళ్ళమీద వొంగి, ప్రాకుతున్న చిత్రం. మోకాళ్ళు మోచేతులు కణుపులు కట్టినట్లున్నాయి. పేగులు కనబడుతున్నాయి. ప్రక్కన నిలబడిన మరోప్రతిమ—స్త్రీ లాగుంది. ఇంకా పూర్తికాలేదు.

"పురుషుడు స్త్రీకి బానిసకావడం—అన్నది నే చెప్పదల్చినభావం. 'స్వేచ్ఛ' అనే విషయంపై శిల్పాలపోటీ జరుపు

తున్నారు కలకత్తాలో. ఈ భావం స్ఫురించింది - ఆస్ట్రేలియా గురువు నవ్వాడు కాని, చివరికి ఆమోదించాడు. ఆయనభార్య ఆయనకి విడాకులిచ్చింది."

"ఇప్పుడు నీ కేంలోటొచ్చింది?"

"ఏంలోటు లేదు—అదీ ఒక లోటే. నేను చెయ్యాదల్చుకున్న వాటిని చెయ్యానివ్వడం, దానివల్ల ప్రయోజనం లేక పోయినా — అంతే నే కోరేది..."

"అవి చెడ్డపనులైనా కూడానా?"

"ఒకరిదృష్టిలో చెడ్డకావొచ్చు."

"నువ్వు చెప్పింది నిజమైతే, అసలు సంఘంలో నీతి, మంచి అంటూ వుండవు."

"మామూలువాళ్ళకి నీతి, మంచి వుండాలి — కాని ఏ ఒకరిద్దరో అసాధారణ వ్యక్తులుంటారు. ప్రతి సంఘంలోనూ, వారికి స్వేచ్ఛవుండాలి. ఉంటేనే ఏదో వొక ఘనకార్యం చెయ్యగలుగుతారు. సంస్కృతి, నాగరికత వారివల్లనే వృద్ధి చెందుతాయి. ఈ యథార్థం సంఘసంస్కర్తలు గుర్తించే వరకూ ప్రతిభాశాలుల కృషి ఫలించదు."

"నువ్వు అసాధారణ వ్యక్తివా?"

"కాను. ఏమో, ఒకయత్నం చేస్తాను. అది ఫలించక పోతే మామూలుమనిషినే. ఇదంతా విడిచిపెట్టి, పిల్లల్ని కంటూ, నెలజీతం భార్యకిస్తూ, నౌకర్‌లా, మంత్రసానిలా మామూలు జీవితం సాగిస్తాను." అన్నాడు.

ఇదంతా ఏదో గొడవగావుంది. తన కీ సమస్యలు లేవు. భర్తలేడు. సంసారంలేదు. స్వేచ్ఛాజీవి. తనచిత్రం చెక్కా

చ్చుగా ! ఇందాక అడిగినప్పుడు ఊఁ అనకూడదూ! అప్పుడు ఛ, ఛ అని చీదరించుకుంది. ఇప్పు డింక వెనక్కి వెళ్ళడానికి లేదు. బెట్టుగావుండాలి. అతను దొడ్లోకి స్నానానికెళ్ళాడు. బొమ్మని దగ్గరగా చూసింది. వేళ్ళతో తాకింది. ఎర్రప్లాస్టర్ ముద్దలో తయారైనచిత్రం. మోకాళ్ళమీద మనిషి జంతువులా వున్నాడు కాని, మనిషిలా లేడు. తువ్వాలుతో వొళ్ళుతుడుచు కుంటున్నాడు. బట్టలు ఆరబెడుతున్నాడు.

"ఆ పిల్లేదీ?"

"పంపించివేశాను."

"మరి నీ పనికి అక్కర్లేదూ?"

"నాకు తెలుసు, మీకు పరస్త్రీ పంచనుండటం గిట్టదని."

"ఛి, ఛి! నా కదంటె అసూయా?"

"మీకొక్కదు. దానికి మీరంటే అసూయ వుండొచ్చుగా. ఈ పూట కదలకుండా కూర్చోలేకపోయింది. అటు, ఇటూ చూడ్డం, మెడతిప్పడం, కాళ్ళు తిమ్మెర్లు—అన్నీ అంత రాయాలే. దానికి హృదయం లేదనుకున్నా. పొరబాటు. అదీ మనిషే—పంపించివేశాను..."

దిగులుగా వున్నాడు. దగ్గరగా వెళ్ళింది తను.

"కోపం వొచ్చిందా?"

"ఎందుకు?"

"నే నల్లా అన్నందుకు"

"లేదు. పెద్దకార్యం సాధించాలంటే శిక్షణ, సాధన, కావాలి. ఉద్రేకాలకు గురికాకూడదు. కోపానికి గురైన

వాళ్ళు కారాగార శిక్షపొంది, జైళ్ళల్లో రాళ్ళు కొడుతూ వుంటారు. శిల్పాలు చెక్కరు."

"ఈ రాతిబొమ్మ ఏమిటి?"

"ఆ చిన్నది ప్లాస్టర్ శిల్పం. అది నూరికే మోడల్. దాన్ని ఆధారంగా రాతిమీద చెక్కాలి. పచ్చమార్బుల్ రాయిని సంపాదించాను. పురుషుడి బొమ్మకి పూజా ఆధారం. స్త్రీ ప్రతిమ పూర్తికావాలి. నమూనా దొరకడంలేదు. స్త్రీ ఠీవిగా నిలబడి, ఆ వొంగిన పురుషుడి ప్రక్కన చేతిలో గరిట పట్టుకున్నట్లు చిత్రించాలి. అతను బానిస — ఆమె యజమాని. ఆమె ఆయుధం అట్లుకాడ. అతని ఆశయం, యజమానిరాలికి కోపం రాకుండా, దగ్గరలోనే వెనక పాకుతూ పోతూండడం......"

మళ్ళా నవ్వుతున్నాడు. రాతి బండ నాలుగడుగు లుంది. తలకాయ స్వరూపంమాత్రం, గుండ్రంగా, బంతిలా చెక్కబడివుంది. ఎదురుగా మరోరాయి వుంది. దానిమీద కూర్చుని, రాతికేసి చూస్తోంది. అతను రాడేం? బైటకొచ్చి చూసింది. అక్కడ లేడు. తనుకూర్చున్నరాయి మీదనే ఇందాక ఆ పిల్ల కూర్చునివుంది. ఆ రాతిని ఒక్క తాపు తన్నింది. అది దొర్లింది, రెండుముక్కలైంది. పాదం మండుతోంది.

జీప్ లేదు. గుహల్లోకి వెళ్ళుంటాడు. తను బైటకి నడిచింది. గుహాలదగ్గరకి వెళ్ళడం ఎట్లా? చాలాదూరం. సూర్యాస్తమయం చూడ్డానికి వెళ్ళుంటాడు. కొండపైకి, మళుపు తిరిగి కొండమీదికి నడుస్తోంది. అరగంట నడిచింది.

అలుపొచ్చింది. అక్కడ రాతిమీద పడుకుంది. సూర్యుడి కేసి చూసింది. సూర్యుడు నూనెలో మంట ప్రతిబింబంలా మసగ్గా వెలుగుతున్నాడు. వేటకాడు పొదిలోకి అంబులు దింపుకుంటున్నట్లు, కిరణాలు దిగిపోతున్నాయి. క్రూర మృగాలు వేటకాడిని చుట్టుముట్టినట్లు నల్లమేఘాలు కుంటు కుంటూ దిగిపోతూన్న సూర్యుణ్ణి తరుముతున్నాయి. పిల్ల మేఘాలు చెదిరిపోతున్నాయి. ధైర్యం చెబుతూ సుడిగాలి చెలరేగింది. సూర్యుడు గాయపడ్డాడు. పడినచోట రక్తం చిమ్మినట్లు కాస్తంత ఎరుపు ఆకాశం అంచుని పట్టుకుంది. రక్తం తాగడానికి అడివిమృగాలైన మేఘాలు ఆ కాస్త చోటూ మూసేశాయి. గాలి విజృంభించింది. మేఘాలు ఒకదానిమీద ఒకటి పడి కొట్లాడుకుంటున్నాయి.

జ్ఞానసుందరికి పమిట వుండటంలేదు. జెడ వూడింది. చీర లేచిపోతోంది. మొహాన ఆకులు, దుమ్ము, కీటకాలు పొడుస్తున్నాయి. ప్రకృతి తరుముతోంది. గాయపడిన సూర్యుడి గుండె పగిలినట్లు ఉరుములు, చినుకులు పడుతున్నాయి; యవ్వనంతో విర్రవీగినట్లు చినుకులు ధారలైనాయి. ఆమె పరుగెడుతోంది. పాక చాలాదూరం వుంది. తడిసి ముద్దవుతోంది. ఏం చెయ్యడం? పెద్ద రాతిబండకింద కాస్తంత నీడుంది. ఆ బండకింద అవతలవైపు మనిషిఅలజడైంది. మధుసూధనం.

"మీరిల్లా ఎందుకొచ్చారు?"

"నువ్వెందుకొచ్చావు?"

"రాళ్ళు ఏరుదామని."

చలితో వాణికి మాట తిన్నగా రావడంలేదు. తన లాల్చీ తీసేశాడు.

"నెత్తిన కప్పుకోండి."

దగ్గరగా జరిగింది. అతనివక్షంమీద తల ఆనించి, లాల్చీ పైకి లాక్కుంది. అటు తిరిగాడు. దూరంగా వెళ్లాడు. గట్టిగా అతని నడుం పట్టుకుంది. విడిలించాడు. మోకాళ్ళు పట్టుకుంది — చేతులతో ఆమెని పైకి లేవనెత్తాడు.

"అటు చూడండి."

"బాబో — ఏమిటది?"

"నాగరాజ్యలక్ష్మి"

"ఎక్కడా — భలేవాడివే."

నవ్వుతున్నాడు — వొణుకుతూ. ఉంగరాలజుట్టు కాడలలా కళ్ళమీద పడుతోంది. అతనిగడ్డం ఆమె బుజాల మీద గుచ్చుకుంటోంది. అతని మెడచుట్టూ చేతులు పెన వేసి రొమ్ములు వీపుమీద నొక్కుతోంది.

"రండి వెడదాం. ఇప్పట్లో తగ్గదు."

"దోవ కనబడదు. భయంగావుంది."

"నా వెనకాలే రండి." మెరుపుతీగలు ఆకాశంలో చీకటిబాధని వెలిగిస్తున్నాయి. అతన్ని పట్టుకుంది. ఆమె పట్టు విదిలించుకొన్నాడు. చేతిని గట్టిగా బిగించిపట్టుకుంది. నడుస్తున్నాడు. తను పడుతోంది. చేయూత నిస్తున్నాడు. పాదాలకింద రాళ్ళు పొడుస్తున్నాయి. గడ్డిలో ముళ్ళు — 'అమ్మో, చచ్చాను' ఎగిరి గంతేసి అతన్ని కౌగలించు కుంది. — నున్నటిఛాతీమీద ఆమె హస్తాలు బిగిశాయి.

తీగలలాంటి వేళ్ళతో పట్టువిప్పి వేళ్ళని పట్టుకున్నాడు.

"తిన్నగా నడవండి."

"భయంగావుంది."

"వొచ్చేశాం."

వర్షం దిక్కుమారింది. వెనకనుంచి పొడుస్తోంది. ఆమె ముందు, అతను వెనక. నిలబడిపోయింది. అతని చేతులు తీసుకుని వక్షంపైకి లాక్కుంది. జడవూడి అతని చేతుల మధ్య ఇరుక్కుంది. గాజులు పటుక్కుమన్నాయి. విదిలించుకున్నాడు. పరుగెడుతున్నాడు. తనూ వేగంగా నడుస్తోంది. మాటరావడంలేదు. గుండెదడ. కాళ్ళు పట్టులేవు. పడిపోతోంది. మోకాళ్ళమీద పడింది. అతను లేవదీశాడు. ఆమెబుజాన్ని తన చేతులమీద ఆనించి, నడిపిస్తున్నాడు. వేళ్ళాడిపోతోంది. బరువంతా అతనిపైననే. కుంగిపోతున్నాడు. షూజా గుడ్డి దీపంతో, గోనిసంచీ నెత్తినికప్పుకుని వాళ్ళకేసి వొస్తున్నాడు. ఇద్దరూ సాయంపట్టి, ఆమెని పాకలోకి జేరవేశారు.

"వర్షం తగ్గాక, జీపు తీసుకురా"

"అందుకే పోతుండా"

లోపల చీకటి. పక్కమీద పడుకోబెట్టారు. దుప్పటీ కప్పాడు. పొయ్యి ముట్టించాడు. తువ్వాలు, పొడిచీర మీద పడేశాడు. తను లేవలేదు. తడిబట్టలతో అల్లానే పరుంది. ఆమెపైన బ్యాటరీలైటు వేశాడు. చీర వొంటికి చుట్టుకుంది. తడికి వొళ్ళంతా కనిపిస్తోంది.

"దుస్తులు మార్చండి."

తను మాట్లాడలేదు.

"టీ తీసుకోండి."

తను లేవలేదు. తలకింద చెయ్యిపెట్టి, పైకి లేవదీసి కూర్చోపెట్టాడు. టీ గ్లాసు పెదవులకి తగిల్చాడు. అతని నడుం పట్టుకుని కూర్చుంది. వొదిలించుకుని, జరిగి దూరంగా కూర్చున్నాడు.

"అమ్మో, నన్నొదిలి వెళ్ళకు. భయమేస్తోంది"

"భయం దేనికి? ఇంటికి చేరుకున్నాంగా." నీరు వరండా చుట్టూ, పొంగుతోంది. గాలికి కర్రలు కదిలి వూడాయి. అడ్డంగాకట్టిన తాడు, పరదా, అన్నీ కిందకి కూలాయి. పైనవేసిన తడక రెపరెపలాడి కొట్టుకుపోయింది. పొయ్యి ఆరిపోయింది. చీకటి అంధకారం. అతన్ని వెదుకుతూ అటూ యిటూ కదులుతోంది. ఏడీ — కనబడడేం?

"ఎక్కడ"

"ఇక్కడ. భయంలేదు. తగ్గిపోయిందిలెండి."

వర్షం తగ్గింది. గాలి నీరసించింది. తెచ్చిపెట్టుకున్న కసితో వుండివుండి వో చినుకు నేలని వెదుక్కుంటూ పడుతోంది.

"నాకేం కనపట్టంలేదు. ఎక్కడ?"

"ఇక్కడే—తగ్గిపోయిందిగా - మీరా తడిబట్టలతో గంగాదేవిలా ఉన్నారు. మీకే భయమా? మీ చెల్లెలికి భాగవతం వినిపించేది మా అత్తయ్య — జ్ఞాపకంవుందా. గంగాదేవి అంటుందిట—

వినువీధిం బఱతెంచి నేలబడ నావేగంబునున్ నిల్పనో

పినవాడెవ్వడు మేదినీతలము నే భేదించి పాతాళముం
జనుదున్ వచ్చితినేని నా జలములన్ సంస్నాతులై
మానవుల్
నను బొందించు నఘవ్రజం బెచట నే నాశంబు
బొందించెదన్ —

అల్లాగ, మీకు భయమేమిటి?"

తనకర్థంకావడంలేదు. తను ఏం నాశనంచేసింది?

"నేను నాశనం ఏం చేశాను?"

"మీ కే తెలుసు."

పూజా వొచ్చాడు. వాడిచేతులో దీపంకాస్తా ఆరింది. మళ్ళా ముట్టించాడు. లేచింది తను. దుస్తులు మార్చుకుంది. పూజా పొయ్యిముట్టించాడు. తడక బిగించాడు. పరదా లేవ నెత్తి, తాళ్ళతో కట్టాడు. తడిబట్టలు ఆరబెట్టాడు. తను పక్కగా వెళ్ళి రాతిమీద కూర్చుంది.

మధుసూధనం దీపం తీసుకొచ్చాడు. చేతులో సుత్తి వుంది. దీపాన్ని ఎత్తుగా తాడుతోకట్టాడు. మసిలినీడ కళ్ళల్లో పడుతోంది. చుట్టూ కీటకాలు. చేత్తో తోసేస్తోంది.

"నుంచోండి."

"ఎందుకు?"

"అడక్కండి"

నిలబడింది. బైట కప్పలు, బెకబెకలు సాగించాయి. కీచురాళ్ళు విజృంభించాయి. దీపం సన్నగిల్లుతోంది. అతను సుత్తితో రాతిని చెక్కుతున్నాడు. పొడుంఅవుతోంది. బెల్లాడి పడుతోంది. ఎంతసేపు? కాళ్ళు లాగుతున్నాయి. కూర్చుంది.

"నిలబడాలి."

"నావల్ల కాదు."

కూర్చునేవుంది. పురుగుల్ని తోసేస్తోంది.

"కదలకండి."

డిటెక్టివ్‌లా గాలి కెరటం వీచింది. దీపంఆరింది. త్రుళ్ళిపడి అతనిమీద వొరిగింది.

"మీరు కదలకూడదు."

"చస్తోంటే శిల్పంఏమిటి ?"

"ఓపికపట్టలేరు?"

మళ్ళా నిలబడింది.

"అటు చూడండి."

దీపం ముట్టించాడు. దానిచుట్టూ కాగితంపెట్టాడు. ఎదురుగా మరో తాడుకి టార్చిలైట్ కట్టాడు. దానివెలుగు తన మెడమీద పడుతోంది. ఎదురుగా తువ్వాలుమీద తన నీడ పడుతోంది — వక్షంనీడ పెద్దదిగా, అతిశయోక్తిగా పడుతోంది. చేతులతో కప్పుకుంది. గిరగిర తిరిగింది. కూర్చుని మళ్ళా అతనిమీద వాలింది. మెడచుట్టూ చేతు లేసింది. విడలించుకున్నాడు.

"ఒక్కక్షణం నిశ్చింతగా, కదలకుండా దీక్షగా వుండ లేరు ?"

అవేంమాటలు, దీక్షేమిటి? తనిప్పుడేంచేసింది? మధు సూధనం అవతలి భాగంలోకి నడిచాడు. పూజా రొట్టెలు తయారుచేసి, వొడ్డించాడు. ఆకలిగావుంది. తింటున్నారు. అతనికేసి చూళ్ళేకపోతోంది. అతనంటే రోతగావుంది.

దీక్షట. తనజీవితం అంతా దీక్షే ఇందాకమట్టుకు,—అదుగో నాగరాజ్యలక్ష్మిని చూడు అని బెదిరించాడు. తను అక్క, ఆమె చెల్లెలు. చెల్లెలు భయపడాలి. చెల్లెలు ప్రవర్తన సరిగ్గా లేకపోతే, తను అజమాయిషీ పెట్టాలి. తన కేంభయం!

"అవి చన్నీళ్ళు, తాగకండి. ఇవిగో వేడినీళ్ళు. ఇవి తాగండి."

వేణ్ణీళ్లు తాగింది. భోజనాలయ్యాయి. చెల్లెల్ని గురించి ఆలోచిస్తోంది. ఈపాటికి తనిక్కడవున్న విషయం, యాత్రనుండి తిరిగెళ్ళిన స్నేహితురాండ్రు తెలియపరిచే వుంటారు. వారినిగురించి ఊహించుకుంటూ వుంటుంది నాగులు.

షూజా పెద్ద బంగళాలోకెళ్ళి—మరో పెద్ద దీపం తెచ్చాడు. ఆవలింతలొస్తున్నాయి. నిద్రొచ్చేస్తోంది. కళ్ళు మూతలు పడుతున్నాయి. మధుసూధనం పక్కచుట్ట పెద్ద దిగా చేసి అడ్డంగామడిచి, దానిమీద ఆమె వెన్ను వాలేటట్లు పడుకోబెడుతున్నాడు. పడుకోడం కాదు — కూర్చునే వుంది. తలమట్టుకు పక్కచుట్టమీద ఆనింది. పడక కుర్చీలో కూర్చున్నట్లుగా వుంది. కనురెప్పలు లేవడం లేదు. పెద్ద దీపంవెలుగు పల్చగా రెప్పలమీద పడుతోంది. తనెక్కడికో నిద్రలో జారిపోతోంది. చీకటిగుహాలు, ఎర్రటి సూర్యబింబం. వీనస్ గ్రహం. గిలగిల తన్నుకుంటున్న దీపం బుడ్డి. పట్టాలమీద రైలుచక్రాల లయ, త్రిమూర్తి వొంటి మీద బీట, సముద్రంలో పిల్లకెరటం—గాలి, గడ్డిపువ్వు. అతని గడ్డం మొనలు, తన వక్షంపై తీగలాంటి వేళ్ళు, ఎక్క

డికో వెళ్ళిపోతున్నట్లుంది. ఆలోచనలేదు. ఊహ లేదు. ఏదో చప్పుడు. ఎవరో సుత్తెతో తన గుండెలపై కొడుతోన్నట్లు. అబ్బ, అయ్యో—బాధ. బాధలో సుఖం — నిద్రలోకి, ద్రలోకి...లోకి...కి...

* * *

జ్ఞానసుందరి లేచి కళ్ళు తెరిచి తన చుట్టూ చూసేటప్పటికి ఏడు దాటింది. తన వొంటికేసి చూసుకుంది. మామూలుగానే వుంది. ఎలకలు కొరకలేదు, పక్షులు పొడవలేదు— మనస్సు నిశ్చింతగా, బలంగా - తేటగావుంది. రాత్రి నిద్ర బాగా పట్టింది. మొహం కడుక్కుని, టీ తాగింది. స్నానం చేసింది. రాత్రి ఆరేసిన చీర బాగా ఆరలేదు. మళ్ళా ఆ చీరే కట్టుకుంది.

"అయ్యగారేరీ?"

"అల్లా వెళ్ళారండి."

తనకి తోచడంలేదు. అల్లా నడిచివెళ్ళింది. సూర్యుడి వెలుగులో ప్రకృతి తలంటుపోసుకుని కొత్తబట్టలు ధరించినట్లుగా కలకల్లాడుతోంది. దాహం తీరిన నేల పెదవులు ముడుచుకుని పరున్నట్లు, బీటలు ఎండపెట్టుకుంటోంది. పాయలుగా, చారలుగా, చీరమడతలుగా నేల విడి, కలిసింది. పచ్చగడ్డిమీద నీటికణాలు వజ్రాలలా మెరుస్తున్నాయి. పాదాలకింద తడి దూసుకొచ్చి, కదలికను అరికడుతోంది. పక్షులు రెక్కలుముడుచుకుని శాలువాకప్పుకున్నట్లు ప్రభాత గానం చెయ్యలేక, దగ్గరగా జరిగి, చోద్యం చూస్తున్నాయి. భూమిలోంచి తడి, రాళ్ళమీద వేడి ద్వంద్వాలతో తన

శరీరాన్ని మభ్యపెడుతున్నాయి. నగ్నంగా నేలమీదపడి, సూర్యుడికి నమస్కరించాలనిపిస్తుంది. ప్రకృతి ఆమెని కడిగి పవిత్రంచేసినట్లయింది. ద్వేషంలేదు, రాగంలేదు, కోరికలేదు. తనిప్పుడు మరణిస్తే స్వర్గానికే వెడుతుంది. సీతాదేవిలా భూమి విడి ఆమెని కౌగలించుకుని లాక్కుపోతే బావుండును.

తొమ్మిదైంది. జీప్ చప్పుడు. అతను దిగాడు. మరొక వ్యక్తికూడా దిగాడు. మరొకవ్యక్తికూడా దిగాడు. ఇద్దరూ పెద్ద కర్రపెట్టెని దించుతున్నారు పాకముందు.

రాత్రి తానుచేసిన విషయాలు జ్ఞానసుందరికి జ్ఞాపకం రావడంలేదు. ఏమంది? ఏంకావాలి? ఏంమాట్లాడింది? ఆ గాలి, ఆ వర్షం—తను మరో అవతారం దాల్చింది. ఎవ్వరికీ అర్థంకాదు. అతని కర్థమౌతుంది. పాక కేసి నడుస్తోంది. సామానంతా సర్ది జీపులోకి చేరవేస్తున్నారు. పెద్ద కర్రపెట్టెని, ఆ ముగ్గురూ జీప్‌లో ఎక్కిస్తున్నారు. కుండలు, చెంబులు, షూజా పెద్ద బంగళాలోకి పట్టుకుపోతున్నాడు. ప్రయాణానికి సిద్ధంచేస్తున్నట్లుగా వుంది.

"లేవండి."

"ఎక్కడికి?"

"ఇంటికి."

పక్కచుట్ట, బాగ్ లోపలపెట్టారు. షూజా బట్టలు మార్చాడు. బనీన్ తొడుక్కున్నాడు. టోపీపెట్టుకున్నాడు. మధు లాల్చీ, పైజామా వేసుకున్నాడు. అతనిమొహం తేటగావుంది. ఏదోమార్పుంది. అవును, గడ్డం చేసుకున్నాడు. నున్నగా, ఆకుపచ్చగా మెరుస్తోంది గడ్డం. అదుగో గడ్డంకింద

ఆ మచ్చ. అది కనబడకుండా గడ్డంపెంచాడా? ఏమో ఎవరికి తెలుసు. బుట్టనిండా రకరకాల రాళ్లు, మరో బుట్టలో ప్లాస్టర్ చిత్రం—వెనకసీటంతా సామాన్లు సరిపోయ్యాయి. షూజా వెనకాల ఎక్కి, పెట్టెలపైన కాళ్ళతో నొక్కి-కూర్చున్నాడు.

ఔరంగాబాద్ చేరుకునేప్పటికి పదకొండైంది. ఏదో ఇంటికి వొచ్చారు. దోవలో పత్రిక కొన్నాడు మధు.

"చదువుకుంటూ వుండండి. ఇప్పుడే వొస్తాను." అని జీప్‌లో షూజాతో వెళ్ళాడు. పత్రికలో విషయాలు మరో లోకం వార్తలలాగున్నాయి. తనకి వాటితో సంబంధంలేదు. చదవాలనిలేదు. కళ్ళుమూసుకుని పరుంది, లేచేప్పటికి పన్నెండైంది. వాళ్ళొచ్చారు. ముగ్గురూ హోటలుకెళ్ళి భోజనం చేశారు. అక్కడనుండి బండిలో స్టేషన్‌కి వెళ్ళారు.

ప్లాట్‌ఫారం చివరికి వెళ్ళారు. అక్కడ జనంలేరు. ఇంకా చివరికి. ప్లాట్‌ఫారం దాటారు. చెట్టు నీడలో నుంచున్నారు.

"రాత్రి ఎల్లాగ్గో ప్రవర్తించాను కదూ?"

నవ్వుతాడు.

"హిస్టీరియా" అన్నది తనే.

మాట్లాడడు.

"మనుషుల్ని ఎవ్వరూ అర్థంచేసుకోరు; అవునా?"

"ఎవ్వరూ అర్థంచేసుకోపోతేనే ఇంత బాధపడతాం. అర్థంచేసుకుంటే ఇంకెంత బాధపడతామో!" అన్నాడు. జాలేస్తుంది. ఇదివరకెన్నడూ చూడని, వికాసం, ఒక తేజస్సు అతని మొహంలో అస్పష్టంగా మెరుస్తోంది. కళ్ళ వెనక

నీరూరినట్లు, తడి మసలుతోంది. కళ్ళల్లో ఎర్రచారలు తీర్చి వున్నాయి.

"రాత్రి నాకు బాగా నిద్రపట్టేసింది. నువ్వు నిద్ర పోలేదు. కళ్ళు ఎర్రగా వున్నాయి."

"నిన్న రాత్రి సజీవుడనై వున్నాను."

"అంటె?"

"రైలొస్తోంది"

అవును, రైలుపొగ కొండ వెనక పాకుతోంది.

ముందు పట్టాలు అదురుతున్నాయి. జనం ముందుకి పరుగెడుతున్నారు. తను, అతను జనంలోకి వేగంగా నడిచారు. రైలునిలిచింది. ఆడాళ్ళపెట్టెలో ఖాళీగావుంది. తనని ఎక్కమన్నాడు. ఎక్కింది. బట్టలసంచీ, పక్కచుట్ట అందులో పడేశాడు పూజా. అతను తనపెట్టెముందు నిలబడ్డాడు.

"రైలు కదిలేవేళైంది. ఎక్కరాదు?"

"ఫరవాలేదు. ఒకవిషయం చెప్పనా?"

"ఏమిటది?"

తన వక్షంకేసి తీక్షణంగా చూస్తున్నాడు. పమిట సర్దుకుంది.

"నన్ను క్షమించాలి"

"ఎందుకు?"

"రాత్రి ఒక అపచారంచేశాను."

గుండెలు కొట్టుకుంటున్నాయి. ఆ ఉదయం తను లేవగానే, వొంటికేసి చూసుకుంది. ఎందుకో తెలుస్తోంది.

"చెప్పు"

"మీాకు వేడినీళ్ళల్లో నిద్రమందు కలిపిచ్చాను.

"అందుకనే బాగా నిద్రపట్టేసింది. మేలుకోవాలనుకున్నా సాధ్యంకాలేదు. ఎందుకు?"

"కదలకండా, నిశ్చలంగా వుంటారని."

రైలు కదిలే సందడి వినబడుతోంది. షూాజా పక్కపెట్టెలో ఎక్కాడు. రైలు కదుల్తోంది.

"నువ్వెక్కు"

నవ్వుతూ నిలబడ్డాడు, రైలు వేగం పెరిగింది. ఎక్కడేం? ప్లాట్‌ఫారం మీాద నిలబడి నవ్వుతున్నాడు. అదేమిటి?

చెయ్యివూాపుతున్నాడు. దూరంగా, పసివాడిలాగై పోయ్యాడు.

ఏదో స్టేషన్‌లో ఆగింది రైలు. షూాజా పెట్టెదగ్గర కొచ్చాడు.

"అయ్యగారు రాలేదేం?"

"వా రెటో వెడతారుట. మిమ్మల్ని దింపిరమ్మన్నారు. టిక్కట్లు నాదగ్గరున్నాయి.

"ఏ వూరుట"

"నాకు చెప్పలేదు."

రైలు కదిలింది. పక్కపరుచుకుని పడుంది, జ్ఞానసుందరి. తనలో జ్ఞానంలేదు. సౌందర్యంలేదు. ఫేసులో రెండూ

వున్నాయి. అందమైనపేరు. నిద్రపట్టేసినట్లు తెలుస్తూంది. ఇంక తెలవడంలేదు.

* * *

చెల్లెలిగారింటికి చేరుకునేప్పటికి ఉదయం తొమ్మిదైంది. మరోబండిలో వెడతానని షూజా స్టేషన్‌లో దిగడ్డాడు. ఇంటిదగ్గర నౌకరు లాల్‌గిరి వున్నాడు.

"అమ్మగారేరి?"

"అమ్మ మీనాక్షిగారింటికెళ్ళింది" అంటూ మధుర భక్తి పరుగెత్తుకొచ్చి ఆమె వొళ్ళో కూర్చుంది. మధురంని కౌగలించుకుంది. అప్రయత్నంగా కళ్ళమ్మట నీరుకారుతున్నాయి.

"అంతా బాగున్నారామ్మా" ఏడ్చేస్తోంది. మధురం ఏడుపు ఆపుకుని, నీళ్ళు తుడుచుకుని నవ్వుతోంది. రెండు జడలు, ఎర్రగౌను, పల్చటిమొహం, పెద్దకళ్ళు. మధురం ముద్దుగా వుంటుంది.

"నాన్నేడీ?"

"వస్తాడు."

"ఏడీ? అమ్మని పిల్చుకొస్తా" మధురం పరుగెత్తింది. స్నానానికెళ్ళింది జ్ఞానసుందరి. స్నానంచేసి కొత్త చీర — పసుపుపచ్చటి, ఎర్రబోర్డర్ ఖద్దరుది కట్టుకుంది.

"ఆయనేరి?"

వెనక్కి తిరిగింది. చెల్లెలు నాగరాజ్యలక్ష్మి. ఆమెని కౌగలించుకుంది. అల్లా నాలుగు నిమిషాలుండిపొయ్యారు. మధురం హాల్లో గంతులేస్తోంది. సగీతం పాడుతోంది.

"రాలేదా?"

"లేదు."

నాగరాజ్యలక్ష్మి వచ్చేసింది.

"చూశావా?"

"మూడురోజులున్నాను."

"ఎల్లా వున్నారు?"

"క్షేమంగా వున్నాడు."

"మరి రాలేదేం?"

ఏం సమాధానం చెప్పాలి ? చెల్లెలికేసి పరీక్షగా చూసింది. ఆమెను చూసి నాలుగైదు నెలలైంది. కాస్తంత లావెక్కినట్లుంది. మొహం వాచినట్లుంది. కళ్ళకింద గీతలు, వ్రాడిన ముడి, ఎర్రరాళ్ళదుద్దులు, మెళ్ళో కొత్త పగడాల దండ.

"ఈమధ్య చేయించావా?"

కళ్ళు తుడుచుకుంది.

"మీనాక్షి కొంది. నన్నూ కొనమని చంపింది. కాదనలేకపోయ్యాను. ముందిది చెప్పు, ఆయనేమైనట్లు—?

జ్ఞానసుందరి చెప్పడం మొదలెట్టింది. ఏం చెప్పాలో, ఎట్లా చెప్పాలో, రోజల్లా రైల్లో అనుకున్నవి చెబుతోంది. చూసిన యాత్ర స్థలాలు, బొంబాయిలో చెల్లెలి ఉత్తరం రావడం, అజంతాలో మధుని చూడ్డం, స్నేహితబృందం లోంచి తాను విడిపోయిన ఉదంతం, పూజాని ఆధారంగా, అతను ప్రతిమ చెక్కడం —

"ఆరాత్రి నిద్రపట్టేసింది. మొన్నాడు చూశాను. ఆ

కుర్రాడిని నిలబెట్టి, కొలతలు కొలుస్తున్నాడు, నా కప్పు డర్థంకాలేదు."

మర్నాడు ఎల్లోరా రావడం, పాకలో మకాం, సూర్యాస్తమయం—

"అలిసివున్నానేమో—నిద్రపట్టేసింది."

నల్ల పిల్ల నగ్న దృశ్యంగురించి విడిచిపెట్టేసింది. అసలు ఆ పిల్ల విషయమే చెప్పలేదు. ఎల్లోరాగుహలు చూడ్డం, అక్కడి శిల్పాలనిగురించి, రాళ్ళనిగురించి అతను చేసినవర్ణన చెప్పింది. మర్నాడు పెద్దవర్షం—తను పాకలోనే వుండిపోయింది. అతను వర్షంలో తడిసివొచ్చాడు. తనకి జ్వరంవొచ్చింది.

"ఏదో మందు వేడినీళ్ళలో కలిపిచ్చాడు—బాగా నిద్రపట్టేసింది. ఉదయానికి నయమైంది."

"చెక్కడం ఏమిటి?"

చెల్లెలు కనుబొమ్మలు ప్రశ్నార్థకంగా చిట్లించినప్పుడు మరీ అందంగా వుంటుంది. ఎత్తు మరో రెండంగుళాలు వుండి వుంటే, నిజంగా చెల్లెలు ఎల్లోరాలో నదీసుందరిలా గుంటుంది.

"రాతిమీద శిల్పం చెక్కుతాడట. ఒక పురుషుడు కూర్చున్నట్లు—అంతవరకూ చూశాను."

"ఆయనకి శిల్పం ఏమిటి?"

"ఏమో, అక్కడెవరో ఆస్ట్రేలియాదొర వొకాయన దొరికాడుట. అతన్నిచూసి, నేర్చుకున్నాడట."

ఇంకేముంది. మొన్నాడు ప్రయాణం. తనకేం తెలుసు?

అతనూ వొస్తాడనుకుంది. రాలేదు. దిగడిపొయ్యాడు. షూజాని సాయంగా పంపించాడు.

"వాడేడీ?"

"తిరుగురైల్లో వాళ్ళవ్వూ రెళ్ళిపోతాడుట."

"ఉత్తరం వ్రాయలేకపొయ్యావా?"

"టెలిగ్రాం ఇప్పించమన్నా. తిరగ్గొట్టేశాడు."

"ఎందుకు?"

"ఎందుకో మరి."

"ఇంకేంచెప్పారు?"

"కంగారుపడొద్దను. వారంలో వొచ్చేస్తాను అని చెప్పమన్నాడు."

"లేచెడుతూ మొగుడికి చద్దికూడు ఇష్టమని చెప్పిందిట." అన్నది నాగులు.

తనకి నో సామెత జ్ఞప్తికొస్తోంది—ఎక్కడా దొరక్క పోతే, అక్క మొగుడే దిక్కుట—ఎటొచ్చీ, ఇప్పుడు చెల్లెలి మొగుడు తనకి దిక్కు కాలేదుగా.

"ఎక్కడి కెళ్ళివుంటారంటావ్ ? అసలు వొస్తారంటావా—నువ్వెల్లా విడిచివొచ్చావే?"

సమాధానం ఏంచెప్పాలో తెలీదు.

"ఇంక రైల్లోంచి దూకాలి."

నవ్వింది నాగులు.

"నే అనుకోడం, కలకత్తా వెళ్ళివుంటాడని."

"ఎందుకు?"

"అక్కడేదో శిల్పాలపోటీ ఏర్పాడుచేశారుట. తను

చెక్కినవి అక్కడికి తీసుకెడతాడేమో. ప్రతిమని కర్రపెట్టెలో పెట్టడం చూశాను."

ఇంకేమీ అడగలేదు. ఆరోజు గడిచిపోయింది. జ్ఞానసుందరికి నిద్రపట్టలేదు. మధురంని దగ్గరగా లాక్కుని పడుంది. తన పోలికెక్కడుంది! మర్నాడు గడిచిపోయింది. చెల్లెలు కలకత్తాలో అన్నయ్యకి ముఖ్యప్రాణ్ కి వ్రాసింది. అక్కడ కనిపించలేదని టెలిగ్రాం వొచ్చింది. అన్నయ్యేవొస్తున్నాడుట.

వొచ్చాడు. సంగతులు తెలుసుకుని మళ్ళా కలకత్తా ప్రయాణం అయ్యాడు. నాలుగురోజులు గడిచాయి. మధుసూధనం జాడలేదు. చెల్లెలి ఆందోళన ఎక్కువవుతోంది. రాత్రి తోటలో చెట్టుకింద కూర్చుంది. తనూ వెళ్ళింది. దీపం లేదు. చంద్రుడులేడు. చీకటిగావుంది. నక్షత్రాలు స్వచ్ఛంగా మెరుస్తున్నాయి.

"ఇంకేంజరిగింది?"

ఏంజరుగుతుంది, ఏమిటా ప్రశ్న?

"ఏంజరుగుతుంది. అసలు నాతో సరిగ్గామాట్లాడండే. తిరగడం, రాళ్ళుపోగుచెయ్యడం, చెక్కడం. గడ్డంపెంచేశాడు... స్వేచ్ఛగా."

స్వేచ్ఛగా అన్నందుకు పెదవికొరుక్కుంది—నవ్వొస్తుంది. తనకి దిగులులేదేం? చెల్లెలికి తనమాటలో నమ్మకం కుదిరినట్లు లేదు.

"కలకత్తా వెడతాను. చాలారోజులైంది." అన్నది తాను. అల్లా ఎందుకంది? అనకూడదు. కలకత్తాలో మధుసూధనం వుంటే?

"నువ్వొడితే ఎట్లా. నేనేంకాను?"

"పోనీ వెళ్లనులే."

రెండురోజులతర్వాత, ఉదయం ఎనిమిదింటికి బండిలో దిగాడు మధుసూధనం. మనిషివాలకం వేరు. పాంట్, కోటు, కళ్ళజోడు—గడ్డంచేసుకున్నాడు. బండిలోంచి పెద్ద కర్రపెట్టి దించాడు బండివాడు. నాగరాజ్యలక్ష్మి. నవ్వుతూ ఆహ్వానించింది.

"క్షేమంగా వొచ్చారా?"

మధురభక్తి, నాన్నని కౌగలించుకుంది. ఏడుస్తోంది.

'ఏడుపెందుకే—వెర్రిపిల్ల.'

స్నానంచేశాడు. టిఫిన్ తీసుకున్నాడు.

"ఎక్కడనుండి రావడం?"

"ఆఫీసుకెడతాను. ఆ పెట్టిమాత్రం ఎవరూ తియ్యకండి."

"ఏం?"

సమాధానంలేదు. అతను వెళ్ళాడు. అమ్మాయి స్కూలుకెళ్ళింది. మధ్యాహ్నం భోజనంచేసి, మళ్ళా ఆఫీసు కెళ్ళాడు మధుసూధనం. అతనొచ్చాడుకనక, తనింక రాత్రి బండికి కలకత్తా వెడతానంది చెల్లెలితో. సాయంత్రం నాలిగింటి కొచ్చేశాడు మధు.

రెండురోజులు కాంప్ వెళ్ళిరావాలిట — సామాన్లు సర్దుకుంటున్నాడు. పత్రికొచ్చిందా అని అడిగాడు.

ఇంకా రాలేదన్నది చెల్లెలు.

"ఈ పూటేగా వస్త—అప్పుడే కాంపా!"

అతనేమీ మాట్లాడలేదు. ఐదింటికి బైలుదేరివెళ్లాడు. తను మళ్ళా కలకత్తా ప్రయాణంవిషయం ఎత్తింది చెల్లెలితో. అతను కాంప్‌నుంచి వొచ్చింతర్వాత వెళ్ళొచ్చునంది.

ఆ రాత్రి గడిచిపోయింది. మర్నాడు సాయంత్రం ఆ పెట్టెగురించి అడిగింది.

"పెట్టెలో ఏముందో—ఎందుకు తెరవకూడదూ ?" అన్నది నాగులు.

"నే వూహించగలను. అందులో రాతి విగ్రహం వుంటుంది—తీస్తే ఏమన్నా పగులుతుందని కాబోలు."

"అంత చూస్తేనే పగిలిపోతుందా - గాజుదికాదుగా."

"చూడొద్దంటే చూస్తాంకాదూ—అందుకని మనం చూసేదీ లేనిదీ పరీక్షచేద్దామని అల్లా అన్నాడు కాబోలు." అన్నది జ్ఞానసుందరి. తనిట్లాగనడం చెల్లెలికి నచ్చినట్లులేదు. మొహం చిట్లించింది.

"వారి వుద్దేశాలన్నీ బాగానే పసిగడుతున్నావు" అంది చెల్లెలు.

తనకి కోపం వొచ్చింది.

"అంటె?"

"ఏకాంతంగా పరిశీలించి, మనస్సు ఎట్లావుండేదీ వ్యాఖ్యానంచేసే అనుభవం..."

"ఏంమాట్లాటలవి నాగూ"

"మీరు గడపొచ్చు-నే అనకూడదు—పెళ్లాన్నిగా"

"ఊరుకో. అట్లాగంటే ఇక్కడుండను. ఈపూటే వెళ్ళిపోతాను."

"ను వ్వెక్కడికి కెడతావులే!"

ఆయ్ అని కసిరింది. ఎంతమాటంటె అంతా అనేస్తోంది అక్కనేనా లేకుండా.

"నే నిప్పుడే వెడతాను."

అని జ్ఞానసుందరి, దొడ్లో ఆరేసిన బట్టలు తీస్తోంది తన పెట్టెమూత తీసి అందులో బట్టలు లుంగచుట్టి పడేస్తోంది. గడియారం నాలుగు గంటలు కొట్టింది.

"పెట్టెలో ఏముందో చూసి వెడుదువుగానిలే."

"నాకేం చూడ్డాలనిలేదు. మీరు మీరు ఏమన్నా కండి."

పక్కచుట్ట సర్దుకుంటోంది.

"అందులో ఏముందో తెలుసుకాబట్టే, నీకు చూడాలనిలేదు." అన్నది చెల్లెలు.

"అను, అను. ఇష్టమొచ్చినట్లు అను."

"ఇప్పుడేమన్నానూ?"

చరచరా గదిలోకొచ్చింది జ్ఞానసుందరి. అట్లకాడ పట్టుకొచ్చి, పెట్టెకి చుట్టూకొట్టిన మేకులు పైకి లాగుతోంది. గబగబ ఒకొక్కటే ఊడపెరుకుతోంది. మూల మరో రెండు వుండిపోయ్యాయి. బలంగా పైకి నొక్కిపెట్టి లాగుతోంది. పట్టుజారి మేకు వొంకరోయి చేతివేలికి గుచ్చుకుంది. రక్తం వొస్తోంది బొట బొట. చెల్లెలు గుడ్డపీలిక తెచ్చి

కట్టు కడుతోంది. తను విదిలించేసింది. రక్తం బొట్లు చింది ఆమె మొహాన పడ్డాయి.

ఇప్పుడు చూసుకో"

అని మూతలాగి గిరవాటేసింది. పెట్టెనిండా పాత గుడ్డలు, దూది, రంపంపొట్టు, చిత్తుకాగితాలు పైన, చుట్టూ కప్పివున్నాయి. ఒక్కొక్కటీ పైకి లాగుతోంది. అన్నీ తీసేసింది. లోపల రాతి విగ్రహాన్ని పైకి లేవదీసి, మధ్యనున్న గుండ్రని బల్లమీద నుంచోబెట్టారు ఇద్దరూకలిసి.

అది మూడున్నర అడుగుల ఎత్తైన రాతి శిల్పం. మోకాళ్ళమీద కూర్చున్న పురుషుడు. ఉంగరాలజుట్టుతల — మోకాలు, మోచెయ్యి వంకరలు తిరిగివున్నాయి. దీనంగా చూస్తున్నట్లు, కళ్ళు పైన దట్టంగా కనబడే కనుబొమ్మలు, ప్రక్కన ఒక స్త్రీ నిలబడివుంది. ఒకచెయ్యి, అతని మెడ మీద బిగించివుంది. రెండో చెయ్యి పైకి లేచివుంది. చేతిలో గరిటెలాంటిది — ఇనుముది — వుంది. ఆమె మెడలో నగలు లేవు — ఏ ఆభరణమూ లేదు. గాజులు లేవు — నడుంకిచుట్టుకుని పరికిణీలా అంచులు, మడతలు తీర్చినట్లుగా చిత్రితమైన స్త్రీమూర్తి.

స్త్రీ ప్రతిమ మోహంలో గాంభీర్యం, గర్వం వున్నాయి. మూతిబిగించి కాఠిన్యాన్ని సూచిస్తోంది.

పురుషుణ్ణి బానిస చేసి, తానుపొందిన స్వేచ్ఛతో విర్రవీగుతున్నట్లు స్ఫురించే శిల్పం అది. ఇద్దరు పరీక్షగా చూశారు. చెల్లెలుకళ్ళంట నీరు తిరుగుతోంది. ఆమె పెద

వులు వొణుకుతున్నాయి. వేళ్ళు వొణుకుతున్నాయి. అవి కదలకండా, చేతులు బిగించి చీరకొంగులో దాచింది.

"నీ మొహమే."

అన్నది చెల్లెలు. తనకి భయమేసింది. అవునేమో అనిపిస్తోంది. ఆ శిల్పంలో ఒక లోపం తనకి స్ఫురించింది. పురుషుణ్ణి బానిస చేసి స్వతంత్రం పొందిన స్త్రీ మూర్తిని చిత్రించడం వుద్దేశమైతే, ఆమెమెడలో బోలెడన్ని ఆభరణా లుండాలి. సంపద సూచించాలి. ఇవి ఆ చిత్రంలో లేవు — తనకీ ఆభరణాలు లేవు. అదొక పోలిక - తనకి ఆరాత్రి నిద్రమందిచ్చి, పక్కచుట్టమీద ఆనించి కూర్చోబెట్టి, దీపం ముహం ముందు వుంచి, ఆమె స్వరూపాన్ని రాత్రంతా చెక్కుతూ గడిపివుంటాడు. లేకపోతే, తన పోలి కెట్లా వొస్తుంది ?

తనపోలికే వుందని ఎందుకనుకోవాలి ? అది భ్రమ. తను ఆ శిల్పాన్ని ప్రేరేపించిందనుకోవడంలో తృప్తి, అహం వున్నాయి. కాని చెల్లెలుకూడా అల్లాగే అంది. ఈ విష యంలో స్త్రీ ఎప్పుడూ పొరబడదు.

"అవునా?"

"ఏమిటవును?"

"మూడునిద్రలుచేసిన ఫలితం."

"ఛ, ఛ! ఎన్నిసార్లు చెప్పను? నీకు మతిపోయింది... అసలు ఏమీ—ఏదీ...జరగందే..."

"ఆయనరాగానే వెళ్ళిపోతానని ఎందుకంటావు...?"

చరచర దొడ్లోకెళ్ళింది నాగులు. మళ్ళావొచ్చింది. చీరకొంగులోంచి చెయ్యి బైటకిలాగింది. చేతులో సుత్తితో గబగబ శిల్పంమీద కొడుతోంది చెల్లెలు. తనడ్డపడింది. వారించింది. సుత్తి రెండోచేతిలో తీసుకుంది. మళ్ళా స్త్రీ ప్రతిమమీద కొడుతోంది. గట్టిగా రెండుచేతులు పట్టుకుంది. ఆమె విదిలించివేసింది. వెనక్కితిరిగి మరో దెబ్బ కొట్టింది.

“వొద్దు, వొద్దు.నన్నుకొట్టు—నా నెత్తి పగలగొట్టు. దాన్నొద్దు—నాగు—నాగు...”

మరో బలమైనవేటుతో మొత్తంగా బొమ్మ కింద కూలింది. విరిగి ముక్కలైంది. స్త్రీమూర్తిచెయ్యి వూడింది. చేతిలో గరిట దూరంగా పడింది. పురుషుడితల పగిలింది. స్త్రీమూర్తినడుం విరిగింది. జ్ఞానసుందరి నడుంపైన రెండు చేతులూ బిగించి, కింద పడిపోయింది—నడుం విరిగినదానికి మల్లె.

హాల్లో అడుగులచప్పుడు. జోళ్ళు విడిచిన చప్పుడు.

“నాకు తెలుసు.”

అని వొక పురుషకంఠం. మధుసూధనంది. చెల్లెలు మూలగా మంచంమీద పడివుంది. మొహాన కొంగు కప్పుకుని ఏడుస్తోంది. అతను హాల్లోకెళ్ళాడు. మళ్ళా వొచ్చాడు. పగిలిన ముక్కల్ని ఏరుతున్నాడు.

“ఇన్నిరోజులుండడం విశేషమే.” అంటున్నాడు. ఎవ్వరూ మాట్లాడరు.

"మీా అక్కయ్య పోలికను శిల్పంలో చిత్రించగల ప్రతిభాశాలినైతే కళాప్రపంచం బ్రహ్మరథం పట్టును."

నౌకరు లాల్‌గిరి పత్రిక తెచ్చాడు. మధుసూధనం ఆత్రుతతో పుటలు తిప్పుతున్నాడు. చదువుతున్నాడు. పూర్తయింది.

"ఇదిగో పత్రికలో చూడు" అని చెల్లెలికి పత్రిక అందిచ్చి చదవవల్సిన భాగంవైపు వేలితో చూపుతున్నాడు. కొంగు కళ్లకిందికిలాగి, వొణికిపోతున్న చేతులలో పత్రిక చూస్తోంది. పత్రిక చేతిలో వుండడంలేదు. అతను పట్టుకున్నాడు.

"చదువుకో."

చదివింది. తనూ లేచింది. దగ్గరగా వెళ్ళి మంచం బద్దిమీాద కూర్చుంది. పత్రిక చూస్తోంది. ఆమెకేసి అతను దీనంగా చూస్తున్నాడు. చూపుతప్పించి చదివింది.

"వాస్తువు ఉదాత్తమైంది కాకపోయినా, శిల్పంలో చూపిన నేర్పుకి మధుసూధనంగారి 'నేటి స్వేచ్ఛ' అనే కంచులో పోసిన శిల్పానికి వెండిపతకం లభించింది. ఫైనార్ట్స్ సొసైటీవారి బంగారుపతకం..."

నాగరాజ్యలక్ష్మి లేచింది. తనని గట్టిగా కౌగలించుకుంది. ఏడుస్తోంది.

"నన్ను...నన్నొదిలివెళ్ళకు..."

మధుసూధనం నవ్వుతున్నాడు.

"ఇదెల్లానూ భగ్నమౌతుందని తెలిసే, ప్లాస్టర్ శిల్పం

పూర్తిచేసి, పూనాలో కంచులో పోతపోయించి కలకత్తా ప్రదర్శనకి పంపించాను. ఇంక ఇద్దరూ స్వేచ్ఛగా సాగించండి, నవ్వో ఏడుపో!"

వెళ్ళాడు. నాగరాజ్యలక్ష్మి నవ్వుతోంది. లేచింది. అతని వెనకాలె వెళ్ళింది. బైట మధురభక్తి పాడుకుంటూ రావడం వినబడుతోంది.

మొహాన్ని రెండుచేతుల్లో దాచుకుంది జ్ఞానసుందరి. అది ఏడుపో నవ్వో తనకే తెలియదు.

తీర్పు చేసినవాడికే శిక్ష

ఆడపిల్లలకి పెండ్లిళ్లు కావడంలేదని తలిదండ్రులు వాపోవడం అందరూ ఎరుగున్నదే—మొగపిల్లవాడికి పెండ్లి కాకపోవడం అరుదు. బారిస్టర్‌గారమ్మాయి నాగలక్ష్మి సంబంధం తనకి నచ్చలేదన్ననాటినుండి రమాకాంతం పెళ్ళి ఒక సమస్యగా పరిణమించింది బారిస్టర్‌గారమ్మాయి చాలా మంచిసంబంధం అని పెద్దలు నలుగురూ హామీ యిచ్చిన మీదనే వెళ్ళి చూడ్డానికి వొప్పుకున్నాడు రమాకాంతం. నాలుగైదేళ్ళుగా,డజనుపైగా సంబంధాలు చూసి నచ్చక విసుగెత్తిపోయ్యాడతను. ఈ సంబంధాలన్నీ మంచివే అంటూ వొచ్చారు పెద్దలు. కాని అదేం చిత్రమో అతనికి ఎవ్వా నచ్చడంలేదు; సీతారావమ్మ పెద్ద కట్నంతో వొస్తుంది కాని చదువు లేదు. కల్యాణి చదువుకుంది—స్కూలుఫైనల్ ప్యాసైంది, కట్నం దమ్మిడి లేదు. పద్మకి రెండూవున్నాయి— కాని అమ్మాయి నలుపు; ఎట్లాంటి నలుపంటే...వ్రాపమా నాలు చాలా ఖర్చుచేశారు. హైమవతికి కట్నం, చదువు, మంచిరంగూ మూడూ వున్నాయి—ఒక్కటే లోటు, పెద్ద ముక్కు, పొడుగూ వెడల్పు. 'ఆలయంముందు ధ్వజస్తంభం' అన్నాడు రమాకాంతంతో సంబంధం చూడ్డానికి వెళ్ళిన సుబ్బారావు. కామాక్షికి ఏ లోటూ లేదు. ఎనమండుగురు ఆడపిల్లలలో ఎనిమిదవది. అక్కలందరికి వివాహాలైనాయి,

అందరూ పెద్దపెద్ద ఉద్యోగాలలో వున్నారు. అందరి ముందూ రమాకాంతం ఒక్కడూ నిరుద్యోగి-అక్కర్లేదు పొమ్మన్నాడు.

'అబ్బాయికి నచ్చితేనేగాని పెండ్లి చెయ్యను' అన్న తండ్రి సూత్రంపై రమాకాంతం కోర్కెలు, ఆదర్శాలు పెంచుకుంటూ వొచ్చాడు. 'మావాడికి నచ్చాలే' అన్నారు గాని, ఏ విషయంలో నచ్చాలో నిర్ణయించకపోయినా, రమాకాంతం ముఖ్యంగా చూసేది, పిల్ల చక్కదనం. పైకి అందంగా వుండాలి, సౌందర్యం సహజంగావుంటే మిగత అన్నిలక్షణాలు ఎల్లానో అల్లా తెచ్చుకోవొచ్చునని, చాలామంది యువకుల వలె రమాకాంతం నమ్ముతున్నాడు. చదువు చెప్పించవచ్చు; డబ్బు తను గడిస్తాడు; నాట్యం, సంగీతం నేర్పించవచ్చు. ఫాషన్స్, ఎటికెట్, 'చార్మింగ్ మానర్స్' యివన్నీ సహవాసం వల్లనే వొస్తాయి. అందాన్నిమాత్రం ఎవరూ తెచ్చుకోలేరు—అంటూ డతను.

ఇల్లా కోరడానికి రమాకాంతం చక్కటివాడంటూరా? అసలు మొగాడి చక్కదనంగురించి ఎవరు పట్టించుకుంటూరు? పట్టించుకుంటే ఆడపిల్లకి వివాహమవుతుందా? అసలు ఆడపిల్లకి ఆరకం ఆలోచనలు, వుద్దేశాలు వుంటాయంటూరా? 'కుర్రాడి మొహం కళగానే వుంటుంది'. 'ఒడ్డూ పొడుగూ-నిండుగా బాగానే వుంటాడు'. 'మంచి వర్ఛస్సుంది, బాగానే వుంటాడండి'.

"కుర్రాడికేం దివ్యంగానేవుంటాడు. కండ్లకి జోడంటూరా, అది యీరోజుల్లో ఫాషన్. అందరికీవుంది." ఈ విధంగా పెండ్లికున్న వ్యక్తి రూపు లావణ్యాలకి విలువలు కడు

తుంటారు. అన్ని విలువలలోనూ కనిపించేది వొకటుంది—'బాగానే వుంటాడు'లో 'నే' అన్నది. దాన్నిబట్టి ఆ విలువల పట్ల ఎంత గురి, నమ్మకం వున్నాయో మనం ఊహించుకోవొచ్చు.

అంటే రమాకాంతం అనాకారి అని కాదు. బాగానే వుంటాడు; పోనీ 'నే' తీసేసి 'బాగా' వుంటాడు అనొచ్చు. నిండైన గుండ్రటి మొహం, ఉంగరాలజుత్తు, లేతపెదవుల చిన్ని నోరు, తీర్చినట్లుగా వుండే కళ్ళు, చామనచాయ, జాలిగొల్పే మొహం, మొత్తంమీద ఆకర్షణీయంగానేవుంటాడు. అదుగో మళ్ళా ఆ 'నే' వొచ్చిపడిందనుకోండి.

చదువుకున్నవాడు, తెలివైనవాడు, మంచికుటుంబం, 'రాజాలాంటి జాతకం'—అతను చాలా చక్కనిపిల్లని కోరడంలో ఆక్షేపణలేదు. చాలా చక్కనిపిల్లని కోరని యువకుడు సమాజంలో వున్నాడా? 'ఈ సినిమాలంటూ వొచ్చింతర్వాత చక్కదనాన్ని మాత్రమే చూస్తున్నారండి యీనాటి కుర్రకారు' అని పెద్దలు అరుగుమీద చుట్టకాలుస్తూ చెప్పుకుని యిదవడం ఎవరికి తెలీదు!

సంబంధాలు చూసినకొద్దీ అతని ఆదర్శం మారుతూ వొచ్చింది. బారిస్టర్‌గారమ్మాయి సంబంధం వొచ్చినప్పుడు, ఇది తప్పకుండా వొప్పేసుకుంటాడనీ, నచ్చితీరుతుందనీ నలుగురూ నిశ్చయించుకున్నారు. అది అంత మంచిసంబంధం. ఒక్కతేకూతురు. చదువుకుంది, మంచికుటుంబం; పలుకుబడీ, హోదా వున్నాయి. అన్నింటికంటె ముఖ్యమైంది ఒకటుంది. నాగలక్ష్మి బాగుంటుంది. నాజూకైనమొహం, శరీరం, ఆకర్ష

ణీయమైన అవయవాలకూర్పు, బంగారం ఛాయ, పెద్దజడ, సొగసైన నడక, మధురమైన కంఠస్వరం—సంస్కారంగలది. ఆమెలో చాలా అమిరాయి. ఎంతో అదృష్టంగల వ్యక్తికి గాని అల్లాంటిపిల్ల దొరకదన్నారు. నాగలక్ష్మి ఆ సంబంధానికి ఒప్పుకోడంకూడా విశేషం అన్నారు. తను ఆ అమ్మాయికి నచ్చాడంటే రమాకాంతం చేసుకున్న పుణ్యంగా భావించవచ్చు నన్నారు.అయినా, ఈ సంబంధంఎల్లా ఒప్పుకుందబ్బా! ఏ ఐ. సి. యస్. (ఆ రోజుల్లో) ప్యాసైనవాడో తన్నుకుపోతాడుకదా– 'ఎందుకీతొందర సుందరాకారా'.

రమాకాంతానికి అమ్మాయి నచ్చింది. కాని చాలా మంది అమ్మాయిలను చూడటంవల్ల ప్రతీ అమ్మాయీ తనకి దొరికిపోయినట్లు, తన అధీనంలోకి వచ్చేసినట్లు మానసికంగా అంగీకరించి 'కావాలి', 'వద్దు' అని తీర్పుచేసే మనస్తత్వం అతని కేర్పడిపోయింది 'నాకు నచ్చలేదు' అని తన తీర్మానాన్ని బహిర్గతం చేసినప్పుడు ఆ అమ్మాయీ, ఆ అమ్మాయి తాలూకు బంధుకోటి తనను వచ్చి బ్రతిమలాడతారని, ఒక చులకనైన తృణీకారభావం అతనికి అలవాటైపోయింది.నిజంగా అతనికి నచ్చినా పైకి కాస్తో, కూస్తో నచ్చనట్లు అనేసేస్వభావం కూడా ఏర్పడేస్థితికి వచ్చాడు రమాకాంతం. నాగలక్ష్మిని చూడ్డానికి వెళ్ళినప్పుడు ఈ మనస్తత్వమే బయటపడింది అనుకోవాలసివస్తుంది. "కాస్త మెల్లకన్నేమో" అని ఎవరితోనో అన్నాడుట. అల్లాగ అన్నాడేకాని "నాకు నచ్చలేదు, ఈ సంబంధం వద్దు" అని అనలేదు. కాని అతను ఏమరిపాటున చేసిన వ్యాఖ్యానం నాగలక్ష్మి చెవులకి సోకింది. మరి తర్వాత

ఏంజరిగిందో ఎవరికీ తెలియదు. అతనే వద్దన్నాడో, ఆమెకే నచ్చక వద్దన్నదో తెలియదు; మొత్తానికి ఆ సంబంధం బెసిగి పోయింది. నాలుగైదు నెలల్లోనే నాగలక్ష్మికి మరోసంబంధం వచ్చింది. భర్తకి ఎక్కడో ఉద్యోగం. భర్తతో వెళ్ళి పోయింది.

ఆమెకి వివాహం అయిందని తెలుసుకున్నప్పుడు రమాకాంతం కొంత బాధపడ్డాడు. ఆమెభర్త వుద్యోగికావడం ఈ బాధకి కొంతకారణం. ఇతను చూడలేదు కానీ అతను 'స్ఫురద్రూపి'అని చెప్పుకున్నారు.నిజానికినాగలక్ష్మిఇతనికినచ్చింది. ఆ అమ్మాయి అతనికేసి కోరగా చూసిన విధానమూ, ఆహ్లాదంలో వికసించినచూపూ-ఏమిటో మొగ్గవండైనట్లుగా,నక్షత్రం తోకచుక్కైనట్లుగా-శీలాన్ని సూచించే స్ఫుటమైన వాక్కు-చిందరవందర పరిసరాలను చీదరించుకునేకళాతృష్ణకిచిహ్నంగా అలంకరణ, నిర్మలమైన నీటిగుండా లోతుకి సోకిన సూర్యకిరణానికి వెలిగి మెరిసిన స్వచ్ఛమైన ఇసుకరేణువుల పరంపరలో మసిలే కాంతివంటి శరీరచ్ఛాయ.ఇవన్నీ మంచుముద్దపై చెయ్యి వేసినట్లు, నిప్పులో వేలుపెట్టినా కాలనట్లు వింత అనుభూతిగా అతనిమనస్సులో నిలిచిపోయాయి.'మెల్లకన్నే మో'అన్నాడు. చాలా అందమైన వస్తువులో స్వల్పమైన లోపాన్ని అతిశయోక్తిగా చెప్పడంకూడా ఒకరకం ఆరాధనే. నల్లటి కనుబొమ్మలు, మెట్లవరసలా: కత్తులబారులా, క్రమమైన నీడను ప్రసరించే కనురెప్ప వెనక నల్లటిగ్రుడ్డులో ఎక్కడో నలుపు రంగు కరగి ఊదాపాపగా వల్చగా తేనె పాలలోపోసినట్లు నలుపులో చిక్కదనం లోపించిన ఆమెకళ్ళ అందంలోని ఒక

అందమైనలోటుని అతిశయోక్తిగా చిత్రించి వ్యాఖ్యానించడం పొరబాటని గ్రహించాడు రమాకాంతం. ఇక యిప్పుడు చేసే దేమీలేదు. ఆమె మరోసంబంధం చూసుకుని భర్తతో వెళ్ళిపోయింది. తనూ అదే చెయ్యాలి. అతనికోరిక ఫలించదని మనస్సులో ఒక బెదురు నిలిచిపోయింది. ఎందరు ఎన్ని సంబంధాలు చెప్పినా, చూడాలన్న కుతూహలం కుంటుపడింది. అవేవి బాగుండవనీ అతనికి నచ్చవనీ ముందే అతనికి తెలుసు. అయినా చూడకతప్పదు. ఏవో రెండుమూడు చూశాడు. అతనికి బొత్తిగా నచ్చలేదు. ఆంధ్రవనితలలో ఎక్కడో నూటికి, కోటికి ఒకరు తప్ప అసలు చక్కనివాళ్ళంటూ లేరని తీర్మానించుకున్నాడు. లభ్యమైన తెనుగుకన్య సౌందర్యం నచ్చకపోవడం అతని దౌర్భాగ్యం అనుకున్నాడు. అతనిలో పెర్షియా, యిరాన్, యిరాక్, ఈజిప్టు దేశస్థుల రక్తమున్నదా ? పోలెండు, డెన్మార్కు, హంగెరీ, ఫ్రాన్సు జాతుల జీవితకణములు అతని పూర్వీకులనుండి దాపురించినవా ? తనవాళ్ళల్లో నాగలక్ష్మిలాంటివారిని మినహాయిస్తే ఏ కన్య అయినా అతనికి నచ్చుతుందో లేదో అతనికే తెలియదు.

ఆ సంవత్సరమే అతనితల్లి చనిపోయింది. సంబంధాలు చూసే వొత్తిడి కొంత తగ్గింది. తండ్రి కోర్కె ప్రకారం రెండేళ్ళలో నాలుగు సంబంధాలు చూశాడు. మరో ఏడాది గడిచాక సంబంధాలుకూడా రావడంలేదు. 'ఇతనికి ఏ అమ్మాయీ నచ్చదురా' అనే ఒక వదంతు సమాజంలో కన్యాదాతలద్వారా ప్రచారంలోకి వచ్చినట్లు నలుగురూ

కూడబలుక్కున్నట్లూ, పిల్లనిస్తామని వచ్చినవారు లేరు. ఇతని శ్రేయస్కాములు ప్రాథేయపడి బలవంతంచేయగా ఆ ఏడాది రెండుసంబంధాలు వచ్చాయి. ఒకమ్మాయికి చెముడు, మరో అమ్మాయికి ఏ లోటూ లేదు కాని అప్పగారు పిచ్చది. తర్వాత రెండుసంవత్సరాలూ అసలు ఒక్క సంబంధంకూడా రాలేదు. తన బంధుకోటిలోవున్న సూర్యకాంతం, పద్మావతీ, వాణీలకు పెండ్లిండ్లయిపోయాయి. తండ్రికి పక్షవాతం వొచ్చింది ఉన్నకాస్తభూమిని అప్పులవాళ్లు లాక్కుపోయారు. మిగిలిన ఆస్తిమీద రాబడినంతా ఉద్యోగయత్నాలకోసం ఖర్చుపెట్టాల్సివొచ్చింది. తండ్రివైద్యానికి మరికొంత ఖర్చయింది. అవకాశం వున్నప్పుడల్లా ఉద్యోగంకోసం వూళ్ళమ్మట తిరిగొస్తున్నాడు. ఆఖరుకి వొక ఉద్యోగందొరికింది. అది అతనికి నచ్చకపోయినా, వోపికతో రెండేళ్లు ఆ ఉద్యోగంలోనే వున్నాడు. అతని సమకాలికులందరూ పెరిగి పెద్దవాళ్ళవటం చూసి అతను ఆశ్చర్యపడ్డాడు. సూర్యకాంతానికి అప్పుడే యిద్దరుఆడపిల్లలూ,ఒక మొగపిల్లాడుట.వాణీమూడోకుర్రాడు అయిదోక్లాసుట. పద్మావతి పెద్దకూతురు నాట్యం నేర్చుకుంటూ బాలబాలికల సభలలో ప్రదర్శనాలిస్తోందిట. తన స్నేహితులందరూ ఏవో వుద్యోగాలు చేస్తూవున్నారు. దాసిని చెక్కలా సన్నగావుండే గురవారెడ్డికి పెద్దబొజ్జ. రాఘవయ్యనాయుడికి బట్టతల. లక్ష్మీకాంతానికి గెడ్డంకిందగెడ్డం. అద్దంలో తనముఖం చూసుకోవాలన్న అభిలాష సన్నగిలింది రమాకాంతంలో. తనేమైపోతే ఎవరికావాలి తన కేమిజరిగిందో తనకే తెలియనప్పుడు, మరో ఏడాదికి తండ్రి మరణించాడు.

అతను ఉద్యోగానికి రాజీనామా ఇచ్చాడు. తండ్రి కాలం చెయ్యడంతో గతంనుండి విముక్తుడయినట్లు స్వేచ్ఛని మానసిక ఔన్నత్యాన్ని పెంపొందించుకుని నడివయస్సు భవనంలో రెండు కాళ్ళూ పెట్టి గుమ్మం ఎదురుగుండా మునిసిపాలిటీ చెత్తడబ్బాని తన జీవితంలో ఒక భాగంగా అంగీకరించి తనకు తాను సమాధానపడి సమాజంలో స్థావరం ఏర్పరుచుకోవడానికి ప్రబలమైన యత్నాలుచేస్తూ పట్నం చేరుకున్నాడు రమాకాంతం. అక్కడేదో ఒక వుద్యోగం, దానికోసం ఒకరితో ఇంటర్వ్యూకి సిద్ధపడ్డాడు. సాయంత్రం 'రంజనీభవనం' లో ఏదో గొప్ప నాట్యప్రదర్శనంట. అతనికి వెళ్ళాలనిపించింది. పద్మానతికూతురు జ్ఞాపకంవచ్చింది. ఆనాట్యం చూసి ఆనందించలేనని అతనికి తెలుసు. మనస్సు ఎటోఎటో పోతుంది. కాని అట్లాంటి అందమైన ఒక నాట్యప్రదర్శనం ముందు తన మనస్సు ఎటో ఎటో పోవడం, దాన్ని పట్టుకుని మళ్ళా ఇటు లాక్కురావడం, అది మళ్ళా అటూ అటూ పోవడం— అందులో ఏదో వుంది, ఆనందం కాబోలు. బాధలో ఆనందం పొందాలన్నా కొంత డబ్బు ఖర్చవ్వాలి. వెళ్లాడు. అది చాలా అద్భుతమైన నాట్యప్రదర్శన. ఆ సెట్టింగు అంతా ఇంద్రలోకంలాగ వుంది. వారి రంగులదుస్తులు, వయ్యారమైన కదలికా, జుగుప్సకలిగించే ఫోలక్ నాదాలు, మంచు శిఖరాల ముందు శివ పార్వతుల నాట్యం జరుగుతున్నప్పుడు నలుమూలలా అగ్నిలా నాలుకలు చాచిన సర్పాలు మంచు కరిగి వరదలై జారినట్లు, పార్వతి చీరకొంగు తెల్లమడతలు సముద్రపు అలలుగా చంద్రమామని కాటించి అలలు నురగలై

నింగి కెగసినట్లు—అడవులను విడనాడి దోవతప్పి ఎడారిలో ఒంటిగా తిరుగాడుతున్న ఆ పులిచర్మం క్రిందకు జారినప్పుడు మృదంగాల లయకు కదిలిన కండల నాట్యతీరువూ—పార్వతి సౌందర్యాన్ని చూడలేక కళ్ళు పీకేసుకున్నట్లు రెండుకంతలు, ఆనందంతో నవ్వలేక పళ్ళుఊడకొట్టుకున్నట్లు నోటి వెనక కంత, భీభత్సంగా ప్రదర్శించిన శివునిమెడలో పుర్రెలమాల,-అంత సౌందర్యంలో అంత ఆనందంలో అంత మొండడమే మానవుడి పరమావధి అయినట్లు ఆ స్వర్గంలో ఆ స్మశానం. చలికి నిండుగా ముసుగుపెట్టుకున్న ప్రకృతిమధ్య ఆ నగ్న శక్తుల నృత్యమూ సన్నగిలి దిగజారుతున్న ప్రాణి కణాన్ని ఒక్క—క్షణం లాగిపట్టి, బ్రద్దలుకొట్టి, ఒక పెద్ద సౌందర్య జ్వాలగా ప్రజ్వలింపజేసి, ఆనందసాగరంలో ముంచి ఆద్యంతాలును, భూమ్యాకాశాలును ఏకంచేసి ముడిపెట్టి రెండు చేతులు జోడించి ఒక్క నమస్కారంపెట్టినట్లుగా రమాకాంతం మనస్సు అటూ అటూ పోవడం మాని, అక్కడే జీర్ణించి స్థంభించి శిథిలమయింది.

ఇంటర్వల్‌లో బైటకొచ్చి అటూ యిటూ తిరుగుతున్నాడు. చిన్ననాటి స్నేహితుడు రంగాచార్యులు కనిపించాడు. కూల్‌డ్రింక్ తాగుతున్నాడు. అతను రమాకాంతాన్ని గుర్తుపట్టలేదు. ఇతనే గుర్తుపట్టి పలకరించాడు. రంగాచారికి ఐదుగురు సంతానంట. పెద్దవాడు స్కూల్‌ఫైనల్. రంగాచారి ఎలక్ట్రికల్ ఇంజనీరు. భార్యకేదో జబ్బు. హాస్పిటల్‌లో ఎడ్మిట్ చెయ్యడానికొచ్చాడుట. రమాకాంతానికి

దిగులేసింది. అప్పుడే రంగాచారి జీవితంలో ప్రధాన ఘట్టాలు అయిపోయ్యాయి పెండ్లి, పిల్లలు, భార్యకిజబ్బు—చివరిదశల మమకారం జిగురులో అతుక్కుపోయ్యాడు. భార్య జబ్బుగా వుంటే, అతనికి నాట్యాలు, వినోదాలూనా? తనకే భార్యవుంటే ఇట్లాచేసివుండునా? ఉండునేమో, తనేం చెప్పగలడు! సంసారంఅనేది వొక జిగురుబుడ్డి, గాజుది. అందులోంచి లోకం కనబడుతూనే వుంటుంది. కాని అందులోవారు బైటికి రాలేరు. ఏ వొక రిద్దరినో కీర్తికాంత మూత తీసి, పైకి వేళ్లతో కదిపి లాగుతుంది. ఓ క్షణం పైకి నీరసంగా లేచి చేతులు జోడించి, మంచంమీద మూలుగుతూవున్న భార్యకాలు గోకి 'చూడ' మని సంజ్ఞచేసి, మళ్ళా లోపలికి జారిపోతాడు. కాలం బిరడా బిగిస్తుంది. చరిత్ర వొక్కతాపు తన్ని సీసా పగలగొట్టి, గాజుపెంకుల్ని పొడుంచేసి, చరిత్రపుటల కాగితాలకి వాడుకుని, భవిష్యత్తుకి అమ్మివేస్తుంది. రంగాచారి చెప్పాడు, వాళ్ళస్నేహితుడు కోటేశ్వరరావుకి సంతానం కలగలేదట. యాత్రలుచేస్తూ కాలంగడుపుతున్నాడుట. పిల్లలు లేకపోతే, భవిష్యత్తుకి యిచ్చేటందుకేముంది? భార్య లేకపోతే వర్తమానమే వుండదు. రమాకాంతం గుండెల్లో ఏదో ఆందోళన. తనకి ప్రపంచచరిత్రలో స్థానంలేదు. జరిగిపోయినవి తన జ్ఞాపకంలో వున్నాయి కాని జరిగిన తార్కాణ బాహ్యజగత్తులో లేదు. తనకి వర్తమానంలేదు. భవిష్యత్తులేదు. స్త్రీలోనుంచి ఉద్భవించే శక్తి తనలో లేదు. ఆ శక్తిని వూహించి వూహించి తాను కృశించాడు. ఎందరి స్త్రీల చేతిగాజుల

చప్పట్లో చెవుల్లో గింగురుమంటోంది. అతని నుదిటిమీద మహోరాణుల స్థనాలు బరువుగా పడి, మొనలతో కళ్ళమీద పొడుస్తున్నాయి. ఊహాలో ఎంతటి పారవశ్యత!

"రండి వెడదాం."

అతన్ని అండీ అని సంబోధిస్తున్నాడు రంగాచార్యులు. చిన్నప్పుడు 'వొరే', అనుకునేవాళ్ళు. కాలంకప్పిన మర్యాద శాలువలోంచి ఆ కంఠం.

"రామ్మూర్తిగారమ్మాయి 'రమ' నాట్యం వుంది ఇంటర్వెల్ అవగానే" అన్నాడు.

"రామ్మూర్తిగారెవరు?"

"మీకు తెలియదా? 'రమ' చాలా అందమైంది. గొప్పగా పాడుతుంది; నాట్యంచేస్తుంది. ఇక్కడ ఆ పిల్లని గురించి తెగచెప్పుకుంటారు."

లోపలికెళ్లారు తెరలేచింది. 'రమ' నాట్యం మొదలెట్టింది. 'రమ' పదిహేనేళ్ళపిల్ల. అవయవాలన్నీ పూర్తిగా వికసించి ఏర్పడలేదు. సగం సగం యివ్వనంలోని లాలన, బాల్యంలోని అమాయకత్వం. పిడుగు భూమిలోంచి చొచ్చుకునిపోయి, అనతలవైపునుండి బైటికి శూన్యంలోకి దూసుకుపోయినట్లు కదలికలో ఆ వేగిరపాటు రమాకాంతాన్ని ముగ్ధుణ్ణి చేసింది. చిన్నప్పుడు స్త్రీలు అంత అందంగా వుంటారా? తను చూసిన కన్యల్ని స్మరించుకున్నాడు. ఒక్కళ్ళూ నిండుగాలేరు. సగంసగం ఎదిగినవాళ్ళు. మొగాడి చేతులలో మట్టిముద్దలు. ఏదో తలకాయ, కాళ్ళు, చేతులు,

చూచాయగా సూచించే ముద్దలకింద వుంటాయి. అతను దానికి ఆకారాన్నివ్వాలి—లేకపోతే అంతే. అతనిలో ఆకారాన్నిచ్చేశక్తి పొగమంచులా లేస్తోంది. ఈ స్త్రీలందరూ రంగుల మట్టిముద్దలు. ఈ పురుషుల చేతుల్లోపడి, స్వరూపాలు తెచ్చుకుంటున్నారు. అక్కడ పీక, యిక్కడ పిరుదలు, ఆమధ్య స్థనాలు, చిత్రికపట్టినట్లు నాజూకైన నడుం, పిల్లలతో, వేగంగా కదిలే నదిగట్టులను కోసేసినట్లు వెడల్పైన నడుం—ఆ ముడతలు, జారినచర్మం, నాగరికత మెఱుగులు.

"బాగుంది కదూ."

అదరిపడ్డాడు రమాకాంతం.

ఆ అమ్మాయి పేరు 'రమ' అవడం అతనికి మరీ నచ్చింది. రమలాంటిపిల్ల అతనికి దొరుకుతుందా? అతని వయస్సు ముప్ఫైఏడా? ఆమెకి పదిహేనా? ఆ అమ్మాయి వయస్సు, పాతిక అవుతే ఎంత బాగుండును !

"అవునవును."

అర్థంలేని వ్యాఖ్యానాలు. ఏవేవో ఆలోచనలు. ఆ నాట్యంతో లయకలుపుతున్నట్లు అతని గుండెలు కొట్టుకున్న చప్పుడు వినబడుతోంది. తెరపడింది. చప్పట్లు, కలకలం.

మళ్ళా అసలు బృందంవారి నాట్యాలు. ఏడి రంగాచారి? వెళ్ళిపోయినట్లున్నాడు, కనబడడేం?

గంటా యిట్టే గడచిపోయింది. ముందు సోఫాల్లో కూర్చున్న పెద్దలు, స్టేజిమీదికి వెళ్ళి, నాట్యంవాళ్ళని అభినందిస్తున్నారు. వారివెనక తనూ వెళ్ళాడు. అదుగో మూలగా

'రమ'. తనూ వెళ్ళి అభినందించాడు. ఆశ్చర్యంతో స్వీకరించింది.

"అద్భుతం, నే నెప్పుడూ చూళ్ళేదు..."అన్నాడు.

ఆమె ఏమీ మాట్లాడలేదు. ప్రక్కన నౌకరున్నాడు. రామ్మూర్తిగారమ్మాయిట. రామ్మూర్తిగారి ఇంటి అడ్రెసు అడిగాడు. నౌకరు చెప్పాడు.

'మమ్మీ' అంది 'రమ' ఎవర్నో చూసి. వెనక్కి తిరిగాడు రమాకాంతం. ఆ వొస్తున్న ఆమెని చూసి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఆమెను చూడకుండా తప్పుకోవాలనుకున్నాడు. కాని ఆమె వొచ్చి పలకరించింది. ఆమె బారిస్టర్ గారమ్మాయి. నాగలక్ష్మి. ఆమె కూతురు 'రమ !'

"ఓ, — ఎప్పుడొచ్చారు?"

"........."

"ఇప్పుడిక్కడుంటున్నారా?"

తల పంకించాడు.

"అమ్మాయి నాట్యం బాగుందా?"

"చాలా."

"అదుగో మావారు—అటు, ఆ సైడ్ కర్టెన్లో...పరిచయంచెయ్యనా?"

"నా డాన్స్ చాలా గొప్పగావుందన్నారు." అన్నది రమ.

"రేపు టీకి రాకూడదూ?"

"తప్పకుండా వొస్తాను."

"ఎక్కడుంటున్నారు. అడ్రెసివ్వండి, మా కారు పంపుతాను, మీరూ ఆమెకూడా వొద్దురు గాని."

"అక్కర్లేదు... లెం......"

ఇంతలో మరో బృందం అభినందనలతో చుట్టు ముట్టారు. అతను దూరంగా వెళ్ళి నాగలక్ష్మిని చూస్తున్నాడు. రమ చక్కదనం అంతా వాళ్ళమ్మదే—కళ్ళల్లో నలుపుమధ్య తేలిపోయిన రంగుతోసహా. నాగలక్ష్మి ఎంత పెద్దదైంది! ఆమెతో సరిపోల్చి చూసుకుంటే తనెంత పెద్దవాడయ్యాడో! సంసారం, పిల్లలు లేకుండా, శరీరాన్ని ఖర్చుచెయ్యకుండా, వున్నాకూడా పెద్దవాడు కావడం మాత్రం ఆగదుకదా! పదహారుగురు సంతానంగల రాఘవమ్మ, పిల్లలులేని పంకజం— ఇద్దరూ కాలం వూపిన ఉయ్యాలలోంచి వూడిపడాల్సిందే!

చీర జరీకొంగు దీపాలవెలుగులో ధగధగ మెరుస్తోంది. ఆ వెలుగు ఆమె మొహానపడి, నీళ్ళల్లో సూర్యకిరణం వేసిన నీడవెలుగు తిరిగి మొహంమీదపడినట్లు, ఆ మెరిసే అందం ఆకులమధ్యగా ప్రసరించిన వెన్నెలకిమల్లే కవ్విస్తూ పోతోంది. అది అందమా ? కాదు, సంపూర్ణమైన వికాసంపొందిన స్త్రీ మూర్తి పరిపక్వమైన లావణ్యం, తృప్తినుండి జనించే శృంగార ఛాయ. 'మీరు, ఆమెకూడా వొద్దురుగాని' అందేమిటి ? ఆమెవరు? తనకి పెండ్లయివుంటుందని ఆమె తీర్మానించుకున్నందుకు నవ్వొస్తుంది. 'అక్కర్లేదు లెం..." డనబోయి, దిగమింగేశాడు. ఆమెను, తనకి భార్యఅయివుండెడి ఆమెను,

'అండి' అనడం అతనికి చేతకాలేదు. ఆమె అట్లా అనడం సహజం.

జనంమధ్యలో, పూలదండ్లరంగులమధ్యలో 'రమ' కనబడటంలేదు. 'రమ' అన్న పేరు కూతురుకి ఎందుకు పెట్టిందో నాగలక్ష్మి — తన పేరు స్మరణలో పల్చగా దూరమై పోతున్న జ్ఞాపకాల నీడల సూచనా ?

రాత్రంతా నిద్రపోలేదు. రమాకాంతం రామ్మూర్తిని దగ్గరగా చూళ్లేదు. అతని పరిచయాని కిష్టపడలేదు. అదంతా అసూయేనా? వారితో అతని సంబంధం ఏమిటి? 'కొంచెం మెల్లకన్నేమో' అన్న కొన్నిధ్వనులతో ఆమె జీవితంపై మొత్తంగా నిర్ణయం జరిగిపోయింది. న్యాయమూర్తిగా తీర్పు చెప్పాడు తాను. జీవితాంతం కారాగారశిక్ష వేశాడు. కాపలావాడు రామ్మూర్తి. కాని తీర్పు అతనే చెప్పినా, శిక్ష కూడా అతనే అనుభవించడంలాగైంది చివరకు. ఊరికే, యథాలాపంగా అన్న నాలుగైదక్షరాలకు అంతటిప్రభావం వుంటుందని రమాకాంతం ఎప్పుడూ అనుకోలేదు.

బీచమ్మట వొంటిగా షికారెళ్లాడు. ఆ ఇసుకలో సముద్రంకేసి చూస్తూ పడున్నాడు. సముద్రంలోతుల్లోంచి కెరటాలు వుప్పొంగి నేలమీదపడి, నురగలై రోదిస్తున్నాయి. వాటికి తన హృదయానికిమల్లేనే, స్థిరమైన ఉనికి లేదు — స్థావరంలేదు. ఇల్లులేదు. లంగరులేదు. ఎగిరి ఎగిరిపడటం — తుంపరలై ఒకదాన్ని ఒకటి వెదుక్కుంటూ మళ్ళీ ఆ లోతుల్లోకి పారిపోవడం. ఈ ఆటకి అంతులేదు. లేకేమి? ఒకప్పుడు,

జీవకోటి పుట్టనప్పుడు, సృష్టి ప్రారంభించనప్పుడు, అసలు సముద్రమే లేదు. వేడి వాయువుల ముద్ద యీ భూగోళం. అంతే ప్రాణికూడా. పుట్టగానే నెత్తురుముద్ద, పెరిగి పెద్దదై, ఆకృతి తెచ్చుకుని, భావాలు, వాంఛలు, కలలు పిల్లకెర టాలై, మాటలు చేష్టలు నురగలై, మళ్ళా వొకదానికొకటి సమన్వయం కుదుర్చుకుంటూ మట్టిముద్దయిపోవడమేనా! ఎప్పుడో చంద్రుడు ఆకర్షణకి ముందుకొస్తాడు. సముద్రం అంతా లేచి తిరుగాడుతుంది. సూర్యుడు వెనక్కి వెడతాడు. సముద్రం గడ్డగడుతుంది. మళ్ళా భూగోళం మంచుముద్దగా, ప్రాణి రహితంగా పరిభ్రమిస్తుంది.

అన్ని గోళాలు—స్త్రీల రొమ్ములు. పరిభ్రమిస్తూ వుంటాయి. పురుషుడి గుండెకాయ ఒకగోళం. అదీ దేని కోసమో కొట్టుకుంటూవుంటుంది. ఆ స్థనాలమధ్య, యీ గుండెకాయ, త్రిమూర్తి నాట్యంకాక మరేమిటి?

రమాకాంతం ఆలోచనలవెనక ఏదో వుందని తెలుసు కుని ఆశ్చర్యపడ్డాడు. వాటివెనక రమ వుంది. ఆమెవెనక ఆమె తల్లివుంది. వారిద్దరివెనక తను వున్నాడు. తన కేంకావాలి? 'రమ.'

మర్నాడు రామ్మూర్తిగారింటి కెళ్లాడు.

గేటుతీసి లోపలికెళ్ళగానే నల్లటి బొచ్చుకుక్క మొరుగుతూ మీదికొచ్చింది. తోటమాలి దాన్ని బుజ్జగించి ఊరుకోబెట్టాడు వరండాలో సోఫాసెట్టుంది. మూలగావున్న పెద్దకుర్చీలో కూర్చున్నాడు. మధ్య టేబిల్‌మీద పత్రిక

లున్నాయి. చూస్తున్నాడు హాల్లో గోడగడియారం తొమ్మిది కొట్టింది. నాగలక్ష్మి గుమ్మంలో నుంచుంది.

"ఇల్లా రండి."

లేచి లోపలికెళ్ళాడు. అది డ్రాయింగ్‌రూమ్. మధ్య పెద్దబల్ల. ఫ్లవర్‌వాస్—సైడ్‌బోర్డ్. గిల్ట్‌ఫ్రేమ్‌లలో తగిల్చిన 'లంబాడీ స్త్రీ' 'సంతాల్ నృత్యం' జైమినిరాయ్ 'గోపిక' తైలవర్ణ చిత్రాలు అమర్చివున్నాయి.

"ఆమెను తీసుకురాలేదేం?" అన్నది నాగలక్ష్మి.

"నాకింకా పెండ్లి కాలేదుగా" ఆశ్చర్యం ప్రకటించింది.

"అల్లాగా, అవునవును—మీ కసలు పెండ్లి చేసుకోవాలనే లేదేమో!"

"ఏదో అల్లాగైపోయింది."

"నేనూ అంతే, చిన్నప్పుడు. పెండ్లిచేసుకోకూడదనుకునేదాన్ని. మా రమా అంతే. పెండ్లివిషయం తలబెడితే చీదరించుకుని, రెండురోజులవరకూ అసలు మాట్లాడనే మాట్లాడదు."

ఎర్రబోర్డరు ఖాదీచీర వేసుకుంది, నాగలక్ష్మి—పల్చటి చీరైనా, నాజూకుగా లేదు. చేతికి ఎర్రగాజులు—మధ్య వెడల్పైన బంగారు 'బ్రేస్‌లెట్'—చేప ఆకారం కుంకుమబొట్టు, పల్చటి కాటుకఛాయ. జుట్టు మెలితిప్పి బర్మా ముడిలా పైకిలాగి అమర్చివుంది. చిరువెంట్రుకలు మెడచుట్టూ వుంగరాలుగా మూశాయి. కొప్పుమధ్యలో ఎర్రపూలు.

జరీబోర్డరు తెలుపు ఖాదీజాకెట్టు—అంచుకింద పొట్ట గీతలా మడతపడింది.

"ఇంతకీ మీ రేంచేస్తున్నారు?"

"ఏమీ లేదు."

"బొత్తుగా ఏమీ లేదా?"

"అవును."

"పెళ్ళీ, ఉద్యోగం రెండూకూడా వుండకూడదను కున్నారా?"

నవ్వింది. సినిమాస్కోప్‌లో మొక్కజొన్న పొత్తిలా పళ్ళు మెరుస్తున్నాయి. 'రమ' తల్లి అన్నసంగతి మరిచిపో గలిగితే నాగలక్ష్మి అంత పెద్దదానిగా కనబడకపోను అను కున్నాడు రమాకాంతం. నాగలక్ష్మి కళ్ళకింద, వర్షానికి ఎండి బీటలుతీసిన భూమిలోలా, సన్నటిగీతలు చర్మాన్ని వెదు క్కుంటూ, పీడిస్తున్నాయి. జుట్టులో తెల్ల వెంట్రుకలు, మధ్య మధ్య 'మేమూ వున్నా'మంటూ, కన్ను గీటుతున్నట్లున్నాయి.

"కావాలనుకున్నంత మాత్రాన అవి లభించాలని లేదుగా" అన్నాడు.

"టిఫిన్ తీసుకురానా?"

లోపలికెళ్ళింది. వొంటాయన బల్లమీద తినేవి సిద్ధం చేశాడు, పదినిమిషాలయ్యాక నాగలక్ష్మి వొచ్చింది.

"నే నీ వూరు అసలు ఉద్యోగంకోసమే వొచ్చాను." అన్నాడు.

"అల్లాగా. మీకింకా ఉద్యోగం చూసుకునే అవసరం వుంటుందనుకోలేదు. మీకేదో మంచి ఆస్తివుందనుకునేవారు."

"అవును. మా నాయనగారు పక్షవాతంవల్ల చని పోయ్యారు. చాలాభాగం ఖర్చయిపోయింది ఎప్పుడో" అన్నాడు.

ఆమె ఏమీ మాట్లాడలేదు. తన పాదాలకేసి చూసు కుంటోంది. తెల్ల రబ్బరుస్లిప్పర్స్పైన, నల్లతాళ్లుగల గ్రీక్ మోడల్ సాండల్స్ అవి.

"ఆస్తుల తీరువే అంత—పోతూంటాయి, వొస్తూ వుంటాయి." అంది.

"రేపే ఇంటర్వ్యూ."

"ఏం ఉద్యోగం?"

ఫలానా అని చెప్పాడు. ఇంటర్వ్యూ జరిగే ఆఫీసు పేరుకూడా చెప్పాడు,

"ఓ!" అందామె.

"మనం అనుకున్నట్లు జరగవు కదూ!" అన్నాడు. ఎందు కట్లాగన్నాడో స్పష్టంగా అతనికే తెలవదు.

"జరక్కపోవడం వొకటి. జరిగితే అల్లాజరిగిందే అని బాధపడటం మరొకటి" అని నవ్వింది.

ఇంతలో నౌకరొచ్చాడు.

"అమ్మాయిగార్ని దించేసింతర్వాత, కారు తీసుకు రమ్మన్నారండి అయ్యగారు" అన్నాడు నౌకరు.

"అసలు అమ్మాయిగారు ఇంటికే రాందే" అంది నాగలక్ష్మి.

నౌకరు దూరంగా వెళ్ళాడు.

"ఇవాళ పార్టీ హడావుడికదూ, స్నేహితుల్ని ఆహ్వానించేటందుకు ప్రొద్దుననగా వెళ్ళింది. ఇవాళకి డాన్సపాఠం సున్నా. సాయంత్రం పార్టీకి వొస్తున్నారుగా. మీరు చాలా మెచ్చుకున్నారటగా..."

"అవును. చాలా అద్భుతంగా వుంది."

"చిన్నవాళ్ళు ఏదిచేసినా మెచ్చుకుంటూ వుంటారు లెండి. కాస్తంత పెద్దదై పేరుతెచ్చుకున్నాక ఈర్ష్యలు, స్పర్థలు, మంచిచెడ్డలు బైటపడతాయికదూ?"

"అవన్నీ అసలు కొంత సరుకంటూ వున్నమీదనేగా. అన్నింటికంటె ముఖ్యమైంది మరొకటుంది. ఎన్నివున్నా నాట్యంచేసేవారికి చక్కదనం లేకపోతే రాణించదు."

"నాట్యంచేసేవారికే అన్నమాటేమిటండి. ఎవరికేనా సరే, స్త్రీకి చక్కదనం వుండితీరాలిగా—యీరోజుల్లో అది మరీ అవసరం—మొగాళ్ళకికూడా చక్కదనం వుండాలని కోరుతున్నప్పుడు, స్త్రీలకుండాలనడంలో అబ్బురం ఏముంది లెండి." అంది. నవ్వుని ఆపుకుంటున్నట్లు పెదవులు ముడుచుకుంటున్నాయి. రమాకాంతం ఈ ప్రశంస వొచ్చినందుకు దిగులుపడ్డాడు—ఏవిధంగా ఇదిరావడం అతను లోపలకావాలనుకున్నదే. ఏమిటో ఆ దిగులులోకూడా కాస్త సంతోషం.

"రమ చాలా అందమైంది."

"మీరు మెచ్చుకుంటే అందమైందనే వొప్పుకోవాలి. ఓ పట్టాన మీ కెవ్వరూ నచ్చరుగా" అంది. అపుడనే పెనుగు లాటమాని పెదవులు విచ్చలవిడిగా విడిపోయి నవ్వుని మెల్ల మెల్లగా ప్రదర్శింపచేశాయి, ఒకటిరెండు చినుకులతో ప్రారం భమై, చటుక్కున పెద్ద జల్లుగాపడి, క్షణంలో నిలిచిపోయి నట్లు. యిద్దరూ నవ్వి, మౌనంలో వడ్డారు.

"రమ అంతా మీ పోలికే." అన్నాడు.

"కానేకాదు. అల్లాగంటే వొప్పుకోనుస్మాండి. వాళ్ళ నాన్న పోలికే అంటారు అందరూను, చూశారుగా."

"రాత్రి దూరంగా ఆ జనంలో అంత బాగా పరకా యించి చూళ్ళేదు."

-రండి, ఫొటో చూద్దురుగాని."

ఇద్దరూ స్టడీరూమ్‌లో కెళ్ళారు. గోడనివున్న ఫొటో చూశాడు- రామ్మూర్తి, ఆడపిల్లని ఎత్తుకున్న నాగలక్ష్మిని- పన్నెండేళ్ళనాటిది—తను బాగా ఎరుగున్న నాగలక్ష్మి— కొంచెం తేలిపోయిన నలుపు కంటిపాప ఫొటోలో కనిపిస్తూ వుంది. రామ్మూర్తికి మీసాలున్నాయి. ఫొటోలో బాగా లావుగా కనిపించాడు.

"ఇప్పుడంత లావులేరు.చిక్కారు. ఎలర్జిక్ కండిషన్‌ట, బ్రాంకైటిస్ అంటున్నారు డాక్టర్లు. ఇప్పుడు చెప్పండి—"

"చెప్పలేం- ఇద్దరిపోలికలూ వుంటాయి" అన్నాడు.

వెడతానని లేచాడు రమాకాంతం.

"కాసేపుండరాదు. అమ్మాయొస్తుంది, కార్లో వెడు దురుగాని బసకు."

"లేదు. ఇంకా ఒకరిద్దర్ని చూడాలి. ఇంటర్వ్యూకి కావల్సిన భోగట్టా పోగుచెయ్యాలిగా."

మళ్ళా వరండాలో కొచ్చాడు. అప్రయత్నంగా అతని కళ్ళు తడయినట్లు రుమాలుతో తుడుచుకుంటున్నాడు.

"మరి...ఉండనా..."

"సాయంత్రం తప్పకుండా రావాలి. లేకపోతే రమ వూరుకోదు."

"రమ అంతగా అన్నదా!"

"అవును. పిల్లలదేగా సర్దాఅంతా."

తటపటాయించాడు. రెండడుగులు ముందుకేశాడు.

"లక్ష్మీ—సాహసించి నిన్నొకటి అడగా లనుకుం టున్నాను."

ఆమెకేసి చూడలేక మొహం పక్కకి తిప్పేశాడు రమాకాంతం.

"సాహసం కావల్సివొచ్చేదైతే అడగొద్దుస్మా."

అని నవ్వింది నాగలక్ష్మి.

మరో రెండడుగులు ముందుకేశాడు.

"అంటే, అడగడం నా కంత సుళువుకాదు."

"మీా రడగొద్దు, నాకు తెలుసు."

వెళ్ళాడు. ముందు మెల్లగా నడవడం సాగించాడు. ఎవరో వెనకనుండి పిలుస్తుంటే ఆగిపోవడానికి ఎదురుచూస్తున్న వాడిలాగా. తర్వాత అతివేగంగా నడిచాడు. గేటుదగ్గర కొచ్చాడు. మళ్ళా ఆ బొచ్చుకుక్క మీదికొచ్చింది. తోట మాలి దాన్ని బుజ్జగించి తీసుకెళ్లాడు. గేటుదాటి ఇంటివైపు చూశాడు రమాకాంతం. తలుపులు వేసున్నాయి.

ఆ సాయంత్రం పార్టీకి రాలేదు రమాకాంతం. మర్నాడు, ఇంటర్వ్యూ అవగానే బైలుదేరి వాళ్ళవూరు వెళ్లాడు. ఇంటర్వ్యూ చేసిన ఉద్యోగి రామ్మూర్తి. ఆ ఉద్యోగంపైన అభిలాష పోయిం దతనికి. వేరే ఉద్యోగం చూసుకునేటందుకు సిద్ధపడుతుండగా, నాలుగురోజుల్లో పట్నంనుండి ఉత్తరంవొచ్చింది. ఆ వుద్యోగం అతనికిచ్చినట్లు' ఫలానావూళ్ళో వేసినట్లు వార్త.

తన కా ఉద్యోగం అక్కర్లేదని వ్రాద్దామనుకుంటూ వుండగా మరో కవరొచ్చింది.

నాగలక్ష్మి వ్రాసింది :

"నా చేతనైంది వారితో చెప్పి, ఆ ఉద్యోగం విష యంలో సహాయం చెయ్యగలగడం. నా సహాయమేమీ అక్కర్లేకపోయింది. ఇంటర్వ్యూలో మీరు చాలా తృప్తికర మైన సమాధానాలిచ్చారుట. వొచ్చినవారందరిలో మీరే ఎక్కువ అర్హత గలవారనీ విన్నాను. అందుచేత నేను చేసిం దేమీ లేదు.

ఇంక రెండోవిషయం.

రమ చిన్నపిల్ల, పెండ్లంటూ చేసుకుంటే తనకి నచ్చిన వాడిని, యీడూ జోడూ కుదిరినవారిని చేసుకుంటుంది కదా. మనం కోరేదికూడా అదేగా. నచ్చినవారిని చేసుకున్నాక, తరవాత ఏవన్నా వొడుదుడుకులువొస్తే వారే బాధ్యతవహించాలి గాని, తలిదండ్రులమీద, రాతమీద విరుచుకుపడటానికుండదు. మీకు తెలియందేముంది.”

రమాకాంతం కళ్ళంట నీళ్ళుకమ్ముకున్నాయి. వేళ్ళతో తొలిగించినకొద్దీ, బొట్లుగా జారుతున్నాయి. యవ్వనంలో వున్నంతవేగం, సాంద్రత, ఉప్పదనం వాటిల్లో లేవని గ్రహించాడు; ఉద్యోగం స్వీకరిస్తూ జవాబువ్రాశాడు.

బుచ్చిబాబు

[శివరాజు వెంకట సుబ్బారావు]

జననం : ఏలూరు, పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా.

ఎం. ఎ., మదరాసు, నాగపూరు విశ్వవిద్యాలయాల్లో.

1943 - 1945 అనంతపురం, విశాఖపట్నం కళాశాలల్లో ఆంగ్లో పాధ్యాయుడుగా.

1945 నుండి ఆలిండియా రేడియోలో.

అచ్చుపడిన రచనలు - కథలు : ఐదుకథలు, ఆశాప్రియ, ఆమెనీడ, దేశం నాకిచ్చిన సందేశం, నిరంతరత్రయం, చైతన్యప్రవంతి, నా గాజుమేడ, కాలచక్రం నిలిచింది, జ్ఞాననేత్రం, ఎల్లోరా, కలలోజారిన కన్నీరు.

నాటికలు : ఆత్మవంచన, దారినిపొయ్యే దానయ్య, ఉత్తమా యిల్లాలు, ఆద్యంతాలు.

నవల : చివరకు మిగిలేది.

Wrapper Printed at Swatantra Art Printers, Vijayawada-2.